ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ MARCO DARMON της 18ης Μαΐου 1989 *

Περίληψη

I — Επί του ισχυρισμού ότι δεν είχε υποβληθεί προηγουμένως στη CdF Chimie SA αίτηση παροχής πληροφοριών 3302

II — Επί του ισχυρισμού ότι οι επίδικες αποφάσεις επέχουν θέση ανακοινώσεως των αιτιάσεων 3308

III — Επί της παρανόμου ασκήσεως της εξουσίας της Επιτροπής να ζητεί την παροχή πληροφοριών ... 3314

IV — Επί του αν οι ζητηθείσες πληροφορίες ήταν απαραίτητες 3318

V — Επί του δικαιώματος που έχει ο εξεταζόμενος να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του 3324

VI — Επί του τεκμηρίου αθωότητας και των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου της CdF Chimie 3341

VII — Επί ενδεχόμενης αντιστροφής του βάρους της αποδείξεως 3341

VIII — Τελικές παρατηρήσεις και προτάσεις 3342

Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Η εταιρεία CdF Chimie ζητεί, στο πλαίσιο του άρθρου 173 της Συνθήκης ΕΟΚ, την ακύρωση μιας αποφάσεως της Επιτροπής, με ημερομηνία 9 Νοεμβρίου 1987, με την οποία το κοινοτικό αυτό όργανο τής ζήτησε, κατ' εφαρμογή του άρθρου 11, παράγραφος 5, του κανονισμού αριθ. 17 του Συμβουλίου της 6ης Φεβρουαρίου 1962 (στο εξής: ο κανονισμός αριθ. 17)[1], να της παράσχει ορισμένες πληροφορίες. Η απόφαση αυτή συνδεόταν με έρευνα την οποία διεξήγε η Επιτροπή αναφορικά με την υποτιθέμενη ύπαρξη συμφωνιών ή εναρμονισμένων πρακτικών αντιθέτων προς το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης στον τομέα των θερμοπλαστικών ουσιών, ιδίως όσον αφορά το πολυαιθυλένιο χαμηλής πυκνότητας (στο εξής: PEBD), προϊόν το οποίο παράγει και διαθέτει στο εμπόριο εντός της ΕΟΚ, μεταξύ άλλων εταιρειών, και η CdF Chimie SA.

2. Η εταιρεία Solvay ζητεί, επίσης στο πλαίσιο του άρθρου 173 της Συνθήκης ΕΟΚ, την ακύρωση μιας αποφάσεως της Επιτροπής με ημερομηνία 24 Νοεμβρίου 1987, με την οποία της ζητήθηκε, κατ' εφαρμογή της ίδιας διατάξεως του κανονισμού αριθ. 17, να παράσχει ορισμένες πληροφορίες. Η απόφαση συνδεόταν επίσης με έρευνα της Επιτροπής στον τομέα των θερμοπλαστικών ουσιών, αυτή τη φορά όμως όσον αφορά το χλωριούχο πολυβινύλιο (στο εξής: PVC), προϊόν το οποίο παράγει και διανέμει στο εμπόριο κυρίως η Solvay.

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

1 — Πρώτος κανονισμός εφαρμογής των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/01, σ. 25).

3. Οι δύο αποφάσεις της Επιτροπής δεν αφορούν τη CdF Chimie SA και τη Solvay για το ίδιο προϊόν ούτε, επομένως, για την ίδια ενδεχόμενη συμφωνία ή την ίδια ενδεχόμενη εναρμονισμένη πρακτική που εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης. Όμως η στενή σχέση μεταξύ των λόγων ακυρώσεως τους οποίους πρότειναν αυτές οι δύο εταιρείες δικαιολογεί την εξέταση από το Δικαστήριο των δύο προσφυγών κατά την ίδια συνεδρίαση, με οδηγεί δε σήμερα να αναπτύξω ενώπιον του Δικαστηρίου το σύνολο των προτάσεών μου επί των προσφυγών αυτών.

4. Προς διευκρίνιση του γενικού πλαισίου στο οποίο εντάσσονται αυτές οι δύο προσφυγές, πρέπει να αναφερθεί ότι η μεγάλης εκτάσεως έρευνα που διεξήγαγε η Επιτροπή στον τομέα των θερμοπλαστικών ουσιών και η οποία επικεντρώθηκε στο PEBD και το PVC αντίστοιχα, συνεχίστηκε μετά την έκδοση των αποφάσεων του Νοεμβρίου 1987. Αναφέρω εξάλλου ότι παρόμοιες αποφάσεις όπως αυτές που αφορούσαν τη CdF Chimie SA και τη Solvay είχαν εκδοθεί για άλλους παραγωγούς-εμπόρους PEBD και PVC. Το αποτέλεσμα της έρευνας αυτής ήταν ότι στις 24 Μαρτίου 1988 κινήθηκαν δύο διαδικασίες για παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 1, μία για το PEBD [2] και μία για το PVC [3]. Μετά τη λήξη των δύο αυτών διαδικασιών, η Επιτροπή εξέδωσε στις 21 Δεκεμβρίου 1988 δύο αποφάσεις σε βάρος ορισμένων παραγωγών PEBD και PVC, αντίστοιχα, σχετικά με παραβάσεις του άρθρου 85 της Συνθήκης και τους επέβαλε πρόστιμα. Μεταξύ των επιχειρήσεων αυτών περιλαμβανόταν και η CdF Chimie SA, με τη νέα της επωνυμία Orkem SA, για το PEBD, και η Solvay για το PVC [4]. Είναι γνωστό ότι η Orkem SA, όπως και άλλες επιχειρήσεις, άσκησε ενώπιον του Δικαστηρίου προσφυγή προς ακύρωση της αποφάσεως που εκδόθηκε στις 21 Δεκεμβρίου 1988.

5. Πριν από την έκδοση της επίδικης αποφάσεως της 9ης Νοεμβρίου 1987, που αφορούσε τη CdF Chimie SA, είχε σταλεί, στις 20 Αυγούστου 1987, μια *αίτηση* παροχής πληροφοριών βάσει των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 11 του κανονισμού αριθ. 17. Η Επιτροπή, επειδή θεώρησε ότι η CdF Chimie SA είχε αρνηθεί αδικαιολόγητα να παράσχει « τις περισσότερες από τις ζητούμενες πληροφορίες » [5] εξέδωσε *απόφαση* κατ' εφαρμογή της παραγράφου 5 του ίδιου άρθρου που απευθυνόταν στην εταιρεία αυτή και με την οποία ζητούσε την παροχή πληροφοριών. Επίσης η Επιτροπή, καθώς η Solvay, παρά την από 20 Αυγούστου 1987 *αίτηση* παροχής πληροφοριών που της είχε απευθυνθεί, απαξιούσε να παράσχει « τις ζητούμενες πληροφορίες... σχετικά με τις συγκεντρώσεις παραγωγών και τις υποτιθέμενες συμπράξεις περί των τιμών πωλήσεως και των ποσοστώσεων » [6], εξέδωσε και απηύθυνε στην εταιρεία αυτή απόφαση με την οποία ζητούσε πληροφορίες.

I — Επί του ισχυρισμού ότι δεν είχε υποβληθεί προηγουμένως στη CdF Chimie SA αίτηση παροχής πληροφοριών

6. Η CdF Chimie SA προβάλλει σχετικά με το κύριο αίτημά της έναν ιδιαίτερο λόγο ακυρώσεως, ο οποίος σχετίζεται με τα δύο στάδια της διαδικασίας παροχής πληροφοριών βάσει του άρθρου 11 του κανονισμού αριθ. 17, δηλαδή πρώτα την απλή *αίτηση* και έπειτα την *απόφαση* με την οποία ζητείται η παροχή πληροφοριών. Επικαλούμενη το γεγονός ότι, ενώ η επίδικη απόφαση που ζητούσε την παροχή πληροφοριών απευθυνόταν σ' αυτήν, η « απλή » αίτηση, αντίθετα, δεν είχε απευθυνθεί προηγουμένως στην ίδια, αλλά στη θυγατρική

2 — Διαδικασία IV/31.866 — PEBD.

3 — Διαδικασία IV/31.865 — PVC.

4 — Απόφαση 89/191/ΕΟΚ (ΕΕ L 74 της 17.3.1989, σ. 21) και απόφαση 89/190/ΕΟΚ (όπ.π., σ. 1).

5 — Προσβαλλόμενη απόφαση αφορώσα τη CdF Chimie SA, σ. 2.

6 — Προσβαλλόμενη απόφαση αφορώσα τη Solvay, σ. 2.

της CdF Chimie EP, η CdF Chimie SA θεωρεί ότι αυτό αποτελεί παραβίαση της Συνθήκης ΕΟΚ και του άρθρου 11 του κανονισμού αριθ. 17, ιδίως της παραγράφου 5.

7. Σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 11 του κανονισμού αριθ. 17, η Επιτροπή, κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων που της έχουν ανατεθεί βάσει του άρθρου 89 της Συνθήκης ΕΟΚ, δηλαδή « για την πραγμάτωση των αρχών που καθορίζονται στα άρθρα 85 και 86 », μπορεί να « συγκεντρώνει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες από τις κυβερνήσεις και τις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών, καθώς και από τις επιχειρήσεις και τις ενώσεις επιχειρήσεων ». Οι παράγραφοι 2 έως 4 του άρθρου 11 του κανονισμού αριθ. 17 αναφέρονται στις τυπικές προϋποθέσεις της υποβολής αιτήσεως παροχής πληροφοριών. Η παράγραφος 5 του άρθρου 11 ορίζει ότι, « αν μια επιχείρηση ή ένωση επιχειρήσεων δεν παρέχει τις απαραίτητες πληροφορίες εντός της καθορισμένης από την Επιτροπή προθεσμίας ή τις παρέχει κατά τρόπο ελλιπή, η Επιτροπή τις ζητεί με απόφαση ».

8. Στην απόφασή του της 26ης Ιουνίου 1980, National Panasonic, το Δικαστήριο είχε δεχτεί ρητά ότι προέκυπτε από το κείμενο του άρθρου 11 ότι το άρθρο αυτό προέβλεπε

« πράγματι... μία διαδικασία σε δύο φάσεις, η δεύτερη από τις οποίες περιλαμβάνει την έκδοση αποφάσεως από την Επιτροπή η οποία " διευκρινίζει τις ζητούμενες πληροφορίες ", δεν μπορεί να αρχίσει παρά μόνο εάν η πρώτη φάση, με χαρακτηριστικό γνώρισμα την υποβολή αιτήσεως παροχής πληροφοριών στις επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων, απέβη άνευ αποτελέσματος » [7].

9. Βασιζόμενη στην απόφαση αυτή, η CdF Chimie θεωρεί ότι η επίδικη απόφαση είναι παράτυπη, διότι, κατ' αυτήν, δεν πραγματοποιήθηκε έναντί της η πρώτη φάση, αφού, όπως προανέφερα, η χρονικά προηγούμενη αίτηση παροχής πληροφοριών είχε απευθυνθεί όχι στην ίδια, αλλά στην CdF Chimie EP.

10. Απαντώντας σ' αυτό το λόγο ακυρώσεως, η Επιτροπή ανέφερε ότι η CdF Chimie EP είναι θυγατρική κατά 100 % της CdF Chimie SA, ότι αυτές οι δύο επιχειρήσεις, έστω και αν αποτελούν χωριστές νομικές οντότητες, ανήκουν στον ίδιο όμιλο και ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, ιδίως την απόφασή του της 14ης Ιουλίου 1972, ICI κατά Επιτροπής,

« δεν μπορεί να γίνει επίκληση της τυπικής διάκρισης μεταξύ εταιρειών, η οποία προκύπτει από τη διαφορετική νομική τους προσωπικότητα, προς αμφισβήτηση του γεγονότος ότι αυτές έχουν ενιαία συμπεριφορά στην αγορά, όσον αφορά την εφαρμογή των κανόνων του ανταγωνισμού » [8].

Κατά την Επιτροπή αυτή η ενιαία συμπεριφορά στη σχετική αγορά καταδεικνύεται ιδίως από το γεγονός ότι, μετά από την έναρξη των ερευνών που διεξάγονταν για το PEBD, η CdF Chimie SA και η CdF Chimie EP καταφανώς είχαν πάντοτε γνώση η μία της αλληλογραφίας που απηύθυνε στην άλλη η Επιτροπή, όποιος και αν ήταν τυπικά ο παραλήπτης. Έτσι η Επιτροπή, που υπενθυμίζει επίσης τη νομολογία του Δικαστηρίου σύμφωνα με την οποία μία απόφαση θεωρείται ότι κοινοποιήθηκε εφόσον εισήλθε κανονικά στο πεδίο γνώσεως του παραλήπτη, θεωρεί ότι η προβλεπόμενη στο άρθρο 11 διαδικασία σε δύο φάσεις διεξήχθη προσηκόντως.

7 — Υπόθεση 136/79, Rec. 1980, σ. 2033, σκέψη 5.

8 — Υπόθεση 48/69, Rec. 1972, σ. 619, σκέψη 140.

11. Αναφορικά με τους ισχυρισμούς αυτούς, η CdF Chimie αμφισβητεί το λυσιτελές της προβολής στην υπόθεση αυτή της έννοιας της ενιαίας επιχειρήσεως, την οποία διαμόρφωσε το Δικαστήριο αναφορικά με τη δυνατότητα καταλογισμού στη μητρική εταιρεία της συμπεριφοράς της θυγατρικής της, διότι, στην υπόθεση που την αφορά, πρόκειται για διαδικαστικό ζήτημα και όχι για ζήτημα ουσίας. Θεωρεί σε τελική ανάλυση ότι η νομική προσωπικότητα μιας επιχειρήσεως δεν αποτελεί καθοριστικό στοιχείο όσον αφορά την ουσία, αλλά ότι αφορά αποκλειστικά τη διαδικασία, ιδίως διότι η επίδικη πράξη επήλθε σε στάδιο της διαδικασίας όπου αποκλείεται εντελώς η δυνατότητα να διατυπωθεί κρίση επί της ουσίας, δηλαδή επί της ενδεχόμενης ενιαίας συμπεριφοράς επιχειρήσεων με χωριστή νομική προσωπικότητα. Η προσφεύγουσα προσθέτει ότι η αναπτυχθείσα από τη νομολογία έννοια της « εσωτερικής σφαίρας » δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι καλύπτει όχι μόνο εκείνη την εταιρεία στην οποία απευθύνεται μια πράξη αλλά και όλες τις εταιρείες που ανήκουν στον ίδιο όμιλο, αυτό δε θα ισοδυναμούσε με αγνόηση της αρχής της ατομικότητας και της αυτοτέλειας των φυσικών ή νομικών προσώπων, η οποία αναγνωρίζεται τόσο από τα εθνικά δίκαια, όσο και από τις διεθνείς συνθήκες.

12. Είναι αναμφισβήτητο το ότι, τυπικά, παραλήπτης της αιτήσεως παροχής πληροφοριών με ημερομηνία 20 Αυγούστου 1987, ήταν η CdF Chimie EP, ενώ η απόφαση της 9ης Οκτωβρίου 1987 απευθύνθηκε στη CdF Chimie SA. Από καθαρά δικονομική άποψη τούτο φαίνεται a priori ότι δεν ικανοποιεί πλήρως τις απαιτήσεις του άρθρου 11, παράγραφος 9, του κανονισμού αριθ. 17. Εντούτοις χρήσιμο είναι να υπενθυμιστεί το ιστορικό των ενεργειών στις οποίες προέβη η Επιτροπή έναντι της CdF Chimie SA και της CdF Chimie EP, στο πλαίσιο των ερευνών της σχετικά με συμφωνίες ή εναρμονισμένες πρακτικές που αφορούσαν το PEBD.

13. Στις 15 Ιανουαρίου 1987, η Επιτροπή εξέδωσε απόφαση περί διεξαγωγής ελέγχου, βάσει του άρθρου 14, παράγραφος 3, του κανονισμού αριθ. 17, ως παραλήπτης της οποίας αναφερόταν η « CdF Chimie, Tour Aurore... Paris, La Défense ». Σημειώνω ότι στο στάδιο αυτό η Επιτροπή, απευθυνόμενη στην επιχείρηση αυτή, αναφερόταν σε δύο προϊόντα, το PEBD και το PVC. Η απόφαση αυτή κοινοποιήθηκε στις 20 Ιανουαρίου 1987 στον Henwood, υπό την ιδιότητά του ως γενικού γραμματέα της CdF Chimie EP.

14. Στις 9 Απριλίου 1987 η Επιτροπή υπέβαλε αίτηση παροχής πληροφοριών μόνο για το PEBD, βάσει του άρθρου 11, παράγραφοι 2 έως 4, του κανονισμού αριθ. 17, ως παραλήπτης της οποίας αναφερόταν η « CdF Chimie SA, Tour Aurore... Paris, Défense ». Στις 6 Μαΐου 1987 απάντησε στην αίτηση αυτή η CdF Chimie EP, η ταχυδρομική διεύθυνση της οποίας είναι « Tour Aurore... Paris-Défense ». Το απαντητικό έγγραφο άρχιζε ως εξής: « Στο παρόν έγγραφο επισυνάπτονται σε παράρτημα οι απαντήσεις μας στην από 9ης Απριλίου αίτηση παροχής πληροφοριών, η οποία περιήλθε στα γραφεία μας στις 15 Απριλίου 1987 ».

15. Την 2α Ιουλίου 1987, η Επιτροπή εξέδωσε κατ' εφαρμογή του άρθρου 11, παράγραφος 5, του κανονισμού αριθ. 17, απόφαση με την οποία ζητούσε παροχή πληροφοριών από τη CdF Chimie SA, Tour Aurore (κλπ.). Στις 28 Ιουλίου 1987 η CdF Chimie EP απέστειλε στην Επιτροπή έγγραφο το οποίο άρχιζε ως εξής: « Η παρούσα αποστέλλεται προς απάντηση στην απόφαση της Επιτροπής της 2ας Ιουλίου 1987, που κοινοποιήθηκε στην εταιρεία CdF Chimie στις 9 Ιουλίου 1987 και με την οποία η εταιρεία αυτή παρακαλείται να παράσχει εντός προθεσμίας τριών εβδομάδων ορισμένες πληροφορίες ».

16. Στις 20 Αυγούστου 1987, η Επιτροπή υποβάλλει νέα αίτηση παροχής πληροφοριών, τη φορά αυτή όμως στη CdF Chimie EP. Η εταιρεία αυτή απάντησε με έγγραφο της 1ης Οκτωβρίου 1987, στις δε 9 Νοεμβρίου 1987 η Επιτροπή εξέδωσε έναντι της CdF Chimie SA την απόφαση κατά της οποίας στρέφεται η εκδικαζόμενη σήμερα από το Δικαστήριο προσφυγή.

17. Από αυτή την έκθεση των πραγματικών περιστατικών προκύπτει ότι, ακόμα και αν δεν ληφθεί υπόψη η πρώτη απόφαση της Επιτροπής, με ημερομηνία 15 Ιανουαρίου 1987, που αφορούσε τυπικά τη « CdF Chimie », χωρίς να προστίθεται προς διευκρίνιση « SA » ή « EP », τόσο στην αίτηση παροχής πληροφοριών, με ημερομηνία 9 Απριλίου 1987, όσο και ύστερα στην απόφαση με την οποία η Επιτροπή ζητούσε πληροφορίες, με ημερομηνία 2 Ιουλίου 1987, που απευθύνονταν ρητά στη « CdF Chimie SA », δόθηκαν απαντήσεις από τη CdF Chimie EP, αντίστοιχα με ημερομηνία 6 Μαΐου 1987 και 28 Ιουλίου 1987. Πρέπει να σημειωθεί ότι σε αυτές τις δύο απαντήσεις δεν εκφράζεται καμία επιφύλαξη σχετικά με το ότι η CdF Chimie SA θα έπρεπε να διακρίνεται από τη CdF Chimie EP. Εξάλλου, αντίθετα από ό,τι λέχθηκε επ' αυτού ενώπιον του Δικαστηρίου κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, καμία παρατήρηση δεν διατυπώθηκε στην Επιτροπή πριν από την έκδοση της επίδικης αποφάσεως όσον αφορά την ανάγκη διαχωρισμού των δύο εταιρειών. Στο σύνολο της αλληλογραφίας που ανταλλάχθηκε μεταξύ της Επιτροπής και κάθε μιας από τις δύο εταιρείες, οι πρώτες επιφυλάξεις διατυπώθηκαν μόνο στην από 26 Νοεμβρίου 1987 απάντηση της CdF Chimie SA προς την επίδικη απόφαση της Επιτροπής της 9ης Νοεμβρίου 1987.

18. Μετά από την παράθεση των πραγματικών περιστατικών τα οποία υπενθύμισα και τους ισχυρισμούς των διαδίκων νομίζω ότι αρμόζει να διατυπωθούν οι εξής παρατηρήσεις.

19. Καταρχάς θεωρώ ότι δεν έχει άδικο η CdF Chimie SA όταν υποστηρίζει ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ως δεδομένη, κατά το στάδιο της έρευνας, η ύπαρξη ενιαίας συμπεριφοράς σε μια συγκεκριμένη αγορά μεταξύ μητρικής και θυγατρικής εταιρείας, έστω και αν πρόκειται για θυγατρική κατά 100 %. Πράγματι, πρέπει να υπομνησθεί ότι, ναι μεν το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι

« ... το γεγονός ότι η θυγατρική έχει διακεκριμένη νομική προσωπικότητα δεν αρκεί για να αποκλείσει τη δυνατότητα καταλογισμού της συμπεριφοράς της στη μητρική εταιρεία » [9], έχει όμως επίσης δεχτεί, στην υπόθεση όπου η BMW Belgium, θυγατρική κατά 100 % της BMW του Μονάχου, ισχυριζόταν ότι δεν μπορούσε να επιδιώκει σκοπό διαφορετικό από εκείνο που καθόριζε η μητρική εταιρεία, ότι

« η οικονομική εξάρτηση μιας θυγατρικής εταιρείας από τη μητρική της δεν αποκλείει ούτε διαφορά συμπεριφοράς, ούτε διαφορά συμφερόντων μεταξύ των δύο εταιρειών » [10].

Νομίζω, λοιπόν, ότι προκύπτει σαφώς ότι, από το γεγονός και μόνο ότι μία εταιρεία που έχει νομική προσωπικότητα είναι θυγατρική μιας άλλης κατά 100 %, δεν μπορεί να συναχθεί ότι οι δύο εταιρείες έχουν ενιαία συμπεριφορά στην αγορά και ότι, όσον αφορά τις δικονομικές προϋποθέσεις, μπορεί να μη λαμβάνεται υπόψη η διαφορετική νομική προσωπικότητα κάθε επιχειρήσεως. Η Επιτροπή μπορεί να λαμβάνει υπόψη, καταρχήν, μια τέτοια ενιαία συμπεριφορά μόνο αφού αποδειχθεί η ύπαρξή της.

20. Εντούτοις νομίζω ότι, με βάση τη συμπεριφορά των δύο επιχειρήσεων από την οποία προκύπτει με αρκετή βεβαιότητα η επικοινωνία μεταξύ τους όσον αφορά τις διαδικαστικές πράξεις της Επιτροπής, ούτε η μία ούτε η άλλη από αυτές τις επιχειρήσεις μπορεί να προβάλει καθυστερημένα τυπολατρικά επιχειρήματα, επικαλούμενη τη διαφορετική νομική προσωπικότητά τους, την οποία η ίδια είχε καταστήσει περιέργως στο παρελθόν δυσδιάκριτη. Προτού εκδοθεί η επίδικη απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 1987, η CdF Chimie SA και η

9 — Υπόθεση 6/72, Continental Can, απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 1973, Rec. 1973, σ. 215, σκέψη 15.

10 — Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις 32, 36 έως 82/78, BMW, απόφαση της 12ης Ιουλίου 1979, Rec. 1979, σ. 2435, σκέψη 24.

CdF Chimie EP αναμφισβήτητα δημιούργησαν ή τουλάχιστον άφησαν να πλανάται μια σύγχυση επ' αυτού, διότι ήδη δύο φορές και χωρίς κανένα σχόλιο η CdF Chimie EP απάντησε σε πράξη που απευθυνόταν στη CdF Chimie SA. Αφού δεν διατυπώθηκε εκ μέρους της CdF Chimie EP η παραμικρή σχετική παρατήρηση, η Επιτροπή, η οποία εγνώριζε εξάλλου ότι η εταιρεία αυτή ήταν θυγατρική κατά 100 % της CdF Chimie SA, καθώς και το ότι οι δύο εταιρείες είχαν την ίδια ακριβώς διεύθυνση, βάσιμα θεώρησε ότι η CdF Chimie EP μπορούσε κανονικά να ενεργεί στο όνομα της CdF Chimie SA επί των ζητημάτων που αφορούσαν την αγορά PEBD και ότι δεν έπρεπε να κάνει διάκριση μεταξύ των δύο εταιρειών. Σημειώνω εξάλλου ότι στο από 28ης Ιουλίου 1987 έγγραφο της CdF Chimie EP, με το οποίο απάντησε στην απόφαση που είχε απευθύνει η Επιτροπή στις 2 Ιουλίου 1987 στη CdF Chimie SA, αναφέρεται ότι η απάντηση αφορά « την απόφαση... της 2ας Ιουλίου 1987, που κοινοποιήθηκε στην εταιρεία CdF Chimie ». Αυτή η αναφορά στη « CdF Chimie » δεν μπορούσε παρά να ενισχύσει, σ' αυτή την αλληλουχία, την εντύπωση ότι η CdF Chimie SA και η CdF Chimie EP αποτελούσαν, κατά κάποιο τρόπο, ένα σύνολο.

21. Με βάση την έννοια της « εσωτερικής σφαίρας του παραλήπτη », στην οποία αναφέρθηκε το Δικαστήριο στην απόφαση ALMA της 10ης Δεκεμβρίου 1957 [11], πιστεύω ότι από τη συμπεριφορά των δύο αυτών εταιρειών, όπου η μία, η CdF Chimie EP, απαντούσε στα απευθυνόμενα στην άλλη έγγραφα ωσάν να επρόκειτο για κάτι προφανώς φυσικό, για υπόθεση ρουτίνας θα έλεγα, δικαιολογείται να θεωρηθεί ότι αυτές οι δύο εταιρείες ανήκουν στην ίδια « εσωτερική σφαίρα ». Επομένως μπορεί να γίνει δεκτό ότι η πράξη η οποία απευθύνθηκε στη μία εισήλθε στην εσωτερική σφαίρα της άλλης και αντίστροφα.

22. Νομίζω ότι αυτή η κάμψη της διαδικαστικής αυστηρότητας είναι σύμφωνη προς τη νομολογία του Δικαστηρίου, η οποία θεωρεί, σε ζητήματα κοινοποιήσεως αποφάσεων, μέχρις ένα ορισμένο βαθμό, ότι με το γεγονός ότι ένα έγγραφο περιήλθε πράγματι στη γνώση του ενδιαφερομένου καλύπτεται η έλλειψη κανονικής κοινοποιήσεώς του σύμφωνα με τους αυστηρούς δικονομικούς τύπους. Έτσι, στην προαναφερθείσα απόφασή του ICI κατά Επιτροπής, το Δικαστήριο έκρινε ότι, καθώς η προσφεύγουσα είχε λάβε πλήρη γνώση του κειμένου μιας αποφάσεως και άσκησε εμπρόθεσμα προσφυγή,

« καθίσταται άνευ σημασίας το ζήτημα των ενδεχόμενων παρατυπιών κατά την κοινοποίηση » [12].

Η άποψη ότι το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος έχει λάβει πράγματι γνώση ενός εγγράφου παρά τη μη κανονική κοινοποίησή του σύμφωνα με τους αυστηρούς δικονομικούς τύπους εκφράζεται επίσης στην προαναφερθείσα απόφαση Continental Can, όπου το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι

« κατά τη Συνθήκη, μια απόφαση κοινοποιείται δεόντως, μόλις ανακοινωθεί στον αποδέκτη της και αυτός είναι σε θέση να λάβει γνώση αυτής ... »

και ότι

« ... αυτό συνέβη στην παρούσα περίπτωση, αφού η Continental έλαβε πράγματι γνώση της επίδικης αποφάσεως και δεν μπορεί, για να καταστήσει ανενεργό την ανακοίνωση, να επικαλεστεί τη δική της άρνηση να λάβει γνώση της αποφάσεως αυτής » [13].

23. Εκτιμώ ότι, σύμφωνα με τη γραμμή που έχει ακολουθήσει στη νομολογία του, το Δικαστήριο θα πρέπει να δεχτεί ότι μία θυγατρική, η οποία εμφανίζεται, στα πλαίσια ανταλλαγής

11 — Υπόθεση 8/56, Rec. 1957, σσ. 179 και 190.

12 — Υπόθεση 48/69, προαναφερθείσα, σκέψη 43.

13 — Υπόθεση 6/72, προαναφερθείσα, σκέψη 10.

αλληλογραφίας σχετικής με έρευνα βάσει του κανονισμού αριθ. 17, ως πρόσωπο ικανό να απαντά στην αλληλογραφία που απευθύνει η Επιτροπή στη μητρική εταιρεία, ανήκει στην εσωτερική σφαίρα της τελευταίας, όπως το εννοεί η νομολογία του Δικαστηρίου, και, επομένως, να κρίνει, όσον αφορά την προκειμένη περίπτωση, ότι η μητρική εταιρεία έλαβε γνώση των εγγράφων που τυπικά απευθύνονταν στη θυγατρική.

24. Επιπλέον και μολονότι το επιχείρημα αυτό είναι δευτερεύον σε σχέση με εκείνο περί της εσωτερικής σφαίρας, νομίζω ότι η αρχή του « estoppel », η οποία προέρχεται από το αγγλικό δίκαιο, απαγορεύει σ' εκείνον που δημιούργησε ή άφησε να δημιουργηθεί σύγχυση αναφορικά με πραγματική κατάσταση, να επικαλείται στη συνέχεια τις διαδικαστικές παρατυπίες τις οποίες ο ίδιος προξένησε.

25. Τέλος αξίζει να σημειώσω στο Δικαστήριο, όπως ήδη ανέφερε η Επιτροπή, ότι η σύγχυση μεταξύ της CdF Chimie SA και CdF Chimie EP παρατάθηκε ακόμα και ενώπιόν του, καθώς στην απάντηση που υπέβαλε γραπτώς το Δικαστήριο στη CdF Chimie SA, η οποία είχε ασκήσει ενώπιόν του την προσφυγή αυτή, αναφέρεται ότι: « Προτού απαντήσει στην ερώτηση που της υπέβαλε το Δικαστήριο, η εταιρεία Norsolor επιθυμεί να σημειώσει ... ». Όμως Norsolor είναι η νέα επωνυμία της CdF Chimie EP, ενώ η ερώτηση απευθυνόταν στη CdF Chimie SA, μετονομασθείσα σε Orkem... Πιστεύω ότι το Δικαστήριο θα συμφωνήσει ότι είναι ίσως δύσκολο να απαιτείται από την Επιτροπή να αντιλαμβάνεται σαφέστερα, όσον αφορά τις διαδικαστικές τις πράξεις, τη διαφορά μεταξύ CdF Chimie SA Orkem και CdF Chimie EP Norsolor, από ό,τι την αντιλαμβάνονται οι ίδιες οι εταιρείες αυτές.

26. Για το λόγο αυτό προτείνω στο Δικαστήριο να δεχτεί ότι η CdF Chimie SA έλαβε γνώση της αιτήσεως παροχής πληροφοριών της 20ής Αυγούστου 1987, η οποία απευθύνθηκε στη CdF Chimie EP, καθώς η τελευταία αυτή εταιρεία φάνηκε, στα προηγούμενα στάδια της ίδιας έρευνας, ότι ανήκει στην εσωτερική της σφαίρα. Εάν το Δικαστήριο δεχτεί αυτή την πρόταση, τότε θα κρίνει ότι συντρέχει πλέον η προϋπόθεση της προηγούμενης υποβολής αιτήσεως παροχής πληροφοριών, η οποία τίθεται από την παράγραφο 5 του άρθρου 11, και ότι ο κύριος λόγος ακυρώσεως που επικαλείται η CdF Chimie επ' αυτού στερείται ερείσματος.

27. Θα εξετάσω τώρα τους λόγους ακυρώσεως οι οποίοι είναι, κατά το ουσιώδες μέρος τους, παρόμοιοι στις προσφυγές της Solvay και της CdF Chimie SA (στο εξής: CdF Chimie). Πέρα από την φαινομένη διαφορά τους, οι λόγοι αυτοί έχουν στην πραγματικότητα ως επίκεντρο τη διασφάλιση των δικαιωμάτων της υπερασπίσεως στο στάδιο της έρευνας που διεξάγει η Επιτροπή όταν επιζητεί να συγκεντρώσει πληροφορίες περί της ενδεχομένης υπάρξεως συμφωνιών ή εναρμονισμένων πρακτικών, αντιθέτων προς τους κανόνες ανταγωνισμού της Συνθήκης. Ίσως εξάλλου το Δικαστήριο θεωρήσει, όπως και ο ίδιος πιστεύω, ότι από τη διάρθρωση των λόγων αυτών δημιουργείται μερικές φορές μια συγκεχυμένη εικόνα, δεδομένου ότι υπάρχουν αντιφάσεις από τις οποίες φαίνεται ότι οι αιτιάσεις αναιρούν η μία την άλλη ή οι οποίες επηρεάζουν αυτή καθαυτή την ανάπτυξη των αιτιάσεων. Έτσι, ο ειρμός μεταξύ του ισχυρισμού ότι οι ζητούμενες πληροφορίες δεν ήταν απαραίτητες, καθώς η Επιτροπή κατείχε ήδη αρκετά αποδεικτικά στοιχεία κατά των « ερωτώμενων » επιχειρήσεων, και του ισχυρισμού ότι η Επιτροπή, υποβάλλοντας συνολικές και πολύ γενικές ερωτήσεις, επιδίωκε να μεταθέσει το βάρος της αποδείξεως και να αφήσει τις επιχειρήσεις να παράσχουν οι ίδιες σε βάρος τους, απαντώντας σ' αυτές τις εκτεταμένες ερωτήσεις, τα αποδεικτικά στοιχεία τα οποία η Επιτροπή δεν μπόρεσε να συλλέξει, δεν φαίνεται εξαρχής πρόδηλος. Επίσης μπορεί να λεχθεί ότι το αναφερόμενο δικαίωμα του εξεταζομένου να μην απαντά σε ερωτήσεις ή να μην αποκαλύπτει επιβαρυντικά στοιχεία σε βάρος του, το οποίο παύει να υπάρχει μόλις η Επιτροπή προσκομίσει συγκεκριμένα στοιχεία, πόρρω απέχει

από την ιδέα την οποία σχηματίζουν, γενικά, οι νομικοί για το δικαίωμα αυτό.

28. Πίσω όμως από αυτές τις φαινομενικές αντιφάσεις υπάρχει μία λογική, η οποία φάνηκε με αρκετή σαφήνεια στην επ' ακροατηρίου συζήτηση· πρόκειται για την απαίτηση των προσφευγουσών επιχειρήσεων ο ερωτώμενος να γνωρίζει αυτά τα οποία έχει ήδη πληροφορηθεί ο ερωτών. Πιστεύω ότι μεταφέρω πιστά την ιδέα στην οποία στηρίζεται μια τέτοια απαίτηση λέγοντας ότι επιζητείται με τον τρόπο αυτό να παρασχεθεί η δυνατότητα στις επιχειρήσεις να γνωρίζουν, στα πλαίσια των ερευνών που διεξάγει η Επιτροπή σε θέματα ανταγωνισμού, τι μπορούν ακόμα να αποκρύψουν. Τούτο μπορεί να λεχθεί εξαρχής, δεν είναι καθόλου σκανδαλώδες. Αυτή είναι η ίδια η ουσία της υπερασπίσεως, η επίκληση κάθε δυνατότητας που παρέχεται από τους κανόνες του δικαίου και η επιδίωξη να αναγνωριστεί ως θετικό δίκαιο η πλέον ευρύτερη ερμηνεία αυτής της δυνατότητας. Επομένως, οι προσφεύγουσες επιχειρήσεις κάνουν ακριβώς εκείνο το οποίο είναι ο ρόλος τους να κάνουν όταν αναπτύσσουν μία σειρά επιχειρημάτων, επιδιώκοντας την αναγνώριση του « δικαιώματός τους να μην απαντούν σε ερωτήσεις » κατά το στάδιο της έρευνας. Ρόλος όμως του Δικαστηρίου είναι να διευκρινίσει τους εφαρμοστέους στο στάδιο αυτό νομικούς κανόνες και να κρίνει οριστικά εάν υφίσταται ένα τέτοιο δικαίωμα.

29. Η εξέταση λοιπόν των διαφόρων λόγων ακυρώσεως που προτείνουν οι προσφεύγουσες πρέπει να γίνει στο πλαίσιο της απαντήσεως που πρέπει να δοθεί στο ερώτημα αυτό.

II — Επί του ισχυρισμού ότι οι επίδικες αποφάσεις επέχουν θέση ανακοινώσεως των αιτιάσεων

30. Θα εξετάσω καταρχάς το λόγο ακυρώσεως που προβάλλει η Solvay ως κύριο επιχείρημα, ο οποίος είναι ουσιαστικά ίδιος προς το δεύτερο λόγο που επικαλείται επικουρικά η CdF Chimie. Οι δύο εταιρείες ισχυρίζονται ότι οι επίδικες αποφάσεις αποτελούν στην πραγματικότητα ανακοινώσεις αιτιάσεων καλυπτόμενες πίσω από κατ' επίφαση αποφάσεις που διατάσσουν την παροχή πληροφοριών και ότι, υπό τις συνθήκες αυτές, η Επιτροπή παραβίασε, εκτός του κανονισμού 17 του Συμβουλίου, και το δικό της κανονισμό 99/63 [14] και την αρχή των δικαιωμάτων της υπερασπίσεως, την οποία η μεν Solvay χαρακτηρίζει ως « γενική αρχή », η δε CdF Chimie ως « θεμελιώδη αρχή ». Σχηματικά η συλλογιστική των προσφευγουσών συνίσταται στον ισχυρισμό ότι οι προσβαλλόμενες αποφάσεις περιλαμβάνουν έναντί τους την κατηγορία ότι συμμετέσχαν σε σύμπραξη αντίθετη προς το άρθρο 85, κατηγορία προς στήριξη της οποίας η Επιτροπή υποστηρίζει στο ίδιο το κείμενο των αποφάσεων ότι κατέχει αποδεικτικά στοιχεία. Συνεπώς η Επιτροπή, αφού εξέφρασε με τον τρόπο αυτό τις αιτιάσεις της αναφορικά με παράβαση του άρθρου 85, όφειλε να τηρήσει τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στον κανονισμό αριθ. 17 και στον κανονισμό 99/63 όσον αφορά τα δικαιώματα της υπερασπίσεως, δηλαδή να γνωστοποιήσει στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις τα στοιχεία στα οποία βασίζονταν οι αιτιάσεις και να τους παράσχει τη δυνατότητα να δώσουν εξηγήσεις επί των στοιχείων αυτών, χωρίς να είναι πλέον οι επιχειρήσεις αυτές υποχρεωμένες να απαντήσουν σε οποιαδήποτε ερώτηση. Όμως οι επίδικες αποφάσεις δεν περιλαμβάνουν ακριβή περιγραφή των στοιχείων που δικαιολογούν τις αναφερόμενες αιτιάσεις, η δε απάντηση στις αιτήσεις παροχής πληροφοριών φέρεται ως υποχρεωτική, υπό την απειλή επιβολής προστίμου ή χρηματικής ποινής.

31. Η απάντηση της Επιτροπής είναι, στην ουσία, ότι το στάδιο της έρευνας διαφέρει από την ανακοίνωση των αιτιάσεων και προηγείται

14 — Κανονισμός περί των ακροάσεων που προβλέπονται στο άρθρο 19, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού αριθ. 17 του Συμβουλίου (ΕΕ ειδ. έκδ., 08/01, σ. 37).

αυτής, καθώς και ότι, για να συμμορφωθεί προς τις επιταγές του άρθρου 11, παράγραφος 3, του κανονισμού αριθ. 17 που αφορά τις αιτήσεις παροχής πληροφοριών, αναφέρθηκε σε αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με την παράβαση την οποία αφορούσε η έρευνα. Η αναφορά αυτών των στοιχείων δεν αποτελεί χαρακτηριστικό της ανακοινώσεως των αιτιάσεων υπό την έννοια του άρθρου 19, παράγραφος 1, του κανονισμού αριθ. 17, οι δε ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις δεν μπορούν βασίμως να ισχυριστούν ότι αγνοήθηκαν τα δικαιώματα της υπερασπίσεως που συνοδεύουν την ανακοίνωση αυτή.

32. Όπως φάνηκε ήδη από την υπόμνηση των κυριότερων ισχυρισμών που προβλήθηκαν, η σημασία του λόγου σύμφωνα με τον οποίο οι επίδικες αποφάσεις αποτελούν συγκαλυμμένη ανακοίνωση των αιτιάσεων συνδέεται με το γεγονός ότι, βάσει του νομικού συστήματος που καθορίζεται από τον κανονισμό αριθ. 17 και τον κανονισμό 99/63, η προστασία των δικαιωμάτων της υπερασπίσεως είναι πολύ πιο έντονη στο πλαίσιο της ανακοινώσεως των αιτιάσεων από ό,τι στο πλαίσιο των καθαυτό ερευνητικών ενεργειών της Επιτροπής.

33. Σύμφωνα με το άρθρο 19, παράγραφος 1, του κανονισμού αριθ. 17, « πριν λάβει αποφάσεις δυνάμει των άρθρων 2, 3, 6, 7, 8, 15, και 16, η Επιτροπή παρέχει στις συμμετέχουσες επιχειρήσεις και ενώσεις επιχειρήσεων την ευκαιρία να γνωρίσουν την άποψή τους επί του αντικειμένου των αιτιάσεων που ελήφθησαν υπόψη από την Επιτροπή ». Ειδικότερα, όταν πρόκειται για τις ενέργειες στις οποίες προβαίνει η Επιτροπή με σκοπό την παύση των παραβάσεων του άρθρου 85, παράγραφος 1, ή την επιβολή κυρώσεων, πρέπει να σημειωθεί ότι το άρθρο 19, παράγραφος 1, εφαρμόζεται προ της λήψεως αποφάσεως που υποχρεώνει « τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων να παύσουν τη διαπιστωθείσα παράβαση » [15] και προ της λήψεως αποφάσεως περί επιβολής προστίμου « στις επιχειρήσεις και ενώσεις επιχειρήσεων » οι οποίες, « εκ προθέσεως ή εξ αμελείας, διαπράττουν παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 1 » [16].

34. Ο κανονισμός 99/63 προβλέπει, στην παράγραφο 1, πρώτη φράση, του άρθρου 2, ότι « η Επιτροπή ανακοινώνει γραπτώς στις επιχειρήσεις και στις ενώσεις επιχειρήσεων τις αιτιάσεις που τους προσάπτονται » και, στο άρθρο 3, ότι « οι επιχειρήσεις και ενώσεις επιχειρήσεων εκφράζουν γραπτώς εντός της ταχθείσας προθεσμίας τις απόψεις τους επί των αιτιάσεων που τους προσάπτονται », αυτές δε οι επιχειρήσεις « δύνανται να εκθέσουν στις γραπτές τους παρατηρήσεις όλα τα σχετικά με την υπεράσπισή τους στοιχεία », « να επισυνάπτουν τα αναγκαία έγγραφα » και « να προτείνουν να εξετάσει η Επιτροπή τα πρόσωπα που είναι δυνατό να βεβαιώσουν τα επικαλούμενα γεγονότα ». Επιπλέον, το άρθρο 7, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού προβλέπει ότι « η Επιτροπή παρέχει στα πρόσωπα που το εζήτησαν στις γραπτές παρατηρήσεις τους, τη δυνατότητα να αναπτύξουν προφορικώς την άποψή τους, αν πιθανολογούν εύλογο συμφέρον ή αν η Επιτροπή σκοπεύει να τους επιβάλει πρόστιμο ή χρηματική ποινή ». Τέλος το άρθρο 4 του ίδιου κανονισμού ορίζει ότι, στις αποφάσεις της « η Επιτροπή λαμβάνει υπόψη εκείνες μόνο τις αιτιάσεις, για τις οποίες οι επιχειρήσεις και ενώσεις επιχειρήσεων είχαν τη δυνατότητα να καταστήσουν γνωστή την άποψή τους ».

35. Η φύση αυτής της ανακοινώσεως των αιτιάσεων έχει διευκρινισθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου. Στην απόφασή του Hoffmann-La Roche, της 13ης Φεβρουαρίου 1979, το Δικαστήριο συνήγαγε τόσο από τις προαναφερθείσες διατάξεις των κανονισμών 17 και 99/63, όσο και από τη γενική αρχή των δικαιωμάτων της υπερασπίσεως « της οποίας

15 — Κανονισμός αριθ. 17, άρθρο 3, παράγραφος 1.

16 — Όπ.π. άρθρο 15, παράγραφος 2.

αποτελούν την εφαρμογή » ότι ο σεβασμός των δικαιωμάτων αυτών

« απαιτεί να παρέχεται στην ενδιαφερόμενη επιχείρηση η ευκαιρία, κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, να καταστήσει κατά λυσιτελή τρόπο γνωστή την άποψή της για το υποστατό και το ουσιώδες των προβαλλομένων πραγματικών περιστατικών και συνθηκών και για τα έγγραφα στα οποία στήριξε η Επιτροπή τον ισχυρισμό της ότι υφίσταται παράβαση » [17].

36. Όπως όμως προκύπτει σαφώς από το άρθρο 19, παράγραφος 1, του κανονισμού αριθ. 17, οι αποφάσεις που λαμβάνονται βάσει των άρθρων 11 ή 14 του κανονισμού αυτού δεν υπάγονται σ' αυτό το νομικό σύστημα, τα γενικά χαρακτηριστικά του οποίου προανέφερα. Επ' αυτού η απόφαση του Δικαστηρίου National Panasonic είναι σαφέστατη. Όταν προβλήθηκε ο ισχυρισμός ότι μία επιχείρηση στερήθηκε του δικαιώματος να εκφράσει τις απόψεις της πριν από την έκδοση αποφάσεως περί διεξαγωγής ελέγχου κατ' εφαρμογή του άρθρου 14, παράγραφος 3, το Δικαστήριο έκρινε ότι

« η άσκηση τέτοιου δικαιώματος υπεράσπισης εμπίπτει κυρίως στο πλαίσιο των δικαστικών και διοικητικών διαδικασιών που αποβλέπουν στο να παύσει παράβαση ή στο να διαπιστωθεί ασυμβίβαστο προς το νόμο, όπως είναι οι διαδικασίες που προβλέπει ο κανονισμός 99/63... Αντιθέτως, η διαδικασία ελέγχου... δεν αποβλέπει στο να παύσει η παράβαση ή στο να διαπιστωθεί ασυμβίβαστο προς το νόμο, αλλά έχει αποκλειστικά ως αντικείμενο να επιτρέψει στην Επιτροπή να συλλέξει την απαραίτητη τεκμηρίωση για να ελέγξει την ύπόσταση και την έκταση ορισμένης πραγματικής και νομικής καταστάσεως ».

17 — Υπόθεση 85/76, Rec. 1979, σ. 461, σκέψη 11.

Προσέθεσε δε ότι μόνον

« όταν η Επιτροπή θεωρήσει ότι τα στοιχεία εκτιμήσεως που συγκεντρώθηκαν με αυτό τον τρόπο δικαιολογούν την κίνηση διαδικασίας κατά την έννοια του προαναφερθέντος κανονισμού 99/63, πρέπει να δοθεί στην επιχείρηση ή την ένωση επιχειρήσεων για την οποία πρόκειται, πριν εκδοθεί μια τέτοια απόφαση, η ευκαιρία να γνωρίσει την άποψή της » [18].

37. Αυτή η σαφέστατη διαφοροποίηση μεταξύ του ελέγχου, ο οποίος συνδέεται με την εξουσία της Επιτροπής προς διεξαγωγή ερευνών και της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, « πρώτης πράξης της διοικητικής διαδικασίας » αυτής καθαυτής, όπως υπογράμμισε η προαναφερθείσα απόφαση Hoffmann-La Roche [19], ισχύει χωρίς καμία αμφιβολία όσον αφορά τον άλλο τρόπο έρευνας που διαθέτει η Επιτροπή στο πλαίσιο της εξουσίας της προς διεξαγωγή ερευνών, δηλαδή την αίτηση παροχής πληροφοριών. Όπως και ο έλεγχος, η αίτηση παροχής πληροφοριών δεν αποσκοπεί στην παύση μιας παραβάσεως ή στη διαπίστωση μιας παρανομίας, αλλά έχει ως αποκλειστικό σκοπό να παράσχει τη δυνατότητα στην Επιτροπή να συλλέξει τις αναγκαίες πληροφορίες για να εξακριβώσει με ακρίβεια μια συγκεκριμένη πραγματική και νομική κατάσταση. Επομένως δεν έχουν εφαρμογή τα δικαιώματα της υπερασπίσεως τα οποία προβλέπονται στην περίπτωση που η Επιτροπή θεωρεί ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις οι οποίες δικαιολογούν την έναρξη μιας διαδικασίας. Συμφωνώ απολύτως επ' αυτού με τους ισχυρισμούς της Επιτροπής και της Γαλλικής Δημοκρατίας. Εξάλλου δεν αντικρούονται από κανένα, ούτε ακόμα από τις αναπτυσσόμενες στη θεωρία απόψεις που επικαλούνται οι προσφεύγουσες προς στήριξη ορισμένων από τα επιχειρήματά τους. Πράγματι, ο Αστέρης Πλιάκος αναφέρει στο πρόσφατο βιβλίο του με τίτλο Les droits de la défense et le droit communautaire de la concurrence ότι « μόνο

18 — Υπόθεση 136/79, προαναφερθείσα, σκέψη 21.

19 — Υπόθεση 85/76, προαναφερθείσα, σκέψη 10.

μετά το πέρας της έρευνας μπορούν οι επιχειρήσεις να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους αναφορικά με τις αιτιάσεις που η Επιτροπή σκοπεύει να δεχτεί σε βάρος τους στις αποφάσεις της » [20].

38. Έτσι θεωρώ ότι ο υπό εξέταση λόγος ακυρώσεως θα ήταν ενδεχομένως βάσιμος μόνο εάν οι επίδικες αποφάσεις δεν είχαν ως σκοπό να παρασχεθεί η δυνατότητα στην Επιτροπή να συλλέξει τις απαραίτητες πληροφορίες, ώστε να εξακριβώσει με ακρίβεια μια συγκεκριμένη πραγματική και νομική κατάσταση, αλλά ανέφεραν ότι τα στοιχεία τα οποία διέθετε δικαιολογούσαν, όντας σχεδόν βέβαια, την έναρξη διοικητικής διαδικασίας υπό την έννοια του κανονισμού 99/63 και της προηγουμένως εκτεθείσας νομολογίας του Δικαστηρίου. Ποια είναι η κατάσταση εν προκειμένω;

39. Η αφορώσα τη CdF Chimie απόφαση της 9ης Δεκεμβρίου 1987 αναφέρει ότι η Επιτροπή διεξάγει έρευνα « για την ύπαρξη συμφωνιών ή εναρμονισμένων πρακτικών » [21] αντίθετων προς το άρθρο 85, παράγραφος 1, στον τομέα των θερμοπλαστικών υλικών, στον οποίο υπάγεται και το PEBD που παράγει και διανέμει η CdF Chimie και ότι, βάσει των ελέγχων και των προηγούμενων αιτήσεων παροχής πληροφοριών που αφορούσαν την προσφεύγουσα και άλλες επιχειρήσεις, είναι σε θέση « να υποθέτει ότι υπήρξε συμμετοχή » [22] της CdF Chimie στον καθορισμό τιμών στόχου για τις πωλήσεις και στη θέσπιση ποσοστώσεων ή στόχων όσον αφορά τον όγκο παραγωγής από τους παραγωγούς που προμηθεύουν θερμοπλαστικά υλικά στην Κοινή Αγορά. Η Επιτροπή υπενθυμίζει στη συνέχεια ότι απέστειλε στις 20 Αυγούστου 1987 στην προσφεύγουσα αίτηση παροχής πληροφοριών και εκθέτει τους λόγους που επικαλέστηκε η τελευταία για τη μη παροχή του μεγαλύτερου μέρους από αυτές τις πληροφορίες. Με τους λόγους αυτούς αμφισβητείται, στην ουσία, το δικαίωμα της Επιτροπής να ζητεί τις εν λόγω πληροφορίες. Ύστερα από αυτό, αφού υπενθύμισε τις διατάξεις του άρθρου 11, παράγραφος 5, του κανονισμού αριθ. 17, καθώς και εκείνες των άρθρων 15, παράγραφος 1, στοιχείο β), και 16, παράγραφος 1, στοιχείο γ), του ίδιου κανονισμού, σχετικά με την εξουσία της Επιτροπής να επιβάλει πρόστιμα ή χρηματικές ποινές στις επιχειρήσεις που παρέχουν ανακριβείς πληροφορίες ή οι οποίες αρνούνται να παράσχουν πλήρεις ή ακριβείς πληροφορίες, η Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση με την οποία ζητείτο από την προσφεύγουσα να παράσχει, εντός προθεσμίας δύο εβδομάδων, τις πληροφορίες που αναφέρονταν σε παράρτημα της αποφάσεως αυτής.

40. Οι ζητούμενες πληροφορίες χωρίζονται στο παράρτημα σε τέσσερα μέρη. Στο πρώτο, με επικεφαλίδα « Συγκεντρώσεις [Συναντήσεις] μεταξύ παραγωγών », αναφέρεται: « Τα αποδεικτικά στοιχεία που διαθέτει η Επιτροπή δείχνουν ότι η επιχείρησή σας είναι μία από εκείνες οι οποίες μετέσχαν στις συναντήσεις αυτές ». Προστίθεται ότι η προσφεύγουσα « οργάνωσε μάλιστα μερικές από αυτές ». Στη συνέχεια ακολουθούν ερωτήσεις στις οποίες δεν θα αναφερθώ λεπτομερώς. Αφορούν την ημερομηνία, τον τόπο, τη συχνότητα πραγματοποιήσεως των συναντήσεων, την αναφορά εκείνων στις οποίες εκπροσωπήθηκε η CdF Chimie, την αναφορά των άλλων επιχειρήσεων που μετείχαν, το αν αυτές μετείχαν τακτικά, το όνομα ή/και την ιδιότητα των προσώπων που εκπροσωπούσαν τις επιχειρήσεις. Η Επιτροπή ζήτησε αντίγραφο κάθε εγγράφου αφορώντος τις συναντήσεις αυτές, που συντάχθηκε είτε πριν, είτε κατά, είτε μετά από αυτές.

41. Στο κεφάλαιο με επικεφαλίδα « Τιμές στόχου ή κατώτατες τιμές » η Επιτροπή αναφέρει ότι, σύμφωνα με στοιχεία που έχει στη διάθεσή της, ένα από τα κύρια θέματα που συζητήθηκαν κατά τη διάρκεια των συναντήσεων αφορούσε τις πρωτοβουλίες που αποσκοπούσαν στον καθορισμό και τη διατήρηση

20 — Εκδόσεις Bruylant, Βρυξέλλες 1987, σ. 242.

21 — Απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 1987, σ. 1, παράγραφος 2.

22 — Όπ.π., παράγραφος 3.

τιμών για το PEBD οι οποίες να ικανοποιούν όλους τους μετέχοντες. Ακολουθούν ερωτήματα σχετικά με κάθε πρωτοβουλία που ενδεχομένως συζητήθηκε, προτάθηκε ή εγκρίθηκε από τους συμμετέχοντες από την 1η Ιανουαρίου 1976, με τις ημερομηνίες και τους πίνακες τιμών, κατόπιν δε σχετικά με τις οδηγίες για τις τιμές που έδωσε η κεντρική διοίκηση της προσφεύγουσας στους υπαλλήλους της και τις αναφορές τις οποίες υπέβαλαν οι τελευταίοι στην κεντρική διοίκηση. Αναφέρω ιδιαίτερα την αίτηση παροχής αντιγράφου κάθε εγγράφου, « οποιασδήποτε φύσεως, που κατέχει η επιχείρησή σας, από τα οποία προκύπτουν οι οικείες ή οι προτεινόμενες τιμές πωλήσεως για τα κυριότερα είδη προϊόντων σε κάθε χώρα της κοινής αγοράς ».

42. Στο κεφάλαιο με την επικεφαλίδα « Ποσοστώσεις, στόχοι ή κατανομή μεταξύ των παραγωγών του PEBD », η Επιτροπή αναφέρει ότι, από τα έγγραφα που έχει στη διάθεσή της, προκύπτει ότι κατά τις συναντήσεις οι παραγωγοί επεξεργάστηκαν τον καθορισμό ετησίων στόχων πωλήσεως για κάθε επιχείρηση, όπου, αφού γινόταν μία εκτίμηση για το σύνολο της διαθέσιμης ευρωπαϊκής αγοράς, το σύνολο αυτό κατανεμόταν στη συνέχεια μεταξύ των παραγωγών. Ακολουθούν ερωτήσεις επί των μεθόδων κατανομής, του ελέγχου του αν τηρούντο οι ποσοστώσεις, των πληροφοριών που ανακοίνωνε η προσφεύγουσα σε άλλους παραγωγούς για τη δική της παραγωγή του PEBD ή των πωλήσεών της.

43. Στο κεφάλαιο με την επικεφαλίδα « Εκθέσεις που στάλθηκαν στη Fides και στατιστικές τις οποίες απέστειλε η Fides » υποβάλλονται στη συνέχεια ερωτήσεις επί της ανταλλαγής πληροφοριών με την εταιρεία Fides για το PEBD, ιδίως όσον αφορά τις πληροφορίες που έδωσε στην εταιρεία αυτή η προσφεύγουσα και εκείνες που ελάμβανε από αυτήν κάθε μήνα.

44. Πέρα από τις λεπτομέρειες των ζητούμενων πληροφοριών, είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι, ενώ στην αρχή του κειμένου της αποφάσεως, ιδίως στη σελίδα 1, η διατύπωση είναι υποθετική **, στο σύνολο του παραρτήματος χρησιμοποιείται ο ενεστώτας και η διατύπωση είναι τέτοια ώστε όλα τα πραγματικά περιστατικά παρουσιάζονται ως βέβαια. Έτσι ζητείται από την προσφεύγουσα να αναφέρει τη συνάντηση ή τις συναντήσεις στις οποίες « μετέσχε », το όνομα και την ιδιότητα των προσώπων που την « εκπροσώπησαν », να παράσχει αντίγραφο κάθε εγγράφου « από το οποίο προκύπτουν οι οικείες προτεινόμενες τιμές πωλήσεως για τα κυριότερα είδη προϊόντων σε κάθε χώρα της κοινής αγοράς », να αναφέρει ακόμα ποιες πληροφορίες « κοινοποιήθηκαν » από αυτή σε έναν ή περισσότερους παραγωγούς αναφορικά με τον όγκο της παραγωγής ή των πωλήσεών της PEBD, κλπ.

45. Όσον αφορά, τώρα, την από 24ης Νοεμβρίου 1987 επίδικη απόφαση σχετικά με τη Solvay, αρκεί να αναφερθεί ότι, με την επιφύλαξη της υπάρξεως ορισμένων διαφορών όσον αφορά τις ημερομηνίες, καθώς και ότι το οικείο προϊόν, μεταξύ των θερμοπλαστικών υλικών, δεν είναι πλέον το PEBD αλλά το PVC, στην αίτηση παροχής πληροφοριών χρησιμοποιείται η ίδια φρασεολογία όπως και για τη CdF Chimie. Εντούτοις παρατηρείται ότι ο αριθμός τους είναι πιο μικρός από ό,τι στην περίπτωση της CdF Chimie, ενώ οι προηγούμενες αιτήσεις που είχαν υποβληθεί σ' αυτές τις δύο εταιρείες ήταν σχεδόν όμοιες. Αυτό οφείλεται ίσως στο γεγονός ότι, αντίθετα από τη CdF Chimie, η Solvay δέχτηκε να παράσχει ορισμένες από τις πληροφορίες που της είχαν ζητηθεί προηγουμένως σχετικά με τις συγκεντρώσεις, τις τιμές, τις ποσοστώσεις και τις πληροφορίες που είχαν δοθεί στην εταιρεία Fides.

46. Η πρώτη παρατήρηση που πρέπει να γίνει, ενόψει του κειμένου των δύο επιδίκων αποφάσεων, είναι ότι από αυτές προκύπτει ότι υπήρχαν υποψίες σε βάρος των δύο εταιρειών, στις οποίες απευθύνθηκαν οι αποφάσεις, βάσει πληροφοριών που συνελέγησαν μετά από ελέγ-

** Σημείωση του μεταφραστή: « conditionnel » στο γαλλικό κείμενο.

χους ή αιτήσεις παροχής πληροφοριών, ότι συμμετείχαν σε συμφωνίες μεταξύ παραγωγών οι οποίες απαγορεύονται δυνάμει του άρθρου 85, παράγραφος 1. Με βάση αυτή μόνο τη διαπίστωση, εντούτοις, δεν μπορώ να θεωρήσω ότι αυτές οι αποφάσεις έχουν ως αντικείμενο τη διατύπωση της αιτιάσεως ότι διαπράχθηκε παράβαση αυτής της διατάξεως. Πράγματι, νομίζω ότι, αναφέροντας τις υποψίες της για την ύπαρξη συμφωνιών αντιθέτων προς το άρθρο 85, παράγραφος 1, προς δικαιολόγηση των αιτήσεων παροχής πληροφοριών την οποία υπέβαλε, η Επιτροπή δεν έκανε τίποτα άλλο από το να συμμορφωθεί προς το άρθρο 11, παράγραφος 3, του κανονισμού αριθ. 17, το οποίο ορίζει ότι οφείλει να αναφέρει τον σκοπό της αιτήσεώς της.

Όσον αφορά την απόφαση περί διεξαγωγής ελέγχου, για την οποία το άρθρο 14, παράγραφος 3, του κανονισμού αριθ. 17, προβλέπει επίσης ότι πρέπει να αναφέρει τον σκοπό του ελέγχου, το Δικαστήριο έκρινε, με την απόφασή του National Panasonic, ότι, αναφέροντας ως επιδιωκόμενο σκοπό τον

« έλεγχο των περιστάσεων που είναι ικανές να αποκαλύψουν την ενδεχόμενη ύπαρξη απαγορεύσεως εξαγωγής, αντίθετης προς τη Συνθήκη » [23]

η Επιτροπή παρέθεσε στην απόφασή της αιτιολογία η οποία ικανοποιεί τις επιταγές του κανονισμού αριθ. 17. Αυτή η λύση πρέπει να μεταφερθεί στο ζήτημα του σκοπού της αιτήσεως παροχής πληροφοριών. Εκφράζοντας υποψίες σχετικά με την ύπαρξη παραβάσεως, η Επιτροπή δεν κάνει τίποτα άλλο από το να συμμορφώνεται προς τις επιταγές του άρθρου 11, παράγραφος 3, του κανονισμού αριθ. 17, περί του σκοπού της αιτήσεως παροχής πληροφοριών. Έτσι, η αναφορά της υποψίας υπάρξεως συμφωνιών μεταξύ παραγωγών PEBD ή μεταξύ παραγωγών PVC δεν μπορεί να θεωρηθεί a priori ως ένδειξη του ότι οι επίδικες αποφάσεις δεν είναι αιτήσεις παροχής πληροφοριών.

23 — Υπόθεση 136/79, προαναφερθείσα, σκέψη 26.

47. Ούτε με βάση το γεγονός ότι η υποψία υπάρξεως παραβάσεως του άρθρου 85, παράγραφος 1, βαραίνει επιπλέον προσωπικά τις προσφεύγουσες, καθώς αναφέρεται ότι υφίστανται υποψίες ότι συμμετείχαν σ' αυτές, δεν μπορώ να θεωρήσω, δεδομένων των περιστάσεων της υποθέσεως, ότι οι εν λόγω αποφάσεις δεν είναι στην ουσία αιτήσεις παροχής πληροφοριών, αλλά ανακοινώσεις αιτιάσεων. Από τη στιγμή που η αναφορά της υποψίας ότι διαπράττεται παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 1, από τους ευρωπαίους παραγωγούς PEBD και PVC ανταποκρίνεται προς τις επιταγές του νόμου, νομίζω ότι το γεγονός ότι αναφέρεται ρητά σε ένα ευρωπαίο παραγωγό PEBD ή PVC, στον οποίο υποβάλλεται αίτηση παροχής πληροφοριών, ότι υπάρχουν υποψίες ότι μετέσχε στη διάπραξη της εν λόγω υποτιθέμενης παραβάσεως, δεν μεταβάλλει, αυτό καθαυτό, τη φύση της αιτήσεως παροχής πληροφοριών, έτσι ώστε να καθίσταται ανακοίνωση των αιτιάσεων. Η διατύπωση υποψίας σε βάρος μιας εταιρείας δεν θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως διατύπωση αιτιάσεων, παρά μόνο εάν προέκυπτε ότι, στην απόφασή της, η Επιτροπή βασιζόταν σ' αυτή την υποψία για να θεωρήσει την επιχείρηση ένοχη για τη διάπραξη των παραβάσεων, χωρίς να έχει πράγματι ανάγκη από άλλες πληροφορίες για να εδραιώσει αυτή την πεποίθηση. Αυτό όμως δεν συμβαίνει στις επίδικες αποφάσεις.

48. Ασφαλώς η χρησιμοποίηση του ενεστώτα στη διατύπωση της ίδιας της αιτήσεως παροχής πληροφοριών δημιουργεί την εντύπωση ότι οι πληροφορίες αυτές δεν είναι το μέσο για την απόδειξη του αν πράγματι διέπραξε παράβαση η ενδιαφερόμενη επιχείρηση, αλλά το μέσο για τη διευκρίνιση της εκτάσεως της παραβάσεως, η ύπαρξη της οποίας θεωρείται δεδομένη. Για το λόγο αυτό νομίζω ότι αυτός ο τρόπος διατυπώσεως είναι ατυχής. Η εκτίμηση όμως των συνεπειών της χρήζει περαιτέρω εξηγήσεως. Πράγματι, θεωρώ ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, το γεγονός ότι ορισμένες παραβάσεις αποδίδονται με μια κάποια ακρίβεια σε μια συγκεκριμένη επιχείρηση δεν είναι ασυμβίβαστο

προς την αίτηση παροχής πληροφοριών και, συνεπώς, ότι η διατύπωση τέτοιων υποψιών δεν αποκλείεται σε μια τέτοια αίτηση.

49. Όπως υπενθύμισα προηγουμένως, μπορεί να συναχθεί από την απόφαση του Δικαστηρίου National Panasonic ότι η ουσιαστική διάκριση μεταξύ των ερευνητικών ενεργειών και της κινήσεως μιας διαδικασίας κατά κυριολεξία, οπότε και απαιτείται να υποβληθεί ανακοίνωση αιτιάσεων, έγκειται στο ότι οι πρώτες έχουν ως σκοπό τη διευκόλυνση της συλλογής των απαραίτητων πληροφοριών για να ελέγξει

« την υπόσταση και την έκταση ορισμένης πραγματικής και νομικής καταστάσεως » [24],

ενώ η δεύτερη υποβάλλεται μόνο όταν έχει εδραιωθεί η πεποίθηση της Επιτροπής και εφόσον η τελευταία θεωρεί ότι από το σύνολο των στοιχείων που προέκυψαν δικαιολογείται η έναρξη μιας διαδικασίας. Όμως στην παρούσα περίπτωση πρόκειται για αποφάσεις οι οποίες, μολονότι διατυπώνουν ήδη σε βάρος των οικείων επιχειρήσεων κατηγορίες συμμετοχής στη διάπραξη παραβάσεων, τους ζητούν επίσης, αδιαμφισβήτητα, πολλές πληροφορίες. Πιστεύω ότι με τον τρόπο αυτό η Επιτροπή επιχείρησε να συλλέξει πληροφορίες έτσι ώστε να εξακριβώσει τουλάχιστον την έκταση της παραβάσεως που υποψιαζόταν. Αφού αυτές οι αιτήσεις παροχής πληροφοριών θεωρούνται ως ουσιώδεις και όχι ως ήσσονος σημασίας ή επίπλαστες, το μόνο συμπέρασμα που μπορεί να συναχθεί είναι ότι η Επιτροπή εδραίωσε την πεποίθησή της. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, η ανακοίνωση των αιτιάσεων δεν εκδίδεται παρά μόνο όταν η Επιτροπή θεωρεί ότι τα συλλεχθέντα στοιχεία είναι επαρκή για να κινηθεί μια διαδικασία stricto sensu. Αυτό σημαίνει ότι σ' αυτό το στάδιο δεν έχει ανάγκη να συλλέξει περαιτέρω πληροφορίες για να εδραιώσει την πεποίθησή της. Το γεγονός ότι ζητήθηκε η παροχή πληροφοριών, το οποίο είναι απτό και αναμφισβήτητο, αποτελεί ένδειξη του ότι δεν επρόκειτο ακόμα για το στάδιο κατά το οποίο η Επιτροπή κρίνει ότι διαθέτει επαρκή στοιχεία, έστω και αν αυτά αφορούσαν απλώς την έκταση και όχι την ύπαρξη μιας παραβάσεως. Αντιστρέφοντας την πρόταση αυτή, θα μπορούσε να λεχθεί ότι ο ουσιώδης χαρακτήρας των ζητούμενων πληροφοριών δεν επιτρέπει να υποτεθεί ότι η Επιτροπή είχε ήδη την πεποίθηση ότι υφίστατο μια κατάσταση η οποία δικαιολογούσε με βεβαιότητα και αναπόφευκτα την κίνηση μιας διαδικασίας.

50. Δεν είναι αναγκαίο να υπενθυμίσω στο Δικαστήριο, ύστερα από την περίληψη την οποία έκανα, τις εκτενείς αιτήσεις παροχής πληροφοριών που περιλαμβάνονται στις προσβαλλόμενες αποφάσεις. Υπό τις συνθήκες αυτές θεωρώ ότι, όποιες και αν είναι οι κατηγορίες που διατυπώνονται, ρητά ή σιωπηρά, στις αποφάσεις αυτές κατά των προσφευγουσών, οι ζητούμενες πληροφορίες είναι, αντικειμενικώς, τόσο σημαντικές έτσι ώστε να αποκλείεται να θεωρηθούν οι εν λόγω αποφάσεις ως ανακοινώσεις αιτιάσεων παρουσιαζόμενες υπό το κάλυμμα αιτήσεων παροχής πληροφοριών. Κατά συνέπεια θεωρώ ως αβάσιμους επί του σημείου αυτού τους λόγους ακυρώσεως που αναφέρονται στις προσφυγές.

III — Επί της παρανόμου ασκήσεως της εξουσίας της Επιτροπής να ζητεί την παροχή πληροφοριών

51. Ας μου επιτραπεί τώρα να προχωρήσω στην εξέταση ορισμένων ισχυρισμών που πρότεινε η CdF Chimie. Στο πλαίσιο του πρώτου επικουρικού της λόγου ακυρώσεως, που βασίζεται γενικά στην παραβίαση του κανονισμού αριθ. 17 και των θεμελιωδών αρχών των δικαιωμάτων της υπερασπίσεως, η εταιρεία αυτή προβάλλει τον ισχυρισμό ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε να ζητήσει την παροχή εγγράφων

24 — Υπόθεση 136/79, προαναφερθείσα, σκέψη 21.

και άλλων στοιχείων που, από τη φύση και την έκτασή τους, δεν αποτελούσαν πληροφορίες υπό την έννοια του άρθρου 11 του κανονισμού αριθ. 17. Η προσφεύγουσα υπογραμμίζει ότι, με την επίδικη απόφαση, η Επιτροπή δεν ζητούσε την παροχή πληροφοριών, αλλά επιδίωκε να συλλέξει έγγραφα και άλλα στοιχεία, ανατρέποντας έτσι την ηθική τάξη της έρευνας. Υποστηρίζει ότι, ναι μεν η Επιτροπή μπορεί, σύμφωνα με το άρθρο 11, να συγκεντρώνει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες, αλλά αντίθετα δεν μπορεί να υποχρεώνει τις επιχειρήσεις να πραγματοποιήσουν οι ίδιες αυτό το έργο παρά μόνο διαστρέφοντας τη διάταξη αυτή. Η CdF Chimie προσθέτει τέλος ότι, εφόσον η αίτηση παροχής πληροφοριών επακολουθεί, όπως στην προκειμένη περίπτωση, μετά από έλεγχο που διενεργήθηκε κατ' εφαρμογή του άρθρου 14 του κανονισμού αριθ. 17, θα πρέπει να επιδιώκει τη διευκρίνιση συγκεκριμένων σημείων τα οποία δεν διαφωτίστηκαν αρκετά, και δεν μπορεί να είναι τόσο πολύ εκτενής έτσι ώστε να καταλήγει στο να ζητείται από την ενδιαφερόμενη επιχείρηση να συντάξει εκείνη, στη θέση της Επιτροπής, ένα πλήρη φάκελο με έγγραφα, που να περιλαμβάνει αποδεικτικά στοιχεία για την ίδια της την ομολογία και να αναφέρει τα αποτελέσματα των ερευνών που η ίδια διενήργησε αναφορικά με άλλους παραγωγούς.

52. Ομολογώ ότι δεν κατανόησα εξαρχής και με σαφήνεια, όπως θα επιθυμούσα, τη νομική σημασία των αιτιάσεων που διατυπώνονται με τους ισχυρισμούς αυτούς. Εντούτοις, μετά από σκέψη, θεωρώ ότι με τους εν λόγω ισχυρισμούς αμφισβητείται η εξουσία της Επιτροπής να ζητήσει, βάσει του άρθρου 11:

1) την παροχή πληροφοριών τις οποίες η ενδιαφερόμενη επιχείρηση δεν κατέχει ακόμα και που προϋποθέτουν ότι θα τις συλλέξει από άλλους·

2) έγγραφα, καθότι αυτά πρέπει να ζητούνται με βάση το άρθρο 14·

3) πληροφορίες άλλες εκτός από διευκρινίσεις επί συγκεκριμένων σημείων τα οποία δεν αποσαφηνίστηκαν με προηγούμενο έλεγχο, εφόσον είχε διεξαχθεί ένας τέτοιος έλεγχος, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι αποκλείεται να έχουν μεγάλη έκταση οι αιτήσεις παροχής πληροφοριών.

53. Η Επιτροπή έδωσε απαντήσεις σ' αυτά τα σημεία, αναφέροντας ότι, από τον κανονισμό αριθ. 17, τίποτα δεν αφήνει να υποτεθεί ότι ο όρος « πληροφορίες » αποκλείει τα έγγραφα τα οποία περιέχουν αυτές τις πληροφορίες και ότι, εξάλλου, χρησιμοποιώντας την έκφραση « όλες τις απαραίτητες πληροφορίες », το άρθρο 11 του κανονισμού αυτού απέκλεισε κάθε ιδέα ποσοτικού περιορισμού.

54. Δεν νομίζω ότι πρέπει να χρονοτριβήσω ιδιαίτερα με τους ισχυρισμούς της προσφεύγουσας.

55. Καταρχάς, είναι σαφές ότι η Επιτροπή δεν μπορεί να ζητήσει από μια επιχείρηση παρά μόνο πληροφορίες τις οποίες εκείνη ήδη κατέχει, έστω και να θα πρέπει, ανάλογα με την περίπτωση, να τις συστηματοποιήσει. Η αίτηση παροχής πληροφοριών δεν μπορεί να αποσκοπεί στο να αναγκάσει μια επιχείρηση να αναζητήσει πληροφορίες που γνωρίζουν τρίτοι. Έτσι, μια αίτηση με την οποία ζητείται η παροχή πληροφοριών, τις οποίες η Επιτροπή γνωρίζει ότι δεν κατέχει ή δεν μπορεί να κατέχει η ενδιαφερόμενη επιχείρηση είναι ασφαλώς παράτυπη. Πρέπει όμως αυτή η παρατυπία να προκύπτει από αντικειμενικά στοιχεία και όχι μόνο από τις δηλώσεις της επιχειρήσεως. Στην παρούσα υπόθεση δεν προκύπτει ούτε από το κείμενο της επίδικης αποφάσεως, ούτε από άλλα στοιχεία της δικογραφίας, ότι η Επιτροπή ζήτησε από τη CdF

Chimie πληροφορίες τις οποίες η τελευταία προφανώς δεν κατείχε ή που δεν μπορούσε προφανώς να κατέχει. Ακόμα και εκεί που γίνεται αναφορά, για παράδειγμα, σε συγκεντρώσεις στις οποίες δεν συμμετέσχε η CdF Chimie, η απόφαση ζητεί πληροφορίες για κάθε « γνωστή » [25] συγκέντρωση. Εάν από κανένα αντικειμενικό στοιχείο δεν προκύπτει ότι η Επιτροπή ζητά εν γνώσει της από την επιχείρηση πληροφορίες τις οποίες εκείνη δεν κατέχει ή που δεν μπορεί να κατέχει, σ' αυτήν εναπόκειται να αποδείξει την προτεινόμενη παρατυπία, εν ανάγκη στο πλαίσιο προσφυγής ενώπιον του Δικαστηρίου κατά αποφάσεως της Επιτροπής που της επιβάλλει πρόστιμο λόγω παροχής ανακριβών πληροφοριών ή χρηματική ποινή με σκοπό να λάβει πλήρεις και ακριβείς πληροφορίες. Αφού όμως δεν υφίστανται αντικειμενικά στοιχεία για την ύπαρξη μιας τέτοιας παρατυπίας, η προσβαλλόμενη απόφαση δεν επιδέχεται κριτική επί του σημείου αυτού.

56. Όσον αφορά την αμφισβητούμενη από την προσφεύγουσα δυνατότητα να ζητηθούν έγγραφα με αίτηση παροχής πληροφοριών, πρέπει να σημειωθεί ότι τίποτα στον κανονισμό αριθ. 17 δεν δίνει λαβή ώστε να υποτεθεί ότι ο έλεγχος βάσει του άρθρου 14 είναι το αποκλειστικό μέσο για την αναζήτηση εγγράφων. Η ίδια η νομολογία του Δικαστηρίου, όπως ορθά παρατήρησε η Επιτροπή, δέχτηκε την αντίθετη λύση, καθώς, με την απόφασή του AM & S της 18ης Μαΐου 1982 [26], αφού υπενθύμισε ότι οι διατάξεις των άρθρων 11 και 14 του κανονισμού αριθ. 17 προέβλεπαν ότι η Επιτροπή μπορούσε να συλλέξει πληροφορίες και να διενεργήσει τους απαραίτητους ελέγχους για τη δίωξη των παραβάσεων των κανόνων του ανταγωνισμού, το Δικαστήριο έκρινε ότι η αλληλογραφία μεταξύ δικηγόρου και πελάτου, εφόσον αφορά τη δραστηριότητα της « πελάτισσας » επιχειρήσεως στην αγορά, εμπίπτει στην κατηγορία των « εγγράφων που αναφέρονται στα άρθρα 11 και 14 ». Έτσι το Δικαστήριο δέχτηκε έμμεσα αλλά ρητά ότι ήταν δυνατό να ζητηθούν έγγραφα τόσο βάσει του άρθρου 11, όσο και βάσει του άρθρου 14. Εξάλλου, στις προτάσεις του σε παλαιότερη υπόθεση, ο γενικός εισαγγελέας Warner είχε αναφερθεί σ' αυτή τη δυνατότητα, λέγοντας ότι

« το άρθρο 11 παρέχει την εξουσία στην Επιτροπή να επιδιώκει, εν ανάγκη με καταναγκαστικά μέτρα, τη συνεργασία της ενδιαφερόμενης επιχείρησης προς συλλογή πληροφοριών οι οποίες μπορούν ή δεν μπορούν να περιέχονται σε έγγραφα που κατέχει η επιχείρηση » [27].

Δεν έχω τίποτα να προσθέσω επ' αυτού, καθώς νομίζω ότι, επί του σημείου αυτού, έχουν δοθεί αρκετές εξηγήσεις.

57. Τέλος, πρέπει να ομολογήσω ότι δεν βρήκα στον κανονισμό αριθ. 17 ή στη νομολογία του Δικαστηρίου κανένα ίχνος ενδείξεων από τις οποίες να προκύπτει ότι το γεγονός ότι η Επιτροπή είχε κάνει προηγουμένως χρήση της εξουσίας προς διενέργεια ελέγχου βάσει του άρθρου 14 περιόριζε, στο πλαίσιο της ίδιας έρευνας, την έκταση της εξουσίας της να ζητεί την παροχή πληροφοριών βάσει του άρθρου 11. Ανέγνωσα πάλι τις αποφάσεις τις οποίες ανέφερε στην επ' ακροατηρίου συζήτηση ο εκπρόσωπος της CdF Chimie, χωρίς όμως να βρω σ' αυτές το παραμικρό στοιχείο που να συνηγορεί υπέρ της απόψεως ότι, μετά από τη διεξαγωγή ελέγχου, μια αίτηση παροχής πληροφοριών δεν μπορεί να έχει ως αντικείμενο παρά μόνο τη διευκρίνιση των πληροφοριακών στοιχείων τα οποία έχουν ήδη συλλεγεί. Πράγματι, φαίνεται ότι η CdF Chimie ερμήνευσε κάπως εσφαλμένα την απόφαση National Panasonic.

58. Στην απόφασή του αυτή, το Δικαστήριο ανέφερε ότι, διεξάγοντας τον έλεγχο, οι επι-

25 — Παράρτημα της αποφάσεως, υπό Ι, ερώτημα 5.

26 — Υπόθεση 155/79, Συλλογή 1982, σ. 1575, σκέψη 16.

27 — Υπόθεση 136/79, National Panasonic, προαναφερθείσα, σ. 2066.

φορτισμένοι με αυτόν υπάλληλοι της Επιτροπής είχαν την εξουσία να ζητήσουν, κατά τη διάρκειά του,

« πληροφορίες επί ειδικών συγκεκριμένων ζητημάτων που προκύπτουν από τα επαγγελματικά βιβλία και έγγραφα που ελέγχουν » [28],

πράγμα το οποίο σημαίνει ότι κατά τη διάρκεια διεξαγωγής ελέγχου οι υπάλληλοι της Επιτροπής έχουν την εξουσία να ζητούν περιορισμένες μόνο πληροφορίες. Αυτό δικαιολογείται, όπως αναφέρει και η απόφαση αυτή, από το γεγονός ότι, πριν από την απόφαση με την οποία ζητείται η παροχή πληροφοριών, πρέπει να προηγείται απλή αίτηση παροχής πληροφοριών, ενώ μια απόφαση περί διεξαγωγής ελέγχου μπορεί να ληφθεί χωρίς να έχει επιχειρήσει προηγουμένως η Επιτροπή να διενεργήσει έλεγχο με απλή εντολή. Για το λόγο αυτό πρέπει να περιορίζεται η δυνατότητα να ζητείται η παροχή πληροφοριών κατά τη διάρκεια του ελέγχου, έτσι ώστε η Επιτροπή να μη βρίσκεται στον πειρασμό να συλλέγει κατά συνήθεια πληροφορίες με τον τρόπο αυτό, απαλλασσόμενη έτσι από την υποχρέωση υποβολής προηγουμένως απλής αιτήσεως προς παροχή πληροφοριών. Όμως δεν αντιλαμβάνομαι γιατί αυτό πρέπει να σημαίνει περιορισμό της εξουσίας να ζητείται η παροχή πληροφοριών ύστερα από τη διενέργεια ενός ελέγχου, ενώ ακολουθείται η διαδικασία σε δύο στάδια που ορίζει το άρθρο 11.

59. Όπως είχε κάνει και ο Warner στις προαναφερθείσες προτάσεις του, νομίζω ότι είναι χρήσιμο στο σημείο αυτό να υπενθυμίσω μια απόφαση την οποία εξέδωσε το Δικαστήριο σχετικά με το άρθρο 47, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚΑΧ. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, « η Ανωτάτη Αρχή δύναται να συλλέγει τις αναγκαίες πληροφορίες για την εκπλήρωση της αποστολής της. Δύναται να ζητήσει τη διεξαγωγή των αναγκαίων επαληθεύσεων [ελέγχων] ». Στην απόφασή του της 14ης Απριλίου 1960, Acciaieria di Brescia, το Δικαστήριο έκρινε ότι αυτή η διάταξη καθόριζε,

« αφενός, τις υποχρεώσεις των επιχειρήσεων προς παροχή πληροφοριών και, αφετέρου, την έκταση των ερευνών που μπορούν να διεξάγονται συγχρόνως » [29].

Κατόπιν το Δικαστήριο ανέφερε ότι δεν μπορούσε να γίνει δεκτό το αίτημα της προσφεύγουσας στην υπόθεση της οποίας είχε επιληφθεί, το οποίο ήταν να διεξαχθεί η διαδικασία συλλογής πληροφοριών και διεξαγωγής ελέγχου « σε δύο διαφορετικές και διαδοχικές φάσεις, έτσι ώστε η μια να εξαρτάται από την άλλη σύμφωνα με ένα προβάδισμα το οποίο δεν αναφέρεται στον κανονισμό » [30].

60. Μολονότι στην παρούσα υπόθεση δεν πρόκειται για το άρθρο 47 της Συνθήκης ΕΚΑΧ, αλλά για τον κανονισμό αριθ. 17, πιστεύω ότι, με τον ίδιο τρόπο, δεν υπάρχουν στοιχεία, ούτε σ' αυτό το τελευταίο νομοθετικό κείμενο, ούτε στη νομολογία του Δικαστηρίου, τα οποία να παρέχουν τη δυνατότητα να συναχθεί ότι υφίσταται « προβάδισμα » ή σχέση εξαρτήσεως μεταξύ της αιτήσεως παροχής πληροφοριών και της διεξαγωγής ελέγχου. Επομένως συμφωνώ επ' αυτού του σημείου με την Επιτροπή, η οποία θεωρεί ότι αυτοί οι δύο τρόποι έρευνας είναι σχετικά αυτόνομοι μεταξύ τους και ότι μπορεί να χρησιμοποιήσει είτε τον ένα, είτε τον άλλο, ή τον ένα και ύστερα τον άλλο, το δε γεγονός ότι χρησιμοποίησε τον ένα τρόπο δεν περιορίζει τη δυνατότητά της να χρησιμοποιήσει αργότερα τον άλλο.

61. Έτσι θεωρώ ότι δεν είναι πειστικός κανείς από τους ισχυρισμούς που επικαλέστηκε η CdF Chimie όσον αφορά την παράτυπη χρησιμοποίηση της εξουσίας της Επιτροπής να ζητεί την παροχή πληροφοριών.

28 — Υπόθεση 136/79, προαναφερθείσα, σκέψη 15.

29 — Υπόθεση 31/59, Rec. 1960, σσ. 151 και 172.

30 — Όπ.π., σ. 173.

IV — Επί του αν οι ζητηθείσες πληροφορίες ήταν απαραίτητες

62. Τώρα πρέπει να εξεταστεί ένας κοινός ισχυρισμός της CdF Chimie και της Solvay, σύμφωνα με τον οποίο οι πληροφορίες οι οποίες ζητήθηκαν με τις επίδικες αποφάσεις δεν ήταν απαραίτητες υπό την έννοια του άρθρου 11 του κανονισμού αριθ. 17. Αυτός ο ισχυρισμός, που αποτελεί το δεύτερο μέρος του επικουρικού λόγου ακυρώσεως τον οποίο πρόβαλε η Solvay και το δεύτερο επιχείρημα του πρώτου επικουρικού λόγου ακυρώσεως που επικαλέστηκε η CdF Chimie, συνάπτεται προς το τρίτο επιχείρημα αυτού του τελευταίου λόγου ακυρώσεως, περί της παραβιάσεως της αρχής της αναλογικότητας.

63. Κατά τις προσφεύγουσες, η Επιτροπή ζήτησε πληροφορίες που δεν ήταν απαραίτητες, αφού τους είχε αναφέρει ότι είχε αποδεικτικά στοιχεία με βάση τα οποία μπορούσε να συναγάγει ότι υφίστατο παράβαση και ότι εκείνες μετείχαν σ' αυτήν. Όμως το άρθρο 11 του κανονισμού αριθ. 17 παρέχει στην Επιτροπή την εξουσία να ζητεί μόνο τις *απαραίτητες* πληροφορίες. Οι προσφεύγουσες υπογραμμίζουν, σχετικά, ότι δεν αρκεί να είναι οι πληροφορίες απλώς χρήσιμες. Επιπλέον η CdF Chimie θεωρεί ότι η απόφαση που την αφορά παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας, καθώς ζητούσε την παροχή πληροφοριών και τη χορήγηση εγγράφων χωρίς αυτές οι πληροφορίες και αυτά τα έγγραφα να έχουν σχέση με τα στοιχεία τα οποία η Επιτροπή διατεινόταν ότι ήδη κατείχε και χωρίς σαφή εξήγηση, βάσει της οποίας να μπορούσε να εκτιμηθεί το αν ήταν απαραίτητη η αίτηση αυτή.

64. Η Επιτροπή απαντά ότι, ναι μεν το άρθρο 11 περιλαμβάνει πράγματι την προϋπόθεση ότι πρέπει οι πληροφορίες να είναι απαραίτητες, αλλά, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, διαθέτει ευρεία εξουσία εκτιμήσεως του κατά πόσον είναι απαραίτητες αυτές οι πληροφορίες. Προσθέτει ότι όχι μόνο δεν ισχυρίστηκε ότι κατείχε ήδη αποδεικτικά στοιχεία για την ενοχή των προσφευγουσών, αλλά είχε επιδείξει μάλιστα, με τις αιτήσεις παροχής πληροφοριών, τη φροντίδα να συνεχίσει την έρευνά της έτσι ώστε να μη κατηγορήσει άδικα τις επιχειρήσεις που αφορούσε η αίτηση αυτή και να καθορίσει με ακρίβεια την ευθύνη που υπείχε η καθεμία από αυτές. Έτσι δηλώνει ότι την εξέπληξε η αιτίαση αυτή, διότι εάν συμπεριφερόταν διαφορετικά στις εν λόγω διαδικασίες θα διέτρεχε τον κίνδυνο να ελεγχθούν οι πράξεις της από το Δικαστήριο λόγω ανεπάρκειας των αποδεικτικών στοιχείων.

65. Είναι ακριβές το ότι, εφόσον υπάρχει σχετική ανάγκη, αυτή μπορεί να δικαιολογήσει τη χρήση των εξουσιών προς διεξαγωγή έρευνας οι οποίες παρέχονται στην Επιτροπή βάσει του άρθρου 11, καθώς και του άρθρου 14, του κανονισμού αριθ. 17. Η Επιτροπή μπορεί να συγκεντρώνει « όλες τις απαραίτητες πληροφορίες... από τις επιχειρήσεις και τις ενώσεις επιχειρήσεων » [31] και μπορεί να διεξάγει « όλους τους απαραίτητους ελέγχους στις επιχειρήσεις και τις ενώσεις επιχειρήσεων » [32]. Είναι επίσης ακριβές ότι το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι η Επιτροπή διαθέτει ευρεία εξουσία εκτιμήσεως του κατά πόσον υφίσταται σχετικά ανάγκη. Έτσι, αναλύοντας, στην απόφαση National Panasonic, τις διατάξεις του άρθρου 11, το Δικαστήριο αναφέρθηκε σε « πληροφορίες που η Επιτροπή κρίνει σκόπιμο να γνωρίζει » [33]. Πιο πρόσφατα, στην απόφαση AM & S, το Δικαστήριο σημείωσε, σχετικά με το άρθρο 14, παράγραφος 1, ότι, αφού η Επιτροπή μπορεί να ζητήσει τα έγγραφα

« την επίδειξη των οποίων κρίνει " απαραίτητη ", προκειμένου να δύναται να αποκαλύπτει παραβάσεις των κανόνων της Συνθήκης περί ανταγωνισμού, έπεται ότι καταρχήν εναπόκειται στην ίδια την Επιτροπή και όχι στην ενδιαφερομένη επιχείρηση ή σε τρίτο πρόσωπο, πραγματογνώμονα ή διαιτητή, να αποφασίζει αν ένα έγγραφο πρέπει ή όχι να της προσκομισθεί » [34].

31 — Άρθρο 11, παράγραφος 1.

32 — Άρθρο 14, παράγραφος 1.

33 — Υπόθεση 136/79, προαναφερθείσα, σκέψη 13.

34 — Υπόθεση 155/79, προαναφερθείσα, σκέψη 17.

66. Εντούτοις δεν μπορεί να αφεθεί πλήρως στην ευχέρεια της Επιτροπής η εκτίμηση του αν είναι απαραίτητες οι πληροφορίες ή ο έλεγχος. Η θεωρία έχει υπογραμμίσει ορισμένες από τις προϋποθέσεις για να θεωρηθεί ότι υφίσταται τέτοια ανάγκη. Έτσι οι Thiesing, Schröter και Hochbaum αναφέρουν ότι « η Επιτροπή δεν μπορεί να κάνει χρήση των δικαιωμάτων της βάσει του άρθρου 11 παρά μόνο όταν και στο μέτρο που αυτό φαίνεται ότι είναι απαραίτητο για την επίτευξη του σκοπού για τον οποίο ζητούνται οι πληροφορίες ». Προσθέτουν ότι, « επομένως, η Επιτροπή δεν μπορεί να χρησιμοποιεί το δικαίωμά της να ζητεί πληροφορίες για την πιστοποίηση πραγματικών περιστατικών που γνωρίζει ήδη » και ότι, « επιπλέον, είναι απαράδεκτες οι αιτήσεις παροχής πληροφοριών οι οποίες αποσκοπούν αποκλειστικά στη διευκόλυνση του έργου της διοικήσεως ». Υπογραμμίζουν, τέλος, ότι « η χρησιμοποίηση της αιτήσεως παροχής πληροφοριών πρέπει να είναι ανάλογη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό » [35]. Εντούτοις, εκείνο μόνο που μπορεί να λεχθεί είναι ότι, σύμφωνα με τη νομολογία, ο έλεγχος του Δικαστηρίου πρέπει να ασκείται όσον αφορά την πλήρη και απόλυτη τήρηση των επιταγών που προκύπτουν από αυτές τις έγκυρες γνώμες. Στην πραγματικότητα νομίζω ότι, λαμβανομένης υπόψη της εξουσίας, την οποία το Δικαστήριο αναγνωρίζει στην Επιτροπή προς εκτίμηση του αν είναι κάθε φορά απαραίτητες οι πληροφορίες, το Δικαστήριο θεωρεί έργο του την εξακρίβωση του αν τα μέτρα που αποφασίζει η Επιτροπή είναι υπερβολικά και δυσανάλογα προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.

67. Στην προαναφερθείσα απόφαση Acciaieria di Brescia, το Δικαστήριο έκρινε, όσον αφορά το άρθρο 47 της Συνθήκης ΕΚΑΧ, ότι

« πρέπει ασφαλώς να προκύπτει από την απόφαση ότι οι πληροφορίες που ζητεί η Ανωτάτη αρχή είναι απαραίτητες »

και ότι, επ' αυτού,

« το μόνο κριτήριο είναι ο επιδιωκόμενος σκοπός » [36].

Στη συνέχεια, και πάντα αναφορικά με τις έρευνες που διεξάγει η Ανωτάτη Αρχή στα πλαίσια της ίδιας διατάξεως, το Δικαστήριο δέχτηκε ότι

« τα όρια των εξουσιών της Ανωτάτης Αρχής κατά την εφαρμογή του άρθρου 47 τίθενται από τις ανάγκες του ελέγχου » [37]

και ότι εναπόκειται στο Δικαστήριο

« να εξακριβώσει εάν οι έρευνες που διεξήγαγε η Ανωτάτη Αρχή ήταν υπερβολικές » [38].

Σ' αυτό το γενικό πλαίσιο, το Δικαστήριο έκρινε ότι μια αίτηση επιδείξεως λογαριασμών καταναλώσεως ηλεκτρικού ρεύματος από επιχειρήσεις

« δεν ήταν καταχρηστική και δεν ήταν δυσανάλογη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό » [39].

68. Καθώς στην παρούσα υπόθεση πρόκειται για τη Συνθήκη ΕΟΚ και τον κανονισμό αριθ. 17, το Δικαστήριο έχει δεχτεί, σχετικά με μια απόφαση περί διεξαγωγής ελέγχου, πριν από την οποία δεν είχε προηγηθεί εντολή προς διεξαγωγή ελέγχου και κατά της οποίας είχε προβληθεί ο ισχυρισμός ότι παραβίαζε την

35 — *Les ententes et les positions dominantes dans le droit de la CEE. Commentaire des articles 85 à 90 du traité CEE et de leurs textes d' application*, εκδόσεις Jupiter, εκδόσεις de Navarre, Παρίσι 1977, σσ. 494 έως 495.

36 — Υπόθεση 31/59, προαναφερθείσα, σ. 173.

37 — Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις 5 έως 11 και 13 έως 15/62, Acciaierie San Michele και λοιποί κατά Ανωτάτης Αρχής, απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1962, Rec. 1962, σσ. 859 και 883.

38 — Όπ.π., σ. 885.

39 — Όπ.π.

αρχή της αναλογικότητας, υπό την έννοια ότι θα αρκούσε ο έλεγχος κατόπιν εντολής, ότι

« η προσβαλλομένη απόφαση απέβλεπε αποκλειστικά στο να επιτρέψει στην Επιτροπή να συλλέξει τα απαραίτητα στοιχεία για να εκτιμήσει την ενδεχομένη ύπαρξη παραβιάσεως της Συνθήκης »

και επομένως δεν προκύπτει

« ότι η Επιτροπή ενήργησε, στην προκειμένη περίπτωση, κατά τρόπο δυσανάλογο προς τον επιδιωκόμενο σκοπό και ότι εκ του λόγου αυτού παραβίασε την αρχή της αναλογικότητας » [40].

69. Εάν ληφθεί υπόψη τόσο το περιθώριο εκτιμήσεως το οποίο πρέπει να αφεθεί στην Επιτροπή, όσο και το πνεύμα της νομολογίας που μνημόνευσα προηγουμένως, νομίζω ότι ο έλεγχος του Δικαστηρίου πρέπει να αφορά το αν ήταν απαραίτητες οι αιτήσεις παροχής πληροφοριών από δύο απόψεις οι οποίες είναι εξάλλου συμπληρωματικές μεταξύ τους. Η πρώτη είναι το εάν εναρμονίζεται πλήρως *το αντικείμενο* των αιτήσεων προς τον επιδιωκόμενο σκοπό. Πιο συγκεκριμένα αυτό σημαίνει ότι οι ζητούμενες από την Επιτροπή πληροφορίες πρέπει να αφορούν *προφανώς* στοιχεία συνδεόμενα με την παράβαση την οποία αναζητεί. Η δεύτερη είναι το εάν εναρμονίζεται προς τον επιδιωκόμενο σκοπό *η έκταση* των ζητούμενων πληροφοριών. Αυτό σημαίνει ότι, έστω και αν δικαιολογείται αντικειμενικά από την αναζήτηση της παραβάσεως, η αίτηση παροχής πληροφοριών δεν πρέπει να είναι *προφανώς* — και υπογραμμίζω το σημείο αυτό — υπερβολική σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό.

70. Κατά τη γνώμη μου, με βάση αυτό το πρίσμα πρέπει να εξεταστεί το εάν οι αιτήσεις παροχής πληροφοριών που περιλαμβάνουν οι επίδικες αποφάσεις ήταν « απαραίτητες » υπό την έννοια του άρθρου 11 του κανονισμού αριθ. 17.

71. Καταρχάς, καθώς πρόκειται για συναντήσεις παραγωγών, η Επιτροπή αναφέρει, αντίστοιχα, στη CdF Chimie και τη Solvay, ότι, από τα αποδεικτικά στοιχεία τα οποία κατέχει, προκύπτει ότι συμμετείχαν σ' αυτές τις συναντήσεις, διευκρινίζοντας ότι η πρώτη εταιρεία διοργάνωσε μερικές από αυτές. Κατά την άποψή μου, αυτή η βάση αφετηρίας δεν εμποδίζει καθόλου το να ζητηθούν, όπως συνέβη στις δύο επίδικες αποφάσεις, πληροφορίες σχετικά με τις ημερομηνίες πραγματοποιήσεως των συναντήσεων, τον τόπο τους, τα ονόματα των επιχειρήσεων που μετείχαν, την ιδιότητα των ατόμων που εκπροσωπούσαν τις επιχειρήσεις και τα ονόματα των εκπροσώπων των προσφευγουσών στις συναντήσεις αυτές. Αντίθετα, αυτές οι πληροφορίες φαίνεται ότι ήταν τέτοιας φύσεως ώστε να παράσχουν τη δυνατότητα στην Επιτροπή να προσδιορίσει με ακρίβεια τα γεγονότα που στοιχειοθετούν παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 1, και ειδικότερα ώστε να στοιχειοθετηθεί η ύπαρξη των « συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων » που προβλέπει η διάταξη αυτή. Δεν μπορούν να θεωρηθούν a priori ως μη απαραίτητες. Αναφορικά με τις προσφεύγουσες ιδιαίτερα φαίνεται ότι δεν στερείτο σημασίας η εξακρίβωση με ακρίβεια του βαθμού της συμμετοχής τους στις συναντήσεις. Όσον αφορά την αίτηση περί παροχής όλων των εγγράφων σχετικά με μια από αυτές τις συναντήσεις, η οποία υποβλήθηκε μόνο στη CdF Chimie, το γεγονός ότι τα ζητούμενα έγγραφα σχετίζονται προς τις συναντήσεις των παραγωγών είναι, νομίζω, φύσεως τέτοιας ώστε να παράσχει τη δυνατότητα να διευκρινιστούν με ακρίβεια ορισμένα πραγματικά περιστατικά που στοιχειοθετούν μια παράβαση. Επιπλέον δεν βλέπω σ' αυτές

40 — Υπόθεση 136/79, National Panasonic, προαναφερθείσα, σκέψη 30.

τις αιτήσεις κανένα στοιχείο που να είναι προφανώς υπερβολικό.

72. Όσον αφορά τις τιμές, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, σύμφωνα με έγγραφα στοιχεία που διαθέτει, οι συγκεντρώσεις αποσκοπούσαν στον καθορισμό και τη διατήρηση των τιμών του PEBD, περί του οποίου επρόκειτο στην απόφαση που απευθυνόταν στη CdF Chimie και του PVC, περί του οποίου επρόκειτο, αντίστοιχα, στην απόφαση που απευθυνόταν στη Solvay. Επομένως νομίζω ότι οι διάφορες ερωτήσεις που τέθηκαν, οι οποίες αφορούσαν τις λεπτομέρειες της οργανώσεως των πρωτοβουλιών στον τομέα των τιμών, τόσο συνολικά, όσο και, στην απόφαση που αφορούσε τη CdF Chimie, σχετικά με τους εσωτερικούς μηχανισμούς της εταιρείας αυτής, έχουν αναμφισβήτητα ενδιαφέρον για τη διαπίστωση ενός άλλου γεγονότος που στοιχειοθετεί παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 1, καθώς αυτή η διάταξη αφορά τις συμφωνίες οι οποίες συνίστανται « στον άμεσο ή έμμεσο καθορισμό των τιμών ». Σε σχέση με αυτό το ενδιαφέρον, θεωρώ ότι οι υπό κρίση αιτήσεις παροχής πληροφοριών δεν είναι προφανώς υπερβολικές.

73. Αναφορικά με τις ποσοστώσεις η Επιτροπή αναφέρει ότι, σύμφωνα με τα έγγραφα που κατέχει, στις συγκεντρώσεις τους οι παραγωγοί καθόρισαν στόχους πωλήσεως για κάθε επιχείρηση, περιγράφει δε τις γενικές γραμμές του σχετικού συστήματος. Δεν θεωρώ εντελώς περιττό να ζητείται από τις προσφεύγουσες, όπως έκανε και η Επιτροπή, να αναφέρουν τις λεπτομέρειες της θεσπίσεως των ποσοστώσεων και του ελέγχου της τηρήσεώς τους, ούτε να ζητηθούν από τη CdF Chimie στοιχεία περί των πληροφοριών σχετικά με τη δική της παραγωγή PEBD, τις οποίες ανακοίνωσε σε άλλους παραγωγούς. Τούτο αποτελεί ακριβώς ένα σύνηθες χαρακτηριστικό μιας συμφωνίας, το οποίο συνίσταται, σύμφωνα με το άρθρο 85, παράγραφος 1, στην « κατανομή των αγορών ». Όσον δε αφορά τον ενδεχόμενο χαρακτηρισμό των αιτήσεων αυτών ως υπερβολικών, θεωρώ ότι από τη διατύπωσή τους δεν προκύπτει κανένα πρόδηλο στοιχείο υπέρ αυτής της απόψεως.

74. Τέλος, όσον αφορά τις εκθέσεις που στάλθηκαν στην εταιρεία Fides, οι ερωτήσεις, οι οποίες αφορούν μόνο τη CdF Chimie, φαίνεται ότι αφορούν την οργάνωση του συστήματος ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ παραγωγών PEBD. Ο τρόπος οργανώσεως της ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των παραγωγών, σε βάρος των οποίων υπάρχουν υποψίες ότι συνήψαν συμφωνίες επί των τιμών και για την κατανομή των αγορών, αποτελεί στοιχείο που μπορεί να χρησιμεύσει για την πληρέστερη απόδειξη της υπάρξεως της απαγορευόμενης από το άρθρο 85, παράγραφος 1, συμπεριφοράς. Έτσι, νομίζω ότι δεν μπορούν να θεωρηθούν ως περιττές οι ερωτήσεις σχετικά με αυτή την οργάνωση. Ούτε μπορούν να θεωρηθούν, πολύ περισσότερο, λαμβανομένου υπόψη του τρόπου με τον οποίο τις διατύπωσε η Επιτροπή, ως προφανώς υπερβολικά εκτενείς.

75. Είναι αλήθεια ότι, για να τονίσουν τον ισχυρισμό ότι οι ζητούμενες από την Επιτροπή πληροφορίες δεν ήταν απαραίτητες, οι προσφεύγουσες αναφέρουν ότι η τελευταία τις πληροφορούσε, συγχρόνως με την αίτησή της προς παροχή πληροφοριών, ότι κατείχε στοιχεία με τα οποία οι δύο εταιρείες είχαν συμμετάσχει σε εναρμονισμένες πρακτικές που απαγορεύονταν από το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης. Αυτό το γεγονός πρέπει να θεωρηθεί, αν όχι ως αμελητέο, τουλάχιστον ως περιορισμένης αξίας. Πράγματι, πρέπει να υπομνησθεί ότι, αναφέροντας ότι ερευνά για την ενδεχόμενη διάπραξη παραβάσεως του άρθρου 85, παράγραφος 1, η Επιτροπή συμμορφώθηκε με τον τρόπο αυτό προς το άρθρο 11, παράγραφος 3, του κανονισμού αριθ. 17, σύμφωνα με το οποίο πρέπει να αναφέρει τον σκοπό της αιτήσεώς της. Όπως προανέφερα, κατά την εξέταση του λόγου ακυρώσεως σχετικά με την « καλυμμένη » ανακοίνωση αιτιάσεων, ελάχιστα ενδιαφέρει, συναφώς, το αν η Επιτροπή ανακοινώνει στις επιχειρήσεις όχι μόνο ότι θέλει να εξακριβώσει την ύπαρξη μιας παραβάσεως, αλλά επίσης ότι υποψιάζεται ότι αυτές συμμετείχαν στη διάπραξή της. Είναι αδιανόητο να ζητείται από την Επιτροπή να μη διεξάγει ελέγχους σε επιχειρήσεις ενώ έχει ενδείξεις σύμφωνα με τις οποίες οι επιχειρή-

σεις αυτές διαπράττουν παραβάσεις του άρθρου 85, παράγραφος 1. Αντίθετα πρέπει να θεωρηθεί, όπως γράφουν οι Thiesing, Schröter και Hochbaum, ότι, « όταν η Επιτροπή προβαίνει σε έρευνες προς διαπίστωση παραβάσεων των κανόνων του ανταγωνισμού, θα πρέπει να έχει ήδη ορισμένες ενδείξεις ότι παραβιάζονται οι κανόνες του δικαίου » και ότι « είναι απαράδεκτη η αίτηση παροχής πληροφοριών που υποβάλλεται απλώς ως προληπτικό μέτρο » [41]. Η Επιτροπή ανακοίνωσε εξάλλου κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι δεν διεξάγει έρευνες παρά μόνο εφόσον έχει ενδείξεις, και όχι « δειγματοληπτικά ».

76. Έτσι δεν αρκεί, κατά τη γνώμη μου, απλώς και μόνο το γεγονός ότι η Επιτροπή πληροφορεί μία επιχείρηση ότι έχει ενδείξεις για τη συμμετοχή της σε παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 1, για να την αποστερήσει από τη δυνατότητα να διεξάγει έρευνα σε βάρος της, με την αιτιολογία ότι αυτό το μέτρο είναι υπερβολικό ή ότι προφανώς δεν είναι απαραίτητο. Τούτο θα μπορούσε να συμβεί μόνο εάν η Επιτροπή ήθελε να διεξαγάγει έρευνες ενώ διέθετε αρκετές αποδείξεις ή εάν οι εν λόγω έρευνες αποσκοπούσαν προφανώς στη συλλογή πολύ περισσότερων αποδεικτικών στοιχείων από όσα χρειάζονταν για τη διαπίστωση της υπάρξεως και της εκτάσεως της παραβάσεως.

77. Εντούτοις αυτή η διαπίστωση, κατόπιν εξετάσεως, της κανονικότητας των επίδικων αποφάσεων δεν πρέπει να οδηγήσει το Δικαστήριο στο να θεωρήσει ότι η « ανάγκη ευρέσεως αποδεικτικών στοιχείων » από την Επιτροπή έχει απόλυτη αξία. Είναι μεν γνωστό, από τη φυσική, ότι το νερό βράζει στους 100 βαθμούς και ότι δεν έχει φτάσει ακόμα το σημείο βρασμού στους 99 βαθμούς, αλλά στον τομέα μας δεν υφίστανται τόσο συγκεκριμένα κριτήρια. Πράγματι δεν μπορεί να καθοριστεί a priori και με αυστηρή ακρίβεια το όριο πέραν του οποίου η Επιτροπή αναζητεί αποδεικτικά στοιχεία που δεν είναι απαραίτητα ή ζητεί υπερβολικά μεγάλο αριθμό τέτοιων στοιχείων. Η εκτίμηση της « ανάγκης ευρέσεως αποδεικτικών στοιχείων » είναι, κατά ένα μεγάλο μέρος, σχετική.

78. Θεωρώ ότι είναι ακόμα σημαντικό να υπενθυμίσω ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, οι έρευνες που διεξάγει η Επιτροπή κατ' εφαρμογή των άρθρων 11 και 14 του κανονισμού αριθ. 17 έχουν ως σκοπό να της παράσχουν τη δυνατότητα

« να συλλέξει την απαραίτητη τεκμηρίωση για να ελέγξει την υπόσταση και την έκταση ορισμένης πραγματικής και νομικής καταστάσεως » [42].

Όπως παρατήρησα κατά την εξέταση του λόγου ακυρώσεως σχετικά με την « πλαστή » ανακοίνωση των αιτιάσεων, η Επιτροπή έχει βάσιμους λόγους να αναζητεί όλα τα στοιχεία που μπορούν να της παράσχουν τη δυνατότητα να διαπιστώσει την ύπαρξη μιας παραβάσεως και να την αποκαλύψει σε όλη της την έκταση. Αυτό αποτελεί και το κριτήριο του αν οι πληροφορίες είναι « απαραίτητες » ή του αν υφίσταται « ανάγκη ευρέσεως αποδεικτικών στοιχείων ». Για το λόγο αυτό θεωρώ ότι, ακόμα και όταν κατέχει αποδεικτικά στοιχεία, από τα οποία προκύπτει με βεβαιότητα η συμμετοχή μιας συγκεκριμένης επιχειρήσεως σε ενέργειες που συνιστούν παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 1, η Επιτροπή μπορεί βασίμως να συνεχίσει τις έρευνές της έναντι όλων των επιχειρήσεων για τις οποίες έχει υπόνοιες, έτσι ώστε να εξακριβώσει την παράβαση σε όλη της την έκταση. Πιο συγκεκριμένα, η Επιτροπή μπορεί να έχει ήδη λάβει γνώση ορισμένων συναντήσεων παραγωγών ή της συμμετοχής ορισμένων επιχειρήσεων σ' αυτές τις συναντήσεις ή συμφωνιών που καλύπτουν ορισμένες περιόδους και οι οποίες αφορούν ορισμένες γεωγραφικές ζώνες. Πέραν αυτών όμως μπορεί βασίμως να ερευνήσει αν η παράβαση έχει λάβει μεγαλύτερη έκταση, χρονικά ή γεωγραφικά. Θα έλεγα μάλιστα ότι

41 — Όπ.π., σ. 493, βλέπε υποσημείωση 35.

42 — Υπόθεση 136/79, προαναφερθείσα, σκέψη 21.

είναι καθήκον της, διότι, διαφορετικά, θα μπορούσε εύκολα να απαλλαγεί, πέρα από την αποστολή της όσον αφορά ειδικά την « καταστολή », από το γενικότερο έργο το οποίο της αναθέτει η Συνθήκη, δηλαδή τη μέριμνα για την εφαρμογή των κανόνων του ανταγωνισμού.

79. Επιπλέον, η διενέργεια από την Επιτροπή ερευνητικών πράξεων, ενώ διαθέτει ενδείξεις για την ύπαρξη παραβάσεως και ορισμένες αποδείξεις για τη συμμετοχή συγκεκριμένων επιχειρήσεων, δικαιολογείται επίσης από τις ανάγκες που προκύπτουν λόγω του ελέγχου τον οποίο ασκεί το Δικαστήριο όταν επιλαμβάνεται προσφυγών επιχειρήσεων στις οποίες, μετά από τη διαπίστωση της παραβάσεως, επιβάλλονται πρόστιμα. Αρκεί η ανάγνωση μερικών από τις αποφάσεις που εξέδωσε το Δικαστήριο στο πλαίσιο τέτοιων προσφυγών για να διαπιστωθεί ότι το Δικαστήριο προβαίνει σε προσεκτικό έλεγχο των αποδεικτικών στοιχείων στα οποία στηρίζονται οι αποφάσεις της Επιτροπής, τούτο δε με σκοπό τη διαπίστωση της υπάρξεως της παραβάσεως και του βαθμού συμμετοχής των επιχειρήσεων στις οποίες υποβλήθηκαν κυρώσεις.

80. Έτσι είναι απόλυτα φυσιολογικό το ότι η Επιτροπή θεώρησε ότι έπρεπε να διεξαγάγει έρευνα προς συλλογή επαρκών αποδείξεων, έτσι ώστε να μπορεί να δικαιολογηθεί έναντι των επιταγών των κανόνων του κοινοτικού δικαίου, οι οποίες εκφράζονται στη νομολογία του Δικαστηρίου, με μια ενδεχόμενη απόφαση περί διαπιστώσεως της υπάρξεως παραβάσεως και επιβολής προστίμου.

81. Επομένως, εάν ληφθεί υπόψη το σύνολο των προαναφερθεισών σκέψεων, καθόλου δεν πρέπει να εκπλήσσει το ότι η Επιτροπή, ενώ διέθετε ήδη ορισμένα αποδεικτικά στοιχεία, διεξήγαγε κανονικά έρευνες και το ότι εξετίμησε στη συνέχεια, παρά το γεγονός ότι το σύνολο ή μέρος των ερευνών της κατέληξε σε πρόδηλη αποτυχία, ότι μπορούσε να κινήσει τη διαδικασία περί παραβάσεως του άρθρου 85 και να προβεί, για το σκοπό αυτό, σε ανακοίνωση αιτιάσεων. Στην περίπτωση αυτή διαπίστωσε μια παράβαση που έλαβε μικρότερη έκταση από όσο υπελόγιζε, αλλά ήταν σε θέση να κρίνει ότι διαθέτει επαρκή αποδεικτικά στοιχεία για τη διάπραξη της παραβάσεως αναφορικά με ορισμένες επιχειρήσεις και με ορισμένες ενέργειες κατά τη διάρκεια ορισμένων χρονικών περιόδων. Εντούτοις αυτό δεν σημαίνει ότι οι έρευνες που διεξήγαγε δεν ήταν « απαραίτητες » υπό την έννοια του κανονισμού αριθ. 17.

82. Συνεπώς, το γεγονός, που επικαλούνται οι προσφεύγουσες, ότι η Επιτροπή, παρά το ότι δεν πήρε απάντηση στα περισσότερα από τα ερωτήματά της τα οποία περιλαμβάνονταν στις αιτήσεις παροχής πληροφοριών που τους είχαν υποβληθεί, μπόρεσε να κινήσει μια διαδικασία σε βάρος τους και να προβεί σε ανακοίνωση των αιτιάσεων, δεν αποδεικνύει καθόλου, κατ' εμέ, ότι οι ζητούμενες και μη παρασχεθείσες πληροφορίες δεν ήταν « απαραίτητες » υπό την έννοια του κανονισμού αριθ. 17. Με βάση τις σκέψεις που ανέπτυξα πιο πάνω, μία αίτηση παροχής πληροφοριών δεν μπορεί να θεωρηθεί ως υπερβολική λόγω του ότι η Επιτροπή αναζητεί επιπλέον αποδείξεις, αλλά λόγω του ότι αναζητεί προφανώς υπερβολικά μεγάλο αριθμό από αυτές. Όμως η έννοια « επιπλέον αποδείξεις » δεν ταυτίζεται προς την έννοια « υπερβολικά μεγάλος αριθμός αποδείξεων », η δε διαπίστωση μιας παραβάσεως του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης μπορεί να στηρίζεται σε περισσότερες ή λιγότερες αποδείξεις, χωρίς να σημαίνει η ύπαρξη « λιγότερων αποδείξεων » ότι η Επιτροπή ενήργησε παρανόμως επιδιώκοντας, χωρίς να σημειώσει πλήρη επιτυχία, τη συλλογή « επιπλέον αποδείξεων ». Νομίζω εξάλλου ότι η εκτίμηση του αν είναι απαραίτητη μια αίτηση παροχής πληροφοριών δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο a priori και όχι με βάση τα μετέπειτα προκύπτοντα αποτελέσματα.

83. Κατά συνέπεια θεωρώ ότι, από την εξέταση των δύο επίδικων αποφάσεων, δεν προέκυψε ότι οι πληροφορίες που ζητήθηκαν, αντίστοιχα, από κάθε μία από τις προσφεύγουσες δεν ήταν απαραίτητες για τη διαπίστωση παραβάσεως του άρθρου 85, παράγραφος 1,

έτσι ώστε να εκτιμηθεί πλήρως η έκταση, ο τρόπος διαπράξεως και τα αποτελέσματά της. Επομένως οι ισχυρισμοί των προσφευγουσών ότι οι προσβαλλόμενες αποφάσεις είναι παράνομες λόγω του ότι οι ζητηθείσες πληροφορίες δεν ήταν απαραίτητες, πρέπει να θεωρηθούν ως αβάσιμοι. Εξίσου αβάσιμος είναι, χωρίς να χρειάζεται να αναφερθώ ειδικά επί του σημείου αυτού, ο ισχυρισμός της CdF Chimie ότι παραβιάστηκε η αρχή της αναλογικότητας.

V — Επί του δικαιώματος που έχει ο εξεταζόμενος να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του

84. Έρχομαι τώρα στην εξέταση ενός άλλου ισχυρισμού, κοινού, στην ουσία, και για τις δύο προσφεύγουσες. Με αυτό τον ισχυρισμό, ο οποίος αποτελεί, καθώς φαίνεται, συγχρόνως το πρώτο και το τέταρτο σκέλος του επικουρικού λόγου ακυρώσεως που πρότεινε η Solvay και ο οποίος αναφέρεται εξάλλου στον δεύτερο επικουρικό λόγο που πρότεινε η CdF Chimie, υποστηρίζεται στην ουσία ότι οι επίδικες αποφάσεις παραβίασαν την αρχή δυνάμει της οποίας κανείς δεν μπορεί να υποχρεωθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του.

85. Κατά τη CdF Chimie, το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του αποτελεί γενική αρχή του δικαίου, η οποία αποτελεί επίσης μέρος του κοινοτικού δικαίου, αναγνωριζόμενη από τις διεθνείς συνθήκες που δεσμεύουν τα κράτη μέλη και από τις νομικές τους παραδόσεις. Κατά τη Solvay, αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα του ανθρώπου το οποίο περιλαμβάνεται μεταξύ των γενικών αρχών του κοινοτικού δικαίου, την τήρηση των οποίων διασφαλίζει το Δικαστήριο εμπνεόμενο από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και τις διεθνείς συνθήκες. Οι προσφεύγουσες θεωρούν ότι το γεγονός ότι το Συμβούλιο αρνήθηκε να συμπεριλάβει το προαναφερθέν δικαίωμα σιωπής στον κανονισμό αριθ. 17 δεν δεσμεύει το Δικαστήριο.

86. Η Επιτροπή αντιτείνει ότι δεν υφίσταται γενική αρχή που να κατοχυρώνει το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του όταν πρόκειται για διαδικασίες διοικητικού χαρακτήρα, οι οποίες διεξάγονται αποκλειστικά σε βάρος νομικών προσώπων. Προσθέτει ότι η άποψη των προσφευγουσών δεν θα μπορούσε να γίνει δεκτή παρά μόνο αν οι διατάξεις του κανονισμού ήταν οι ίδιες αντίθετες προς την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ζήτημα το οποίο θεωρεί ως ξένο προς τη διαφορά.

87. Πριν εξετάσω σοβαρά τις εν λόγω απόψεις νομίζω ότι πρέπει να διευκρινιστεί ένα προκαταρκτικό ζήτημα. Πρέπει να εξεταστεί καταρχάς εάν ο κανονισμός αριθ. 17 αναγνωρίζει ή όχι στις επιχειρήσεις το δικαίωμα να αρνούνται να απαντούν σε αιτήσεις παροχής πληροφοριών όταν οι απαντήσεις θα μπορούσαν να τις επιβαρύνουν, δηλαδή όταν περιλαμβάνουν την αναγνώριση διαπράξεως παραβάσεως του άρθρου 85, με αποτέλεσμα να βρίσκονται εκτεθειμένες στην επιβολή των προβλεπόμενων για τέτοιες περιπτώσεις κυρώσεων. Πράγματι η συζήτηση περί του αν πρέπει να ληφθούν υπόψη οι κοινές παραδόσεις των κρατών μελών ή οι διεθνείς συνθήκες δεν έχει ενδιαφέρον παρά μόνο αν το δικαίωμα αυτό δεν το εγγυάται ήδη ο κανονισμός αριθ. 17.

88. Επ' αυτού δεν υπάρχει αμφιβολία για το ποια είναι η απάντηση. Είναι απόλυτα βέβαιο ότι το Συμβούλιο, εκδότης του κανονισμού αριθ. 17, θέλησε να μη παραχωρήσει στις επιχειρήσεις στις οποίες απευθύνονται αιτήσεις παροχής πληροφοριών τη δυνατότητα επικλήσεως δικαιώματος προς άρνηση παροχής στοιχείων που μπορούν να επιβαρύνουν τις ίδιες. Νομίζω ότι αυτό προκύπτει καταρχάς από το ίδιο το νομικό σύστημα της αιτήσεως παροχής

πληροφοριών, όπως καθορίζεται στο άρθρο 11 του κανονισμού αριθ. 17. Αλήθεια, πώς θα μπορούσε να γίνει δεκτό ότι, μετά την υποβολή αιτήσεως παροχής πληροφοριών σε επιχείρηση κατ' εφαρμογή των παραγράφων 2 έως 4, η Επιτροπή μπορεί, κατ' εφαρμογή της παραγράφου 5, να ζητεί με απόφασή της τις πληροφορίες που δεν παρέσχε η επιχείρηση ή που παρέσχε ατελώς, εάν η τελευταία είχε το δικαίωμα να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού της; Πώς μπορεί να γίνει δεκτό αυτό τη στιγμή που μια τέτοια απόφαση πρέπει επιπλέον να αναφέρει τις κυρώσεις οι οποίες προβλέπονται στα άρθρα 15, παράγραφος 1, στοιχείο β), και 16, παράγραφος 1, στοιχείο γ), του κανονισμού αριθ. 17; Η πρώτη από τις διατάξεις αυτές, θα θυμάται το Δικαστήριο, παρέχει τη δυνατότητα στην Επιτροπή να επιβάλλει πρόστιμο στις επιχειρήσεις όταν, εκ προθέσεως ή εξ αμελείας, παρέχουν ανακριβείς πληροφορίες ή δεν παρέχουν πληροφορίες εντός της καθορισθείσας προθεσμίας, η δε δεύτερη της παρέχει τη δυνατότητα να τους επιβάλλει χρηματικές ποινές « για να τις υποχρεώσει... να παράσχουν με τρόπο πλήρη και ακριβή κάθε πληροφορία που έχει ζητήσει με απόφασή της ». Αυτό το σύστημα εξαναγκασμού δεν συμβιβάζεται, κατά τη γνώμη μου, θεωρητικά προς την ιδέα της υπάρξεως ενός δικαιώματος σιωπής.

89. Νομίζω εξάλλου ότι ήταν ορθή η ανάλυση την οποία έκανε ενώπιον του Δικαστηρίου ο J.-P. Warner στις προτάσεις του στην υπόθεση National Panasonic. Ο γενικός εισαγγελέας είχε τότε αναφέρει ότι

« το άρθρο 11 παρέχει την εξουσία στην Επιτροπή να επιδιώξει, εν ανάγκη με εξαναγκασμό, τη συνεργασία της ενδιαφερομένης επιχειρήσεως προς συλλογή των πληροφοριών » [43].

90. Επί του ζητήματος αν θα πρέπει ή όχι να γίνει δεκτό το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του, το ιστορικό της επεξεργασίας του κανονισμού αριθ. 17 περιλαμβάνει ενδιαφέροντα στοιχεία. Κατά την εξέταση από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο της προτάσεως κανονισμού, η οποία επρόκειτο να γίνει ο κανονισμός αριθ. 17, συνετάχθη μια έκθεση στο όνομα της επιτροπής εξωτερικής αγοράς από τον κ. Deringer. Η « έκθεση Deringer » [44] περιελάμβανε στο σημείο 121 ορισμένες παρατηρήσεις, μερικές από τις οποίες πρέπει να αναφερθούν εν προκειμένω. Σχετικά με τη διάταξη της προτάσεως κανονισμού αναφορικά με τις αιτήσεις παροχής πληροφοριών, ανέφερε: « Η επιτροπή θεωρεί ότι αυτή η κανονιστική ρύθμιση δεν ανταποκρίνεται, σε πολλά σημεία, προς τις γενικές αρχές που ισχύουν σε ένα κράτος βασιζόμενο στη νομιμότητα, πράγμα το οποίο έχει ως αποτέλεσμα το ότι υφίσταται κίνδυνος να ακυρωθεί ο κανονισμός από το Δικαστήριο » [45]. Επ' αυτού του σημείου η έκθεση ανέφερε περαιτέρω ότι, « εν πάση περιπτώσει, κάθε άτομο από το οποίο ζητείται η παροχή πληροφοριών πρέπει να έχει το δικαίωμα να αρνείται να καταθέτει στοιχεία » [46].

91. Με βάση την έκθεση αυτή, η επιτροπή εσωτερική αγοράς υπέβαλε στο Κοινοβούλιο πρόταση αποφάσεως αποσκοπούσα στην τροποποίηση, σε πολλά σημεία, της προτάσεως κανονισμού που της είχε υποβληθεί. Σχετικά με τις αιτήσεις παροχής πληροφοριών, για τις οποίες γινόταν λόγος στο άρθρο 9, με τον τίτλο « Δικαίωμα πληροφόρησης », η πρόταση αποφάσεως προέβλεπε το εξής: « τα πρόσωπα από τα οποία ζητείται η παροχή πληροφοριών μπορούν να αρνηθούν να απαντήσουν σε ερωτήσεις όταν υπάρχει κίνδυνος η απάντησή τους να εκθέσει σε ποινικές κυρώσεις τα ίδια ή ένα από τα πρόσωπα που μπορούν να αρνηθούν τη μαρτυρία τους δυνάμει του εθνικού κώδικα ποινικής δικονομίας ή τις επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων τις οποίες εκπροσωπούν ». Η απόφαση που έλαβε το Κοινοβούλιο κατά τη συνεδρίασή του της 19ης Οκτωβρίου 1961 περιελάμβανε τη φράση αυτή [47]. Όπως όμως είναι γνωστό, το Συμβούλιο δεν

43 — Υπόθεση 136/79, προαναφερθείσα, σ. 2066.

44 — Doc. 57 της 7ης Σεπτεμβρίου 1961, Parlement européen.

45 — Όπ.π. σ. 30.

46 — Όπ.π.

47 — JO της 15.11.1961, σ. 1406.

περιέλαβε αυτή την τροπολογία στο τελικό κείμενο του κανονισμού.

92. Υπενθυμίζοντας τα επεισόδια αυτά και αφού εξέφρασε ενώπιον του Δικαστηρίου

« τις σοβαρότατες αμφιβολίες [του] περί του αν επιτρέπεται ερμηνεία κανονισμού του Συμβουλίου εν αναφορά προς τη " νομοθετική του ιστορία" » [48],

ο Warner, στις προτάσεις του στην υπόθεση AM & S είχε πει:

« Δύναται να γίνει αντιληπτό ότι το Συμβούλιο θα πρέπει να θέλησε να αποκλείσει, από ό,τι αποτελεί σήμερα το άρθρο 11 του κανονισμού, έναν κανόνα κατά τον οποίο ένα άτομο δεν πρέπει να υποχρεώνεται να απαντά σε ενοχοποιητικές ερωτήσεις, διότι αυτό θα παρέβλαπτε τον αληθή σκοπό του άρθρου ή τουλάχιστον θα το είχε καταστήσει σε μεγάλο βαθμό μη αποτελεσματικό » [49].

93. Από το ιστορικό, καθώς και από τις σαφείς εξηγήσεις του Warner επ' αυτών των σημείων, φαίνεται ότι προκύπτει με αρκετή σαφήνεια ότι το Συμβούλιο δεν θέλησε να συμπεριλάβει, στα πλαίσια του άρθρου 11 του κανονισμού αριθ. 17, το δικαίωμα των επιχειρήσεων να αρνούνται να καταθέτουν στοιχεία σε βάρος του εαυτού τους. Στην πραγματικότητα το γεγονός ότι το Συμβούλιο απέκλεισε ηθελημένα αυτό το δικαίωμα δεν αμφισβητείται γενικά. Εντούτοις η θεωρία αμφισβητεί μερικές φορές το ότι το Συμβούλιο έπραξε δίκαια ή το ότι είχε την εξουσία να ενεργήσει έτσι, όχι όμως το ότι ενήργησε με τον τρόπο αυτό. Για παράδειγμα ο Αστέρης Πλιάκος αναφέρει, σχετικά με το δικαίωμα της αρνήσεως παροχής επιβαρυντικών για τον καταθέτοντα στοιχείων, ότι « οι κοινοτικοί κανόνες ανταγωνισμού δεν προβλέπουν ένα τέτοιο δικαίωμα » υπέρ των προσώπων από τα οποία ζητείται η παροχή πληροφοριών, αναφέρει δε το γεγονός ότι το Συμβούλιο δεν δέχτηκε επ' αυτού την πρόταση του Κοινοβουλίου » [50].

94. Έτσι, τίθεται τώρα το ερώτημα αν προκύπτει κατ' ανάγκη, από το γεγονός ότι ο κανονισμός δεν θεσπίζει το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του, ότι δεν υφίσταται ένα τέτοιο δικαίωμα στο κοινοτικό δίκαιο του ανταγωνισμού. Με άλλα λόγια, εάν ο κοινοτικός νομοθέτης θέλησε να αποκλείσει ένα τέτοιο δικαίωμα, πράγμα το οποίο είναι βέβαιο, σημαίνει τούτο ότι το κοινοτικό δίκαιο, στο σύνολό του, αποκλείει την ύπαρξη αυτού του δικαιώματος; Αναφέρω στο σημείο αυτό ότι, αντίθετα από ό,τι προτείνει η Επιτροπή, δεν πρόκειται για την εξέταση ενός λόγου ακυρώσεως που προβλήθηκε εκπροθέσμως στην επ' ακροατηρίου συζήτηση, σύμφωνα με τον οποίο ο κανονισμός αριθ. 17 είναι άκυρος. Πρόκειται περισσότερο για το ζήτημα αν υπερισχύουν, κατά κάποιο τρόπο, του κανονισμού αριθ. 17 νομικές αρχές του κοινοτικού δικαίου του ανταγωνισμού οι οποίες τυπικά είναι ανεξάρτητες προς τον κανονισμό αυτό. Προσθέτω εξάλλου ότι η ενδεχόμενη ύπαρξη, στο κοινοτικό δίκαιο, μιας αρχής του δικαίου υπέρτερης από τον κανονισμό αριθ. 17 και η οποία ορίζει ότι ο εξεταζόμενος έχει δικαίωμα να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του δεν σημαίνει ότι ο κανονισμός αυτός είναι τυπικά άκυρος, στο μέτρο που η επιθυμία του Συμβουλίου να αποκλείσει το δικαίωμα αυτό δεν « υλοποιήθηκε » με ρητή διάταξη στο κείμενό του. Στην περίπτωση αυτή θα επρόκειτο μάλλον για ζήτημα ενδεχόμενης ερμηνείας του κανονισμού σύμφωνα με μια υπέρτερή του αρχή και όχι για ακυρότητά του.

48 — Υπόθεση 155/79, προαναφερθείσα, σ. 1621.

49 — Ό.π.π.

50 — Ό.π., σσ. 38 και 287 έως 293, βλέπε ανωτέρω υποσημείωση 20.

95. Είναι επομένως δυνατό να συναχθεί, ανεξάρτητα από τον κανονισμό αριθ. 17, η ύπαρξη αρχής, αναγνωριζόμενης από το κοινοτικό δίκαιο, η οποία να καθιερώνει το δικαίωμα των ερωτώμενων να αρνούνται να καταθέτουν στοιχεία σε βάρος του εαυτού του όταν πρόκειται για τις αιτήσεις παροχής πληροφοριών που υποβάλλονται κατ' εφαρμογή του άρθρου 11 του κανονισμού αυτού;

96. Επ' αυτού οι προσφεύγουσες επικαλέστηκαν την ύπαρξη γενικής αρχής, κοινής στα δίκαια των κρατών μελών, καθώς και τις διεθνείς συνθήκες, και ειδικότερα την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Διεθνές Σύμφωνο περί των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων το οποίο έγινε δεκτό από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 19 Δεκεμβρίου 1966.

97. Με την περιγραφή του δικαίου των κρατών μελών σχετικά με το νομικό ζήτημα περί του αν υφίσταται η δυνατότητα αρνήσεως του εξεταζομένου να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του ασχολήθηκαν εκτεταμένα οι διάδικοι στα δικόγραφά τους. Αυτή η ανάπτυξη με οδήγησε μερικές φορές στη σκέψη ότι κάθε ένας είχε βρει, με τη σύγκριση των εθνικών δικαίων, όχι εκείνο το οποίο αναζητούσε, αλλά εκείνο το οποίο είχε αποφασίσει να βρει.

98. Κατ' εμέ, από την εξέταση των εθνικών δικαίων προέκυψε ασφαλώς η ύπαρξη μιας κοινής αρχής που αναγνωρίζει το δικαίωμα της αρνήσεως παροχής μαρτυρίας σε βάρος του εξεταζομένου, προέκυψε όμως επίσης ότι η αρχή αυτή καθίσταται όλο και λιγότερο κοινή όσο περισσότερο απομακρυνόμαστε από αυτό το οποίο ονομάζω πλαίσιο της κλασικής ποινικής διαδικασίας.

99. Το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία επιβαρυντικά για τον ίδιο εφαρμόζεται ευρέως στην Ισπανία, όπου αναγνωρίζεται ρητά στο άρθρο 24 του Συντάγματος. Θεωρείται ότι η γενική διατύπωσή του επιτάσσει την εφαρμογή αυτής της θεμελιώδους αρχής τόσο στα φυσικά, όσο και στα νομικά πρόσωπα. Καθώς το Συνταγματικό Δικαστήριο έκρινε, με απόφασή του τού 1981, ότι οι οριζόμενες στο άρθρο 24 θεμελιώδεις αρχές εφαρμόζονται επίσης στις διοικητικές διαδικασίες που μπορούν να οδηγήσουν στην επιβολή κυρώσεων, μπορεί να θεωρηθεί ότι το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του ισχύει στις εθνικές διοικητικές διαδικασίες οι οποίες ενδέχεται να καταλήξουν στην επιβολή κυρώσεων λόγω παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού.

100. Μπορεί επίσης να χαρακτηριστεί ευρεία η εφαρμογή της αρχής αυτής στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας. Βέβαια, σε αντίθεση με την περίπτωση της Ισπανίας, το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του δεν αναγνωρίζεται ρητά από το Σύνταγμα, διότι δεν αναφέρεται μεταξύ των θεμελιωδών δικαιωμάτων τα οποία περιλαμβάνονται στα άρθρα 1 έως 19 του Συντάγματος, ούτε μεταξύ των δικαιωμάτων που αναγνωρίζουν τα άρθρα 101 έως 104 του ίδιου κειμένου. Όμως η γερμανική νομοθεσία εφαρμόζει ευρύτατα το δικαίωμα αυτό. Προκειμένου, ειδικότερα, για το δίκαιο του ανταγωνισμού, την αρχή αυτή μπορούν να την επικαλούνται τα φυσικά πρόσωπα στα πλαίσια τόσο της λεγόμενης « διοικητικής » διαδικασίας, όσο και της λεγόμενης « κυρωτικής » διαδικασίας, φαίνεται δε ότι μπορούν επίσης να την επικαλούνται τα νομικά πρόσωπα όταν υπάρχει κίνδυνος να τους επιβληθεί πρόστιμο στο πλαίσιο της « κυρωτικής » διαδικασίας. Προφανώς δεν υφίστανται αμφιβολίες παρά μόνο ως προς το αν τα νομικά πρόσωπα μπορούν να επικαλούνται το δικαίωμα αυτό κατά τη « διοικητική » διαδικασία, διότι, καθώς φαίνεται, αυτό δεν γίνεται δεκτό από τη νομολογία.

101. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, το δικαίωμα αυτό μπορεί ασφαλώς να θεωρηθεί ως θεμελιώδες όσον αφορά την κλασική ποινική διαδικασία, συμπεριλαμβανομένης της προκαταρκτικής εξετάσεως. Πολλές φορές, εξάλλου,

συνηθίζεται να γίνεται αναφορά στην αγγλοσαξωνική νομική παράδοση όταν γίνεται λόγος για το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του. Αυτό το δικαίωμα τυγχάνει γενικής εφαρμογής στις αστικές διαδικασίες, αφορά δε τόσο τα φυσικά, όσο και τα νομικά πρόσωπα. Εντούτοις φαίνεται ότι ορισμένοι νόμοι παρεκκλίνουν από τη γενική αρχή, επιβάλλοντας την υποχρέωση απαντήσεως σε ερωτήσεις, έστω και αν η απάντηση θα μπορούσε να αποτελέσει ενοχοποιητικό στοιχείο σε βάρος των ερωτώμενων. Εάν ο νομοθέτης δεν προβλέπει συγχρόνως ότι οι απαντήσεις δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αποδείξεις σε βάρος του ερωτώμενου, σε περίπτωση μεταγενέστερης ποινικής δίωξης, φαίνεται ότι γίνεται δεκτό ότι οι απαντήσεις αυτές μπορούν να χρησιμεύσουν ως αποδεικτικά στοιχεία. Στο δίκαιο του ανταγωνισμού, όπου, πρέπει να γίνει αυτή η διευκρίνιση, οι αρμόδιες αρχές έχουν εξουσία προς διεξαγωγή ερευνών, όχι όμως προς επιβολή προστίμων, η νομοθεσία δεν είναι εντελώς ομοιογενής: ο Competition Act του 1980 και ο Fair Trading Act του 1973 προβλέπουν εξουσίες προς διεξαγωγή ερευνών οι οποίες δεν υπερισχύουν του δικαιώματος του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του, ενώ ο Restrictive Trade Practices Act του 1976 δεν προβλέπει τη δυνατότητα επικλήσεως του δικαιώματος αυτού.

102. Στην Ιρλανδία δεν υφίστανται άλλες δημόσιες κυρώσεις εκτός των ποινικών. Το ποινικό δίκαιο εγγυάται το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του, τόσο κατά τη διάρκεια της δίκης, όσο και κατά τη διάρκεια της προδικασίας. Στο δίκαιο του ανταγωνισμού, δυνάμει του Restrictive Practices Act του 1972 χορηγήθηκαν εξουσίες προς διενέργεια ερευνών στον Examiner for Restrictive Practices Orders, οι οποίες του παρέχουν τη δυνατότητα να ζητεί από τις επιχειρήσεις την παροχή κάθε πληροφορίας που χρειάζεται λογικά για την εκπλήρωση των καθηκόντων του. Εάν επακολουθήσει ποινική δίωξη στο τέλος της προδικασίας τίθεται το ερώτημα εάν, κατά τη διάρκεια της δίκης, η κατηγορία μπορεί να βασιστεί σε πληροφορίες που συνελέγησαν κατά τη διάρκεια της προδικασίας. Μπορεί να λεχθεί ότι τούτο δεν είναι βέβαιο.

103. Στις Κάτω Χώρες, το εν λόγω δικαίωμα αναγνωρίζεται από τον κώδικα ποινικής δικονομίας. Εφαρμόζεται γενικά στην ποινική διαδικασία και στις διοικητικές διαδικασίες που μπορούν να οδηγήσουν στην επιβολή προστίμου. Μπορούν να το επικαλεστούν τόσο τα φυσικά, όσο και τα νομικά πρόσωπα. Στο δίκαιο του ανταγωνισμού, οι παραβάσεις έχουν ποινικό χαρακτήρα. Ο νόμος περί του οικονομικού ανταγωνισμού προβλέπει την υποχρέωση παροχής πληροφοριών στην επιτροπή ανταγωνισμού, η οποία δεν έχει την εξουσία επιβολής κυρώσεων. Φαίνεται ότι δεν μπορεί να γίνει επίκληση του δικαιώματος του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του όταν έχει υποβληθεί αίτηση παροχής πληροφοριών σε άτομα κατά των οποίων δεν έχει διατυπωθεί κατηγορία και όταν η αίτηση αυτή προηγείται του σταδίου της διώξεως, μπορεί όμως να γίνει επίκλησή του εάν ένας « δυνάμει κατηγορούμενος » καλείται να παράσχει πληροφορίες οι οποίες θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σε μεταγενέστερη ποινική διαδικασία.

104. Το δανικό δίκαιο αναγνωρίζει ευρέως, σε ποινικές και αστικές υποθέσεις, το δικαίωμα των διαδίκων και των μαρτύρων να μη καταθέτουν στοιχεία σε βάρος του εαυτού τους, χωρίς να διακρίνει μεταξύ φυσικών και νομικών προσώπων. « Διοικητικής φύσεως » νόμοι, ειδικότερα εκείνοι που αφορούν τα μονοπώλια και τον ανταγωνισμό,προβλέπουν ότι η διοίκηση μπορεί να ζητήσει την παροχή πληροφοριών από τους διοικούμενους. Φαίνεται ότι γίνεται δεκτό ότι το περί ου ο λόγος δικαίωμα δεν εφαρμόζεται στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας, αλλά η θεωρία εκτιμά ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, ο διοικούμενος δεν είναι υποχρεωμένος να παράσχει πληροφορίες όταν πρέπει να θεωρηθεί ως κατηγορούμενος. Μολονότι η ερμηνεία του νόμου δεν φαίνεται εύκολη, διατυπώνεται η σκέψη ότι ο καθορισμός του αν ο διοικούμενος πρέπει να θεωρηθεί ως « κατηγορούμενος » γίνεται σε συνάρτηση με τη σοβαρότητα των υφισταμένων υποψιών.

105. Στο Βέλγιο, το εν λόγω δικαίωμα αναγνωρίζεται στην ποινική διαδικασία υπέρ του κατηγορουμένου, χωρίς εντούτοις ο ποινικός κώδικας να απαγορεύει να του υποβάλλονται ερωτήσεις ή να επιβάλλει την υποχρέωση να του γνωστοποιείται ότι έχει το δικαίωμα να παραμείνει σιωπηλός. Εφόσον ένα άτομο δεν έχει, διαδικαστικά, την ιδιότητα του κατηγορουμένου, μπορεί να κληθεί να απαντήσει σε ερωτήσεις ενόρκως ως μάρτυρας, πράγμα το οποίο φαίνεται ότι δεν του παρέχει τη δυνατότητα να αρνηθεί να απαντήσει. Στο φορολογικό δίκαιο η διοίκηση μπορεί να ζητήσει κάθε είδους έγγραφα ή πληροφορίες προς εξακρίβωση μιας φορολογικής καταστάσεως, η άρνηση δε του φορολογουμένου να συμμορφωθεί σχετικά επισύρει την επιβολή προστίμου. Στο οικονομικό δίκαιο, πολλοί νόμοι προβλέπουν σημαντικές εξουσίες της διοικήσεως να διεξάγει έρευνες, αυτοί όμως οι νόμοι δεν εφαρμόζονται πολύ συχνά στην πράξη. Έτσι, αν και οι εν λόγω νόμοι τιμωρούν την άρνηση παροχής των ζητουμένων πληροφοριών, τίθεται το ερώτημα μήπως η νομολογία δεν αναγνωρίζει σήμερα τη δυνατότητα επικλήσεως από τον εξεταζόμενο του δικαιώματος να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του.

106. Στο Λουξεμβούργο το δικαίωμα αυτό αναγνωρίζεται, όσον αφορά την ποινική διαδικασία, υπό παρόμοιες προϋποθέσεις με εκείνες που υφίστανται στο Βέλγιο ή τη Γαλλία. Αν και καμία διάταξη δεν αναφέρει ρητά το δικαίωμα του κατηγορουμένου να παραμείνει σιωπηλός κατά τη διάρκεια της κατ' αντιμωλία προδικασίας, γίνεται δεκτό ότι το δικαίωμα αυτό είναι εγγενές στο σύστημα της προδικασίας. Ο μάρτυρας δεν έχει, καταρχήν, ένα τέτοιο δικαίωμα. Ένα νομοσχέδιο, το οποίο συζητείται τώρα στο Κοινοβούλιο, προβλέπει την προσθήκη στον κώδικα ποινικής δικονομίας διατάξεως παρόμοιας προς το άρθρο 105 του γαλλικού κώδικα ποινικής δικονομίας, που απαγορεύει να εξετάζεται ως μάρτυρας εκείνος κατά του οποίου « υφίστανται σοβαρές και διασταυρωμένες ενδείξεις ενοχής ». Στο δίκαιο του ανταγωνισμού, η εξουσία επιβολής κυρώσεων για τις απαγορευόμενες συμπράξεις ανήκει στον Υπουργό Εθνικής Οικονομίας. Μια « επιτροπή περιοριστικών εμπορικών πρακτικών », η οποία έχει συσταθεί προς υποβοήθησή του, έχει το δικαίωμα να συλλέγει κάθε πληροφορία, να λαμβάνει καταθέσεις, να εξετάζει μάρτυρες και να λαμβάνει γνώση κάθε εγγράφου ή άλλου στοιχείου που κρίνει απαραίτητο προς εκπλήρωση της αποστολής της. Κατόπιν πρωτοβουλίας της επιτροπής αυτής, ο υπουργός μπορεί να αναθέτει στους αρμόδιους υπαλλήλους τη διεξαγωγή των απαραίτητων ελέγχων. Οι υπάλληλοι αυτοί διαθέτουν τις προβλεπόμενες από τη νομοθεσία περί τιμών εξουσίες και μπορούν να υποβάλλουν ερωτήσεις στους ενδιαφερομένους και σε κάθε άλλο άτομο που μπορεί να παράσχει πληροφορίες. Η άρνηση της παροχής πληροφοριών και το γεγονός της μη παροχής τους εντός της ταχθείσας προθεσμίας ή της παροχής, εν γνώσει του ενδιαφερομένου, ανακριβών πληροφοριών επισύρουν ποινικές κυρώσεις — πρόστιμο και φυλάκιση. Επομένως το σύστημα αυτό αποκλείει την ύπαρξη δικαιώματος των επιχειρηματιών, τους οποίους αφορούν οι έρευνες, βάσει του οποίου μπορούν να μην απαντούν σε ερωτήσεις.

107. Στην Πορτογαλία το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του αναγνωρίζεται γενικά από το ποινικό δίκαιο. Στο δίκαιο του ανταγωνισμού υφίσταται μία αντιφατική κατάσταση. Πράξεις οι οποίες θίγουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό μπορούν να χαρακτηριστούν ως contra-ordenações, αξιόποινες πράξεις ελαφρότερες από τις ποινικές παραβάσεις, και να τιμωρηθούν με πρόστιμο, στις σοβαρότερες δε περιπτώσεις με φυλάκιση. Το νομοθετικό διάταγμα περί των contra-ordenações προβλέπει την επικουρική εφαρμογή των διατάξεων του κώδικα ποινικής δικονομίας όσον αφορά τους διαδικαστικούς κανόνες. Όμως το νομοθετικό διάταγμα περί του ανταγωνισμού παρέχει την εξουσία στη γενική διεύθυνση ανταγωνισμού να απαιτεί από τις επιχειρήσεις την παροχή ορισμένων πληροφοριών κατά τις έρευνες προς διαπίστωση παράνομων πρακτικών, ορίζει δε ότι τιμωρείται ποινικά ως « έγκλημα ανυπακοής » η άρνηση παροχής των ζητούμενων πληροφοριών. Ποιο από τα δύο νομοθετικά κείμενα υπερισχύει του άλλου; Μπορεί να υποτεθεί ότι υπερισχύει ο κώδικας πολιτικής δικονομίας και, μαζί του, το δικαίωμα του εξε-

ταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του, δεν υπάρχει όμως σχετική νομολογία ούτε κάποια συγκεκριμένη αναφορά στο θέμα αυτό από τη θεωρία που να ενισχύει αυτή την υπόθεση.

108. Στην Ελλάδα, το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του αναγνωρίζεται από τον κώδικα ποινικής δικονομίας υπέρ των μαρτύρων και του κατηγορουμένου. Αντίθετα το δικαίωμα αυτό δεν προστατεύεται στο πλαίσιο διοικητικών ερευνών που διεξάγει η διεύθυνση προστασίας του ανταγωνισμού του Υπουργείου Εμπορίου. Οι επιχειρήσεις, ενώσεις επιχειρήσεων ή άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα υποχρεούνται να της παρέχουν αμέσως, με πληρότητα και ακρίβεια, τις πληροφορίες που ζητεί. Μετά το πέρας της έρευνας, ο Υπουργός Εμπορίου μπορεί να επιβάλει κυρώσεις, ιδίως πρόστιμα λόγω αρνήσεως, καθυστερήσεως ή δυσχερειών κατά την παροχή των ζητούμενων πληροφοριών. Προβλέπονται ποινικές κυρώσεις για τα παρεμβαλλόμενα εμπόδια κατά την παροχή των εν λόγω στοιχείων.

109. Στην Ιταλία ο κώδικας ποινικής δικονομίας αναγνωρίζει υπέρ του κατηγορουμένου το δικαίωμά του να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του. Ο νέος κώδικας ποινικής δικονομίας, ο οποίος θα τεθεί σε ισχύ τον Οκτώβριο του 1989, παρέχει το δικαίωμα αυτό επίσης και στο άτομο σε βάρος του οποίου διενεργείται προκαταρκτική εξέταση και, γενικότερα, σε κάθε άτομο που έχει κάνει δηλώσεις στην αστυνομία, από τις οποίες προκύπτουν ενδείξεις ενοχής σε βάρος του ιδίου. Πέραν όμως του ποινικού δικαίου φαίνεται ότι το εν λόγω δικαίωμα δεν τυγχάνει προστασίας. Το Συνταγματικό Δικαστήριο δέχτηκε, όσον αφορά τα φορολογικά ζητήματα, ότι η προστασία των δικαιωμάτων της υπερασπίσεως δεν αφορά τις ενέργειες της διοικήσεως οι οποίες έχουν ως σκοπό τη διαπίστωση του αν τηρούνται οι επιβαλλόμενες από τον νόμο υποχρεώσεις. Έτσι, καθώς δεν υφίσταται τώρα στην Ιταλία δίκαιο του ανταγωνισμού κατά κυριολεξία, μπορεί να λεχθεί ότι οι φορολογικοί νόμοι, επί ζητημάτων ΦΠΑ και φόρων εισοδήματος, προβλέπουν την επιβολή από τις φορολογικές αρχές χρηματικών κυρώσεων όταν οι φορολογούμενοι αρνούνται να παράσχουν τις πληροφορίες που τους ζητούνται ή παρέχουν μη πλήρεις ή ψευδείς πληροφορίες.

110. Στη Γαλλία, τέλος, ο κώδικας ποινικής δικονομίας παρέχει σε κάθε άτομο, κατά του οποίου μπορεί να ασκηθεί δίωξη, το δικαίωμα να παραμείνει σιωπηλό κατά τη διάρκεια της ανακρίσεως, ενώ δεν αναγνωρίζεται τέτοιο δικαίωμα κατά τη διάρκεια της προκαταρκτικής εξετάσεως. Το δίκαιο του ανταγωνισμού διέπεται κυρίως από μια ordonnance της 1ης Δεκεμβρίου 1986, η οποία παρέχει την εξουσία προς διεξαγωγή έρευνας στους υπαλλήλους της γενικής διευθύνσεως ανταγωνισμού, καθώς και εξουσίες προς λήψη αποφάσεων στο συμβούλιο του ανταγωνισμού, το οποίο είναι διοικητικό όργανο. Οι διενεργούντες την έρευνα μπορούν να συλλέγουν κάθε πληροφορία ή δικαιολογητικό που κρίνονται απαραίτητα, είτε καλώντας τους ενδιαφερομένους να τα παράσχουν, είτε με επισκέψεις επί τόπου. Ενώπιον του συμβουλίου του ανταγωνισμού η έρευνα και η διαδικασία διεξάγονται κατ' αντιμωλία, οι ενδιαφερόμενοι όμως μπορούν να κληθούν να απαντήσουν στις ερωτήσεις του εισηγητή και να του παραδώσουν κάθε έγγραφο απαραίτητο προς απόδειξη των πραγματικών περιστατικών. Η καθ' οιονδήποτε τρόπο παρεμπόδιση του έργου με το οποίο επιφορτίζονται οι αρμόδιοι για τις έρευνες υπάλληλοι και οι εισηγητές τιμωρείται με ποινή φυλακίσεως και πρόστιμο. Θεωρείται ότι η απειλή επιβολής των ποινών αυτών αφορά την άρνηση παροχής πληροφοριών, προφορικώς ή εγγράφως. Η διεξαγόμενη σε υποθέσεις ανταγωνισμού διαδικασία διοικητικού χαρακτήρα φαίνεται ότι αποκλείει το δικαίωμα των ενδιαφερομένων να επικαλούνται το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του. Σημειώνω, τελειώνοντας, ότι μετά το πέρας των ερευνών, το συμβούλιο του ανταγωνισμού μπορεί να διατάξει την παύση των πρακτικών που προσβάλλουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό και να επιβάλει, ενδεχομένως, χρηματική κύρωση.

111. Μετά από αυτή τη συνοπτική επισκόπηση των εθνικών δικαίων οφείλω να πω ότι φαίνεται ότι το αν θα γίνει δεκτός ο ισχυρισμός που βασίζεται στην ύπαρξη μιας σχετικής κοινής αρχής εξαρτάται από τον εξεταζόμενο τομέα του δικαίου. Εάν επρόκειτο μόνο για την ενδεχόμενη ύπαρξη μιας τέτοιας κοινής αρχής στα πλαίσια του κλασικού ποινικού δικαίου, η σχετική απόδειξη δεν θα προσέκρουε σε σοβαρά εμπόδια. Πράγματι, προκύπτει αναμφισβήτητα η ύπαρξη μιας τέτοιας κοινής αρχής σ' αυτό τον κλάδο του δικαίου. Όλα τα εθνικά δίκαια προστατεύουν, αντίστοιχα σε μικρότερη ή μεγαλύτερη έκταση, τα άτομα που εξετάζονται στα πλαίσια μιας ποινικής διαδικασίας υπό στενή έννοια. Ασφαλώς υφίστανται σημαντικές διαφορές. Ορισμένα από αυτά τα δίκαια αναγνωρίζουν το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας, ενώ άλλα δεν παρέχουν τέτοια προστασία κατά τη διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης. Ορισμένα από αυτά προστατεύουν αδιακρίτως τους μάρτυρες και τα άτομα κατά των οποίων έχει τυπικά απαγγελθεί κατηγορία, άλλα πάλι δεν προστατεύουν παρά μόνο τα τελευταία άτομα. Κανένα όμως δεν αφήνει ακάλυπτο, στο πλαίσιο της κατά κυριολεξία δικαστικής διαδικασίας, το άτομο κατά του οποίου έχει τυπικά απαγγελθεί κατηγορία.

112. Εντούτοις, καθώς φαίνεται, η εξέταση των εθνικών δικαίων δεν οδηγεί σε τόσο σαφή συμπεράσματα όταν αφήνουμε τα πλαίσια του ποινικού δικαίου υπό στενή έννοια και εξετάζουμε τις διαδικασίες που αφορούν το δίκαιο του ανταγωνισμού.

113. Πράγματι διαπιστώνεται ότι τρία κράτη μέλη, η Ελλάδα, το Λουξεμβούργο και η Γαλλία, αποκλείουν τη δυνατότητα επικλήσεως του δικαιώματος του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του στις διοικητικές διαδικασίες στον τομέα του ανταγωνισμού. Η περίπτωση της Ιταλίας μπορεί να θεωρηθεί ως παρόμοια εάν ληφθεί υπόψη το ότι δεν αναγνωρίζεται το εν λόγω δικαίωμα όταν πρόκειται για έρευνες για φορολογικά ζητήματα, αλλά δεν μπορούμε να προκαταλάβουμε την άποψη που θα γινόταν δεκτή εάν υπήρχε δίκαιο του ανταγωνισμού κατά κυριολεξία στο κράτος αυτό.

114. Εξάλλου, ορισμένες διεθνείς καταστάσεις αφήνουν να διαφανεί μια σχετική αβεβαιότητα. Τα συμπεράσματα που μπορούν να συναχθούν από την εξέταση του πορτογαλικού ή του βελγικού δικαίου του ανταγωνισμού βασίζονται σε μεγάλο βαθμό σε υποθέσεις και αποτελούν μάλλον απόψεις της θεωρίας παρά λύσεις του θετικού δικαίου.

115. Επιπλέον, σε άλλα κράτη, στα οποία γίνεται γενικά διάκριση μεταξύ των ερευνών που διεξάγει η διοίκηση και της εξουσίας επιβολής κυρώσεων, η οποία ανήκει στην κατά κυριολεξία ποινική δικαιοσύνη, υφίστανται δυσχέρειες όσον αφορά τη μετάβαση από τη μια φάση στην άλλη. Έτσι δεν κατέστη δυνατό να διευκρινιστεί με ακρίβεια αν η κατηγορούσα αρχή μπορεί να επικαλεστεί, στην Ιρλανδία, ενώπιον της έχουσας την εξουσία προς επιβολή ποινών δικαιοσύνης, πληροφορίες τις οποίες είχε ζητήσει η διοίκηση, δηλαδή ο Examiner for Restrictive Practices. Στις Κάτω Χώρες φαίνεται ότι το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να απαντήσει στις αιτήσεις παροχής πληροφοριών της επιτροπής ανταγωνισμού εξαρτάται από το αν η σοβαρότητα των υποψιών σε βάρος μιας επιχειρήσεως καθιστά δυνατή την ενδεχόμενη απαγγελία κατηγορίας κατ' αυτής. Η κατάσταση αυτή είναι παρόμοια προς αυτή που παρατηρείται στη Δανία, όπου, καθώς φαίνεται, υπάρχει η τάση να εξαρτάται η δυνατότητα αρνήσεως παροχής των ζητούμενων από τη διοίκηση πληροφοριών από το αν η σοβαρότητα των υποψιών σε βάρος της ενδιαφερομένης επιχειρήσεως καθιστά δυνατό το χαρακτηρισμό της ως « κατηγορουμένης ».

116. Επίσης, δεν πρέπει να παραληφθεί να αναφερθεί ότι η αγγλική νομοθεσία δεν είναι ομοιόμορφη, καθώς φαίνεται ότι ο νόμος Restrictive Trade Practices Act του 1976 δεν δέχεται το δικαίωμα αρνήσεως παροχής πληροφοριών, ενώ άλλοι νόμοι στον τομέα του ανταγωνισμού δεν παρεκκλίνουν από το σχετικό κανόνα. Αξίζει να σημειωθεί ότι, στο Ηνωμένο Βασίλειο, ο νομοθέτης μπορεί να θεσπίσει παρεκκλίσεις από το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του.

117. Επομένως μόνο στην Ισπανία και την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας υπάρχει μια κατάσταση όπου μπορεί να γίνει επίκληση του δικαιώματος του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του τόσο κατά την έρευνα που αφορά τις ενέργειες που προσβάλλουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό, όσο και κατά την καταστολή τους, με την επιφύλαξη, για την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, της « διοικητικής » διαδικασίας έναντι των νομικών προσώπων. Πρέπει ακόμα να σημειωθεί ότι δύσκολα μπορεί να γίνει δεκτή, όσον αφορά τις επιχειρήσεις, σ' αυτό το τελευταίο κράτος, η ύπαρξη ενός τέτοιου θεμελιώδους δικαιώματος. Βρίσκομαι μάλλον στον πειρασμό να θεωρήσω ότι πρόκειται απλώς για επέκταση, με τη βούληση του νομοθέτη, ορισμένων εγγυήσεων, που έχουν, ενδεχομένως, το χαρακτήρα του θεμελιώδους δικαιώματος μόνο έναντι των ιδιωτών.

118. Προσφέρεται ένα τέτοιο μωσαϊκό εθνικών ρυθμίσεων για την εξαγωγή γενικού συμπεράσματος; Μόλις πριν από μερικά χρόνια το Δικαστήριο είχε επιληφθεί υποθέσεως στην οποία γινόταν επίκληση του απορρήτου της αλληλογραφίας μεταξύ του δικηγόρου και του πελάτη του και όπου υποστηριζόταν ότι τούτο αποτελεί κοινή αρχή των δικαίων των κρατών μελών [51]. Δύο γενικοί εισαγγελείς ανέπτυξαν τις προτάσεις τους ενώπιον του Δικαστηρίου προ της εκδόσεως της αποφάσεως. Ο δεύτερος, ο Sir Gordon Slynn, ανέπτυξε την άποψή του ακολουθώντας μέθοδο, η οποία παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την υπόθεση που εκδικάζεται τώρα. Προσπάθησε καταρχάς να δείξει ότι, παρά τις αναπόφευκτες διαφορές μεταξύ των κρατών μελών, από τις νομοθεσίες τους συναγόταν μία αρχή περί του εμπιστευτικού χαρακτήρα των σχέσεων μεταξύ δικηγόρου και του πελάτη του, η οποία, αν και δεν είχε την ίδια έκταση σε όλα τα κράτη μέλη, έπρεπε να θεωρηθεί ως κανόνας του κοινοτικού δικαίου. Κατόπιν, σε ένα δεύτερο στάδιο, καθόρισε τον τρόπο με τον οποίο εφαρμοζόταν αυτή η αρχή, καθώς και την έκταση αυτής της εφαρμογής στο κοινοτικό δίκαιο

51 — Υπόθεση 155/79, προαναφερθείσα.

« ώστε να επιτευχθεί η καλύτερη και η πλέον πρόσφορη λύση, υπό το φως όχι μόνο θεωρήσεων από πλευράς πρακτικής των διαφόρων κρατών μελών, αλλά και των συμφερόντων της Κοινότητας και των οργάνων της, των κρατών μελών και των ατόμων που υπόκεινται στις νομοθεσίες τους » [52].

119. Στο πλαίσιο αυτό τέθηκε το ερώτημα αν, στο όνομα της σταθμίσεως των διαφόρων πλευρών του γενικού συμφέροντος, το δίκαιο των κρατών μελών αναγνώριζε την υπεροχή

« των εξουσιών που απαιτούνται προς διερεύνηση φερομένης παραβάσεως της περί ανταγωνισμού νομοθεσίας » [53]

έναντι της προστασίας των εμπιστευτικών σχέσεων μεταξύ του δικηγόρου και του πελάτη του. Η απάντησή του ήταν η εξής:

« Δεν έχω υπόψη καμία διάταξη εθνικής νομοθεσίας, η οποία ρητώς αποκλείει κάθε δικαίωμα επί του επαγγελματικού απορρήτου από διερευνήσεις ή διαδικασίες σχετικές με τον ανταγωνισμό » [54].

Προσέθετε, σε άλλο σημείο, ότι καθίσταται σαφές

« ότι δεν υπάρχει γενικός, ή έστω ευρείας αποδοχής, κανόνας, κατά τον οποίο η εν λόγω προστασία του επαγγελματικού απορρήτου, όπως υφίσταται, αποκλείεται σε θέματα ανταγωνισμού. Προ πάντων, υπάρχει αμφισβήτηση σε μερικές υποθέσεις· ο γενικός κανόνας είναι ότι η προστασία εξακολουθεί » [55].

52 — Όπ.π., σ. 1654.
53 — Όπ.π., σ. 1656.
54 — Όπ.π.
55 — Όπ.π., σ. 1658.

120. Όπως θα προαισθάνεται ήδη το Δικαστήριο, η εφαρμογή αυτής της μεθόδου στο ζήτημα του δικαιώματος του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του δεν μπορεί να έχει το ίδιο αποτέλεσμα. Πράγματι, έστω και αν είναι δυνατό να συναχθεί, από την εξέταση των δικαίων των κρατών μελών, ότι υφίσταται καταρχήν ένα τέτοιο δικαίωμα στο πλαίσιο της καταστολής των παραβάσεων, αντίθετα, δεν είναι δυνατό να λεχθεί ότι κανένα κράτος μέλος δεν αποκλείει αυτό το δικαίωμα στις διαδικασίες που αφορούν παραβάσεις σχετικές με τον ανταγωνισμό, ούτε ότι δεν υφίστανται αμφιβολίες σε ορισμένες περιπτώσεις. Σε τρία κράτη μέλη (την Ελλάδα, τη Γαλλία και το Λουξεμβούργο) αποκλείεται εντελώς το δικαίωμα αυτό, σε άλλα δύο (το Βέλγιο και την Πορτογαλία) η κατάσταση είναι μάλλον αμφίβολη, σε τρία άλλα πάλι (τη Δανία, την Ιρλανδία και τις Κάτω Χώρες) υπάρχει ένα σύστημα όπου το δικαίωμα αυτό δεν αναγνωρίζεται κατά τη διάρκεια της διοικητικής έρευνας, τουλάχιστον εφόσον οι υποψίες που βαρύνουν τον εξεταζόμενο δεν υπερβαίνουν ένα όριο το οποίο είναι, καθώς φαίνεται, δύσκολο να προσδιοριστεί.

121. Υπό τις συνθήκες αυτές θα έπρεπε άραγε να γίνει δεκτή, βάσει των δικαίων των κρατών μελών, μία μέση λύση, που να αναγνωρίζει *μερικώς* το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του στις διαδικασίες ανταγωνισμού; Πιο συγκεκριμένα, θα έπρεπε άραγε να λεχθεί, κατά το παράδειγμα της λύσεως που φαίνεται ότι ακολουθούν ορισμένα κράτη μέλη, ότι το κοινοτικό δίκαιο επιβάλλει να μη λαμβάνονται υπόψη ως αποδεικτικά μέσα, κατά τη διοικητική διαδικασία που διεξάγεται κατά μιας επιχειρήσεως, οι πληροφορίες τις οποίες παρέσχε η ίδια κατά τη διάρκεια της έρευνας αυτής; Ένα τέτοιο σύστημα θα ήταν ίσως σκόπιμο μόνο σε ένα σύστημα όπου οι εξουσίες προς διενέργεια έρευνας και προς καταστολή δεν ανήκουν στο ίδιο όργανο, πράγμα το οποίο δεν συμβαίνει στο κοινοτικό δίκαιο. Πρέπει εξάλλου να υπενθυμιστεί, ότι, στην απόφαση Musique Diffusion της 7ης Ιουνίου 1983, το Δικαστήριο απέρριψε έναν ισχυρισμό ότι είναι παράνομο να συγκεντρώνει η Επιτροπή « την εξουσία κινήσεως της διώξεως και την εξουσία λήψεως αποφάσεων »[56]. Έτσι νομίζω ότι δεν παρουσιάζει ενδιαφέρον η μέθοδος που προσπαθεί να προωθήσει την εν λόγω λύση βασιζόμενη στα δίκαια των κρατών μελών.

122. Υπό τις συνθήκες αυτές θεωρώ ότι, ναι μεν προκύπτει από τη συγκριτική εξέταση του δικαίου των κρατών μελών η ύπαρξη μιας γενικής αρχής, βάσει της οποίας ο εξεταζόμενος δικαιούται να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του, αλλά από αυτή την ίδια εξέταση προκύπτει επίσης ότι δεν πρόκειται για μια αρχή τέτοιας « βαρύτητας » ώστε να μη μπορεί να αποκλειστεί η εφαρμογή της σε τομείς όπως το δίκαιο του ανταγωνισμού, καθώς η νομοθεσία πολλών κρατών μελών παρεκκλίνει ακριβώς επί του σημείου αυτού. Συμμερίζομαι σχετικά την άποψη του Sir Gordon Slynn, ο οποίος ανέφερε στις προαναφερθείσες προτάσεις του ότι

« εναπόκειται στα κράτη μέλη και σ' εκείνους (εντός των ποικίλων εξουσιών τους) που παράγουν [θεσπίζουν] την κοινοτική νομοθεσία να αποφασίσουν κατά πόσο η υφιστάμενη γενική αρχή πρέπει να τροποποιηθεί ή να αποκλεισθεί »[57].

Εξάλλου στην ίδια ιδέα βασιζόταν προηγουμένως και ο γενικός εισαγγελέας Warner όταν, αναπτύσσοντας τις πρώτες προτάσεις του στην υπόθεση που αφορούσε τον εμπιστευτικό χαρακτήρα των σχέσεων μεταξύ δικηγόρου και του πελάτη του έκανε λόγο για ένα

« δικαίωμα το οποίο οι νομοθεσίες των πολιτισμένων χωρών αναγνωρίζουν γενικά, ένα δικαίωμα που πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη, αλλά όχι και τόσο κατοχυρωμένο, ώστε, μέσα στην Κοινότητα, το Συμβούλιο να

56 — Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις 100 έως 103/80, Συλλογή 1983, σ. 1825, σκέψεις 6 έως 11.

57 — Υπόθεση 155/79, προαναφερθείσα, σ. 1650.

μη δύναται ποτέ να νομοθετήσει την κατάργηση ή την τροποποίησή του » [58].

123. Στην προκειμένη περίπτωση, η εξαίρεση από την αρχή αυτή προβλέπεται ακριβώς από τον κανονισμό αριθ. 17, καθώς το Συμβούλιο θέλησε, υπό τις συνθήκες που υπενθύμισα προηγουμένως, να αποκλείσει τη δυνατότητα επικλήσεως από τις επιχειρήσεις, κατά τη διάρκεια της έρευνας, του δικαιώματος του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του. Θεωρώ ότι είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι, ελέγχοντας, υπό τις προϋποθέσεις που προανέφερα, το αν είναι ή όχι απαραίτητες οι ζητούμενες πληροφορίες, το Δικαστήριο έχει τη δυνατότητα να επαγρυπνεί έτσι ώστε η Επιτροπή να μη κάνει προφανή κατάχρηση των εξουσιών της παρατείνοντας τεχνητά το στάδιο της έρευνας.

124. Θα προσθέσω ότι, αποκλείοντας, για τις ανάγκες των ερευνών που έχουν ως σκοπό τη διαπίστωση παραβάσεων των κοινοτικών κανόνων ανταγωνισμού, τη δυνατότητα εφαρμογής της κοινής στα κράτη μέλη γενικής αρχής, βάσει της οποίας επιτρέπεται στον εξεταζόμενο να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του, θεωρώ ότι το Συμβούλιο δεν υπερέβη τις εξουσίες του, λαμβανομένου υπόψη του γενικού συμφέροντος που παρουσιάζει για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα η τήρηση των εν λόγω κανόνων, καθώς και του ότι αυτή η γενική αρχή εφαρμόζεται αμέσως μετά την κοινοποίηση των αιτιάσεων.

125. Κατά συνέπεια δεν μπορεί να γίνει δεκτό, κατά τη γνώμη μου, ότι οι επίδικες αποφάσεις παραβίασαν αυτή τη γενική αρχή, καθόσον εξεδόθησαν στα πλαίσια διαδικασίας κατά τη διάρκεια της οποίας η εφαρμογή της αρχής αυτής αποκλείεται δυνάμει του κανονισμού αριθ. 17.

58 — Όπ.π., σ. 1636.

126. Αφού λοιπόν δεν αποδείχθηκε η ύπαρξη, στο δίκαιο των κρατών μελών, μιας κοινής αρχής αρκετά σημαντικής, ώστε να θεωρηθεί ότι οι προσβαλλόμενες αποφάσεις την παραβίασαν, μπορεί άραγε να συναχθεί η ύπαρξη της αρχής αυτής από το προαναφερθέν Διεθνές Σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών; Το σύμφωνο αυτό αναφέρει στο άρθρο 14, παράγραφος 3, ότι « κάθε άτομο το οποίο κατηγορείται ότι διέπραξε ποινικό αδίκημα, δικαιούται να έχει, στα πλαίσια πλήρους ισότητας, τουλάχιστον τις εξής εγγυήσεις:

...

ζ) να μην εξαναγκάζεται να καταθέτει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του ή να ομολογεί την ενοχή του ».

127. Καθώς φαίνεται το Δικαστήριο δεν έχει ποτέ αναφέρει αυτό το Σύμφωνο μεταξύ των νομοθετικών κειμένων από τα οποία εμπνέεται για να καθορίσει τα εφαρμοστέα στο κοινοτικό δίκαιο θεμελιώδη δικαιώματα, χωρίς όμως να έχει συντάξει ποτέ εξαντλητικό πίνακα των σχετικών διεθνών συμφωνιών. Δεν γνωρίζω αν το γεγονός το οποίο επικαλέστηκε η Επιτροπή, ότι η Ελλάδα δεν έχει κυρώσει αυτό το Διεθνές Σύμφωνο, είναι ικανό να εμποδίσει το Δικαστήριο να το λάβει υπόψη. Στην πραγματικότητα αυτό δεν θα έπρεπε να έχει αποφασιστικό χαρακτήρα, καθόσον, όπως φαίνεται, προκύπτει σαφώς από το προοίμιό του ότι το Σύμφωνο αφορά μόνο τους ιδιώτες-φυσικά πρόσωπα και όχι τα νομικά πρόσωπα, όπως οι επιχειρήσεις. Προσθέτω εξάλλου ότι δεν αναφέρθηκε κανένα στοιχείο αναφορικά με τις προπαρασκευαστικές εργασίες, τη θεωρία ή τη νομολογία, προς υποστήριξη της απόψεως σύμφωνα με την οποία η εν λόγω διάταξη μπορεί να θεωρηθεί ότι εφαρμόζεται και για τις επιχειρήσεις σε διοικητικές διαδικασίες στον τομέα του ανταγωνισμού. Επομένως θεωρώ ότι δεν είναι καν απαραίτητο να εξετάσω το ζήτημα αν ο όρος « ποινικό αδίκημα » υπό την έννοια του άρθρου 14,

παράγραφος 3, στοιχείο ζ), πρέπει να ερμηνευτεί στενά από το Δικαστήριο, όπως πιστεύω, ή αν οι επιχειρήσεις βρίσκονται σε κατάσταση όμοια με αυτή του «ατόμου το οποίο κατηγορείται» μόνο μετά την ανακοίνωση των αιτιάσεων.

128. Λαμβανομένων υπόψη των παρατηρήσεων αυτών, το Δικαστήριο δεν θα πρέπει, ίσως, να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στην ένσταση απαραδέκτου που πρόβαλε η Επιτροπή σχετικά με το γεγονός ότι η CdF Chimie δεν έκανε λόγο τυπικά για την παραβίαση του Συμφώνου παρά μόνο στο υπόμνημα απαντήσεώς της. Κατά την Επιτροπή τούτο αποτελεί προβολή νέου λόγου ακυρώσεως, που είναι απαράδεκτη δυνάμει του άρθρου 92, παράγραφος 2, του κανονισμού διαδικασίας. Είναι ακριβές ότι η CdF Chimie δεν επικαλέστηκε αυτή την παραβίαση σε κανένα από τα δύο υπομνήματα που κατέθεσε πριν από την εκπνοή της προθεσμίας προς άσκηση της προσφυγής. Επομένως αυτός ο λόγος ακυρώσεως πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτος, πράγμα το οποίο, εάν το Δικαστήριο αποδεχθεί την ανάλυσή μου, δεν θα έχει σοβαρές συνέπειες όσον αφορά τη δυνατότητα που θα είχε να γίνει δεκτός.

129. Αφού λοιπόν το γεγονός ότι δεν έγινε δεκτή, στις επίδικες αποφάσεις, η ύπαρξη δικαιώματος του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του φαίνεται ότι δεν αποτελεί ούτε παραβίαση κοινής στα δίκαια των κρατών μελών αρχής, ούτε παραβίαση του Διεθνούς Συμφώνου, μπορεί άραγε να θεωρηθεί ως παράνομο υπό την έννοια ότι παραβιάζει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου; Οι προσφεύγουσες θεωρούν ότι υφίσταται, στην προκειμένη περίπτωση, μια τέτοια παραβίαση, ιδιαίτερα του άρθρου 6 της Συμβάσεως.

130. Η Solvay επικαλείται ειδικότερα τις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου 6 της Συμβάσεως, δηλαδή το δικαίωμα κάθε προσώπου όπως η υπόθεσή του δικαστεί δικαίως και το τεκμήριο αθωότητας, ενώ η CdF Chimie αναφέρεται πιο συγκεκριμένα στην παράγραφο 3 του άρθρου αυτού, που αφορά τα δικαιώματα του κατηγορουμένου.

131. Οι δύο προσφεύγουσες αναπτύσσουν την επιχειρηματολογία τους διατεινόμενες, στην ουσία, ότι η, έστω και τυπικά διοικητική, καταστολή των παραβάσεων των κανόνων του ανταγωνισμού επισύρει την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 6, το οποίο προβλέπει εγγυήσεις στον τομέα του ποινικού δικαίου. Επικαλούνται σχετικά την απόφαση που εξέδωσε στις 21 Φεβρουαρίου 1984 το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση Öztürk [59]. Οι προσφεύγουσες προσθέτουν ότι οι διατάξεις του άρθρου 6 έχουν εφαρμογή τόσο για τα φυσικά, όσο και για τα νομικά πρόσωπα, όπως έχει δεχτεί τόσο το παρόν Δικαστήριο, όσο και εκείνο του Στρασβούργου.

132. Αναφορικά με αυτή την επιχειρηματολογία επιβάλλεται να γίνει μια πρώτη παρατήρηση, ότι δηλαδή η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δεν αναγνωρίζει τυπικά και ρητά το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του σε ποινικά ζητήματα. Πρέπει να προστεθεί μια δεύτερη παρατήρηση, ότι σε καμία απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ούτε καν σε καμία απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δεν έχει αναγνωριστεί το δικαίωμα αυτό δυνάμει μιας οποιασδήποτε διατάξεως της Συμβάσεως. Η Solvay επικαλέστηκε μια απόφαση της προαναφερθείσας επιτροπής, η οποία, κρίνοντας επί του παραδεκτού μιας αιτιάσεως σχετικά με παραβίαση του άρθρου 6, παράγραφοι 1 και 2, που είχε ως αφορμή ισχυρισμό ότι ένα άτομο υποχρεώθηκε να καταθέσει στοιχεία τα οποία στοιχειοθετούσαν κατηγορία σε βάρος του εαυτού του, απέρριψε αυτή την αιτίαση διότι, στην πραγματικότητα, ο ενδιαφερόμενος δεν είχε ποτέ υποχρεωθεί να προβεί σε δηλώσεις, ούτε είχε διωχθεί. Αυτή η απόφαση περί απορρίψεως αιτιάσεως στο στάδιο της εξετάσεως

59 — *Εκδόσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, série A, vol. 73.

του παραδεκτού δεν έχει καμία αποδεικτική ισχύ.

133. Σε μία απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1988, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, κρίνοντας επί του παραδεκτού καταγγελίας στην υπόθεση Funke κατά Γαλλίας, ανέφερε ότι έκρινε ότι η αίτηση αυτή δημιουργούσε περίπλοκα προβλήματα, ιδίως αναφορικά με το αν η υποχρέωση που επέβαλε η διοίκηση των τελωνείων στον αιτούντα « να θέσει στη διάθεση της διωκτικής αρχής έγγραφα τα οποία μπορούσαν να στηρίξουν κατηγορία σε βάρος του αντέβαινε προς τις εγγυήσεις για μια δίκαιη δίκη και προς το τεκμήριο της αθωότητας ». Προσέθετε ότι λόγω του περίπλοκου χαρακτήρα των προβλημάτων αυτών δεν μπορούσε να κηρυχθεί προφανώς αβάσιμο αυτό το μέρος της αίτησης[60]. Η απόφαση την οποία θα εκδώσει επί της ουσίας η προαναφερθείσα επιτροπή θα είναι ασφαλώς πολύ ενδιαφέρουσα όσον αφορά το πρόβλημα που μας απασχολεί τώρα. Όμως, στο παρόν στάδιο εξελίξεως της νομολογίας των οργάνων τα οποία θεσμοθετήθηκαν από τη Σύμβαση, η άποψη ότι το άρθρο 6 του κειμένου αυτού αναγνωρίζει, σε μία από τις παραγράφους του, το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του, ανήκει αποκλειστικά στο χώρο της θεωρίας.

134. Εντούτοις, και αν υποτεθεί ότι το άρθρο 6 αναγνωρίζει όντως το δικαίωμα αυτό, θα έπρεπε να θεωρηθεί ότι αυτό ισχύει και στα πλαίσια των ερευνών που διεξάγονται προς διαπίστωση παραβάσεων των κανόνων του ανταγωνισμού από ένα διοικητικό οργανισμό, ο οποίος διαθέτει επίσης και εξουσίες επιβολής κυρώσεων; Πρέπει να λεχθεί εξαρχής ότι ένα τέτοιο ερώτημα δεν μπορεί να τεθεί όσον αφορά την παράγραφο 1 του άρθρου 6. Υπενθυμίζω ότι η διάταξη αυτή καθορίζει ορισμένες προϋποθέσεις για τη δίκαιη διεξαγωγή μιας δίκης ενώπιον ενός « ανεξαρτήτου και αμερολήπτου δικαστηρίου ». Νομίζω όμως ότι προκύπτει σαφώς από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου Fedetab της 29ης Οκτωβρίου 1980[61] και Musique Diffusion[62] ότι το Δικαστήριο δέχεται ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, δεν εφαρμόζεται στις διαδικασίες που κινεί η Επιτροπή στον τομέα του κοινοτικού δικαίου του ανταγωνισμού. Στις προτάσεις του, εξάλλου, στην τελευταία προαναφερθείσα υπόθεση, ο Sir Gordon Slynn είχε αναφέρει ότι, ναι μεν τα θεμελιώδη δικαιώματα που αναφέρονται στη σύμβαση

« αναγνωρίζονται από μακρού χρόνου ως αποτελούντα αναπόσπαστο τμήμα των γενικών αρχών του κοινοτικού δικαίου, οι οποίες πρέπει αναμφίβολα να τηρούνται, mutatis mutandis, στις σχετικές με τον ανταγωνισμό υποθέσεις όπως και στις άλλες »,

από αυτό όμως δεν προκύπτει

« ότι οι αρμοδιότητες της Επιτροπής, όταν ερευνά για τη διαπίστωση τέτοιων παραβάσεων στις υποθέσεις ανταγωνισμού, ... υπόκεινται στις διατάξεις του άρθρου 6, παράγραφος 1, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως. Η διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής στις υποθέσεις αυτές δεν είναι δικαστική αλλά διοικητική »[63].

Η απόφαση του Δικαστηρίου Musique Diffusion, αναφερόμενη στην απόφαση Fedetab, δέχτηκε χωρίς να αφήνει αμφιβολίες ότι

« η Επιτροπή δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως " δικαστήριο " κατά την έννοια του άρθρου 6 της Συμβάσεως »[64].

60 — Αίτηση (requête) 10828/84.

61 — Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις 209 έως 215 και 218/78, Rec. 1980, σ. 3125.

62 — Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις 100 έως 103/80, προαναφερθείσα.

63 — Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις 100 έως 103/80, προαναφερθείσα, σ. 1920.

64 — Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις 100 έως 103/80, προαναφερθείσα, σκέψη 7.

135. Επομένως μόνο αναφορικά με τις διατάξεις των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 6 πρέπει να εξεταστεί αν οι εγγυήσεις που περιλαμβάνονται σ' αυτές πρέπει να ισχύσουν, mutatis mutandis, σε περιπτώσεις όπως αυτή της οποίας έχει επιληφθεί το Δικαστήριο.

136. Αυτό οδηγεί στο ερώτημα εάν το αναγνωριζόμενο στην παράγραφο 2 τεκμήριο αθωότητας και τα αναγνωριζόμενα στην παράγραφο 3 δικαιώματα του κατηγορουμένου, στα οποία περιλαμβάνεται, *εξ ορισμού*, το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του, εφαρμόζονται υπέρ επιχειρήσεως κατά της οποίας η Επιτροπή διεξάγει έρευνα στα πλαίσια του ανταγωνισμού. Πράγματι, μπορεί να θεωρηθεί, σ' ένα τέτοιο πλαίσιο, η επιχείρηση ως « πρόσωπο κατηγορούμενο επί αδικήματι »; Τίθεται δηλαδή στην προκειμένη περίπτωση το πρόβλημα της εφαρμογής των προβλεπόμενων στις παραγράφους 2 και 3 εγγυήσεων στις διαδικασίες επιβολής διοικητικών ποινών. Είναι αλήθεια ότι η προαναφερθείσα απόφαση Öztürk φαίνεται ότι δέχτηκε μια αρκετά ευρεία ερμηνεία του όρου « πρόσωπο κατηγορούμενο επί αδικήματι ». Στην υπόθεση αυτή, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έκρινε ότι υπάγονταν « γενικά στο ποινικό δίκαιο τα αδικήματα, οι δράστες των οποίων διατρέχουν τον κίνδυνο να τους επιβληθούν ποινές που αποσκοπούν στη γενική πρόληψη και οι οποίες συνίστανται συνήθως σε στερητικά της ελευθερίας μέτρα και σε πρόστιμα »[65]. Ανέφερε επίσης ότι « ο γενικός χαρακτήρας του κανόνα και ο σκοπός της κυρώσεως, που είναι συγχρόνως η πρόληψη και η καταστολή, (αρκούν) για να αποδειχθεί, σε σχέση με το άρθρο 6 της Συμβάσεως, η ποινική φύση της επίδικης παραβάσεως »[66], αν και πρόκειται, στην προκειμένη περίπτωση, για διοικητική παράβαση.

137. Εντούτοις δεν νομίζω ότι είναι απολύτως προφανές ότι πρέπει να γίνει δεκτό ότι, βάσει της αποφάσεως Öztürk, ο όρος « κατηγορούμενος επί αδικήματι », κατά την έννοια της Συμβάσεως, καλύπτει και τις επιχειρήσεις σε βάρος των οποίων διεξάγεται διοικητική διαδικασία που αποσκοπεί στη διευκρίνιση του αν αυτές διέπραξαν ή όχι παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού. Η απόφαση αυτή ασχολείτο με τις παραβάσεις τάξεως (Ordnungswidrigkeiten) οι οποίες υπάγονταν, στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, στο κλασικό ποινικό δίκαιο προτού « μεταφερθούν » στην αρμοδιότητα της διοικήσεως, με την επιφύλαξη της δυνατότητας που παρέχεται στο άτομο, σε βάρος του οποίου επιβλήθηκε κύρωση, να προσφύγει ενώπιον των δικαστηρίων. Στον αιτούντα είχε επιβληθεί κύρωση λόγω τροχαίας παραβάσεως. Υπογραμμίζω όμως ότι το Δικαστήριο του Στρασβούργου ανέφερε στο σκεπτικό της αποφάσεώς του ότι μια τέτοια παράβαση, όπως αυτή που διέπραξε ο αιτών, υπαγόταν στο ποινικό δίκαιο στα περισσότερα από τα συμβαλλόμενα κράτη.

138. Δεν θα ήθελα να επιβαρύνω το Δικαστήριο επεκτείνοντας τη σύγκριση μεταξύ των εθνικών δικαίων του ανταγωνισμού στο σύνολο των κρατών που έχουν υπογράψει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, νομίζω όμως ότι είναι τουλάχιστον αμφίβολο το ότι οι εν λόγω παραβάσεις υπάγονται γενικά στο « κλασικό » ποινικό δίκαιο. Δεν είναι αναγκαίο να υπενθυμίσω στο Δικαστήριο την εικόνα που δίνουν τα κράτη μέλη της Κοινότητας, η οποία περιλαμβάνει πολλές αντιθέσεις. Στα κράτη αυτά, το δίκαιο του ανταγωνισμού είναι σε μεγάλο βαθμό διοικητικό, και μάλιστα εξαρχής, ο εν λόγω τομέας δηλαδή δεν είχε στην αρχή ποινικό χαρακτήρα. Έτσι, νομίζω ότι δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι το Δικαστήριο του Στρασβούργου θα ακολουθούσε όσον αφορά τις παραβάσεις των κανόνων του ανταγωνισμού την ίδια συλλογιστική όπως στην υπόθεση Öztürk.

139. Τελευταίο και κυριότερο, δεν μπορώ να παραλείψω να υπενθυμίσω στο Δικαστήριο

65 — Προαναφερθείσα απόφαση, βλέπε σημείωση 59, σ. 20, σκέψη 53.

66 — Όπ.π.

ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του, η ύπαρξη στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου θεμελιωδών δικαιωμάτων βασιζόμενων στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δεν σημαίνει ότι απλώς εφαρμόζονται οι διατάξεις της Συμβάσεως αυτής, όπως ερμηνεύεται από τα όργανα που αυτή προβλέπει και τα οποία εδρεύουν στο Στρασβούργο. Στην απόφαση Nold της 14ης Μαΐου 1974 [67], που επιβεβαιώθηκε με την απόφαση Hauer της 13ης Δεκεμβρίου 1979 [68], το Δικαστήριο έκρινε ότι, για να επιτελέσει το έργο του, το οποίο συνίσταται στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του κοινοτικού δικαίου,

« οι διεθνείς συμβάσεις που αφορούν την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, στις οποίες συνέπραξαν και προσχώρησαν τα κράτη μέλη, παρέχουν επίσης ενδείξεις που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στα πλαίσια του κοινοτικού δικαίου » [69].

Εξάλλου οι πλέον έγκυροι σχολιαστές της νομολογίας του Δικαστηρίου υπογραμμίζουν ότι η θέση του έναντι της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου συνίσταται συνήθως « στο ότι τη χρησιμοποιεί απλώς ως σημείο αναφοράς », έστω και αν το Δικαστήριο έχει κάνει « ευρύτατη χρήση αυτής της δυνατότητας, στο μέτρο του δυνατού », ενεργώντας δε με τον τρόπο αυτό ανέπτυσσε « άμεσα ή έμμεσα τη δική (του) νομολογία όσον αφορά την ερμηνεία της Συμβάσεως » [70].

140. Επομένως το Δικαστήριο μπορεί να δεχτεί, αναφορικά με τις διατάξεις της Συμβάσεως, μια ερμηνεία η οποία να μην ταυτίζεται απολύτως προς εκείνη που προέρχεται από τα εδρεύοντα στο Στρασβούργο όργανα τα οποία αυτή προβλέπει, ιδίως δε από το Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Το Δικαστήριο δεν δεσμεύεται, υπό την έννοια ότι δεν υποχρεούται να λαμβάνει συστηματικά υπόψη, για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο κοινοτικό δίκαιο, την ερμηνεία της Συμβάσεως η οποία προέρχεται από τα όργανα αυτά. Νομίζω ότι, a fortiori, το Δικαστήριο δεν δεσμεύεται ούτε στην προκειμένη περίπτωση, όπου δεν υφίσταται *καμία* έγκυρη ερμηνεία της Συμβάσεως από την οποία να προκύπτει ότι οι παράγραφοι 2 και 3 του άρθρου 6 εφαρμόζονται στις διοικητικές παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού, ή ότι βάσει αυτών των διατάξεων αναγνωρίζεται στον τομέα αυτό το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του.

141. Έτσι θεωρώ ότι στην εκτίμηση του Δικαστηρίου περί του άρθρου 6, παράγραφοι 2 και 3, της Συμβάσεως, στο πλαίσιο της παρούσας διαφοράς, θα πρέπει περισσότερο να ληφθεί υπόψη η λύση την οποία έχει ήδη δεχθεί αναφορικά με την εφαρμογή των θεμελιωδών δικαίων στο κοινοτικό δίκαιο του ανταγωνισμού, παρά να επιχειρηθεί η συναγωγή συμπερασμάτων με βάση την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση Öztürk.

142. Νομίζω ότι οι λύσεις τις οποίες έχει δεχτεί το Δικαστήριο είναι σαφέστατες. Στην προαναφερθείσα απόφαση Hoffmann-La Roche, το Δικαστήριο έκρινε ότι

« ο σεβασμός του δικαιώματος ακροάσεως σε κάθε διαδικασία που μπορεί να καταλήξει σε επιβολή κυρώσεων, ιδίως προστίμων ή χρηματικών ποινών, αποτελεί θεμελιώδη αρχή του κοινοτικού δικαίου, που πρέπει να τηρείται, ακόμα κι αν πρόκειται για διαδικασία διοικητικού χαρακτήρα » [71].

67 — Υπόθεση 4/73, Rec. 1974, σ. 491.

68 — Υπόθεση 44/79, Rec. 1979, σ. 3727.

69 — Υπόθεση 4/73, σκέψη 13 και 44/79, σκέψη 15.

70 — Boulouis J. και Chevallier R.-M.: Grands arrêts de la CJCE, 4η έκδοση, 1987, τόμος 1, σσ. 105 έως 106 [σημείωση: τα σχετικά αποσπάσματα δεν αναφέρονται στην ελληνική έκδοση, η οποία βασίζεται στη 2η έκδοση].

71 — Υπόθεση 85/76, προαναφερθείσα, σκέψη 9.

Τέλος το Δικαστήριο διέκρινε, στην απόφαση National Panasonic, στα πλαίσια των διαδικασιών που κινεί η Επιτροπή στον τομέα του ανταγωνισμού, το στάδιο της έρευνας, το οποίο παρέχει τη δυνατότητα στην Επιτροπή να

« συλλέξει την απαραίτητη τεκμηρίωση για να ελέγξει την υπόσταση και την έκταση ορισμένης πραγματικής και νομικής καταστάσεως » [72]

από το στάδιο που αρχίζει με την ανακοίνωση των αιτιάσεων, η οποία αποτελεί την έναρξη της διαδικασίας υπό την έννοια του κανονισμού 99/63. Αυτό το τελευταίο στάδιο δεν αρχίζει παρά μόνο εάν η Επιτροπή κρίνει ότι τα στοιχεία που συνέλεξε κατά τη διάρκεια της έρευνας το δικαιολογούν. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η « ουσιώδης διαφορά » [73] μεταξύ των αποφάσεων που λαμβάνονται στο στάδιο της έρευνας και εκείνες οι οποίες λαμβάνονται μετά από μία κατά κυριολεξία διαδικασία εξηγεί το ότι ο κανονισμός αριθ. 17 δεν εξασφάλισε τα δικαιώματα της υπερασπίσεως στον ίδιο βαθμό και για τα δύο στάδια. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να απαντήσει σε ερωτήσεις, υπενθυμίζω ότι, ναι μεν τούτο αποκλείεται πριν από την έναρξη της διαδικασίας δυνάμει του κανονισμού αριθ. 17, εφαρμόζεται όμως μετά από αυτή την έναρξη. Η επιχείρηση έχει τότε το *δικαίωμα* να εκθέσει την άποψή της χωρίς να έχει καμία *υποχρέωση* να παράσχει πληροφορίες.

143. Νομίζω ότι, με βάση τις λύσεις που έχει δεχτεί το Δικαστήριο, μπορώ να θεωρήσω ότι, σύμφωνα με τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται το Δικαστήριο την ισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων της υπερασπίσεως και των εξουσιών της Επιτροπής, το γεγονός ότι μία επιχείρηση δεν μπορεί να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού της, παρά μόνο αφού της κοινοποιήσει η Επιτροπή τις αιτιάσεις αναφορικά με τις παραβάσεις των κανόνων του ανταγωνισμού, δεν σημαίνει ότι παραβιάζεται το τεκμήριο της αθωότητας ή τα δικαιώματα του κατηγορουμένου, υπό την έννοια του άρθρου 6, παράγραφοι 2 και 3, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, εφόσον βέβαια οι διατάξεις αυτές τυγχάνουν εφαρμογής στην υπό κρίση περίπτωση. Όμως, τούτο ακριβώς προβλέπεται από το κοινοτικό δίκαιο. Πράγματι, νομίζω ότι συμβιβάζεται πλήρως προς τις εν λόγω διατάξεις της Συμβάσεως, οι οποίες εφαρμόζονται, όπως προανέφερα, υπέρ « προσώπου κατηγορουμένου επί αδικήματι », η άποψη ότι μία επιχείρηση, σε βάρος της οποίας διεξάγει έρευνες η Επιτροπή στα πλαίσια του κανονισμού αριθ. 17, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως « κατηγορουμένη », υπό την έννοια της Συμβάσεως, παρά μόνο όταν της έχει απευθυνθεί ανακοίνωση των αιτιάσεων. Πριν από αυτή την ανακοίνωση δεν είναι « κατηγορουμένη », οι δε προαναφερθείσες παράγραφοι 2 και 3 δεν εφαρμόζονται σ' αυτό το στάδιο. Κατά τα λοιπά νομίζω ότι αυτή η αντιμετώπιση συμβιβάζεται κάλλιστα προς το γενικό ορισμό της « κατηγορίας », υπό την έννοια του άρθρου 6, που έχει δεχτεί το Δικαστήριο του Στρασβούργου και τον οποίο υπενθύμισε στην απόφαση Öztürk: « η επίσημη ανακοίνωση, εκ μέρους της αρμόδιας αρχής, με την οποία προσάπτεται σε ένα άτομο ότι διέπραξε ποινικό αδίκημα » [74].

144. Υπό τις συνθήκες αυτές θεωρώ ότι οι επίδικες αποφάσεις δεν παραβίασαν την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, καθόσον αυτή αναγνωρίζει το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του.

145. Το Δικαστήριο θα έχει παρατηρήσει ότι δεν ασχολήθηκα με το ζήτημα αν οι διατάξεις που επικαλούνται οι προσφεύγουσες ισχύουν και για τα νομικά πρόσωπα. Πράγματι θεώρησα ότι αυτό το σημείο δεν έθετε κανένα πρόβλημα στην παρούσα περίπτωση. Στην απόφαση Agosi της 24ης Οκτωβρίου 1986 [75], το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου απέρριψε επί της ουσίας καταγ-

72 — Υπόθεση 136/79, προαναφερθείσα, σκέψη 21.

73 — Όπ.π.

74 — Προαναφερθείσα απόφαση, σκέψη 55.

75 — *Εκδόσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, série A, vol. 108.

γελία μιας γερμανικής εταιρείας, η οποία βασιζόταν ιδίως στο άρθρο 6, παράγραφος 2, της Συμβάσεως. Το δε Δικαστήριο αναφέρθηκε, στην προαναφερθείσα απόφαση Acciaieria di Brescia, στην αρχή του απαραβίαστου της κατοικίας, έστω και αν επρόκειτο για μια επιχείρηση σιδηρουργίας. Αυτή όμως η αρχή επαναλαμβάνεται και στο άρθρο 8 της Συμβάσεως. Αναφορικά με αυτή την τελευταία διάταξη το Δικαστήριο εξέτασε επί της ουσίας, στην απόφαση National Panasonic, αιτίαση ότι μία απόφαση περί διεξαγωγής ελέγχου, βάσει του άρθρου 14 του κανονισμού αριθ. 17, παραβίασε τη διάταξη αυτή, σε βάρος μιας επιχειρήσεως. Παρά τη δημιουργούσα αμφιβολίες διατύπωση αυτής της ίδιας αποφάσεως, όπου το Δικαστήριο αναφέρθηκε στο άρθρο 8 « στο μέτρο που εφαρμόζεται στα νομικά πρόσωπα », νομίζω ότι η τάση της νομολογίας του Δικαστηρίου είναι να μην αποκλείει το ενδεχόμενο να λαμβάνονται υπόψη διατάξεις της Συμβάσεως έναντι των επιχειρήσεων, στο δίκαιο του ανταγωνισμού, με μόνη αιτιολογία το ότι είναι νομικά πρόσωπα.

146. Αναφορικά με το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του θα προβώ σε μια τελευταία παρατήρηση, βασιζόμενος στα επιχειρήματα που προβλήθηκαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση. Καθώς φαίνεται, κατά τη διάρκειά της, οι εκπρόσωποι των προσφευγουσών καθόρισαν σαφέστερα τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονταν το δικαίωμα αυτό, υπό την έννοια ότι δεν πρόκειται για δικαίωμα που παρέχεται χωρίς επιφυλάξεις. Ανέφεραν ότι θα μπορούσε να γίνεται επίκληση αυτού του δικαιώματος όταν η Επιτροπή ζητεί την παροχή πληροφοριών χωρίς να αποκαλύπτει τις ενδείξεις που ήδη κατέχει. Με άλλα λόγια, για να υποχρεώνει τις επιχειρήσεις να απαντήσουν, η Επιτροπή δεν θα έπρεπε να τους υποβάλλει ερωτήσεις παρά μόνο βάσει ενδείξεων τις οποίες αποκαλύπτει. Αυτός ο τρόπος θεωρήσεως του προβλήματος προκαλεί σύγχυση. Το δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του, στον οποίο αναφέρονται οι προσφυγές, δεν περιορίζεται από προϋποθέσεις όταν τυγχάνει εφαρμογής. Η ηπιότερη παραλλαγή η οποία προτάθηκε στο Δικαστήριο κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση δεν έχει πλέον μεγάλη ομοιότητα με το δικαίωμα αυτό.

147. Στην πραγματικότητα, με την παρουσίαση με τον τρόπο αυτό του εν λόγω δικαιώματος από τις προσφεύγουσες κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση επιχειρείται εκ νέου, θα μπορούσα να πω, να προκαταληφθεί η ανακοίνωση των αιτιάσεων, με την οποία η Επιτροπή γνωστοποιεί στις επιχειρήσεις τα αποδεικτικά στοιχεία που δικαιολογούν τις αιτιάσεις. Αντιλαμβάνομαι πλήρως την αξία που έχει αυτό για τις επιχειρήσεις, νομίζω όμως ότι τούτο αποκλείεται από το σύστημα του κανονισμού αριθ. 17, ο οποίος υποχρεώνει την Επιτροπή να αποκαλύψει τις ενδείξεις που έχει μόνο μετά την έρευνα. Δεν βλέπω πώς μπορεί να θίγεται το άρθρο 6, παράγραφοι 2 και 3, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως από αυτό το σύστημα, έστω και αν υποτεθεί ότι έχει εφαρμογή επί του προκειμένου. Αν κάθε άτομο που κατηγορείται έχει δικαίωμα « όπως πληροφορηθεί, εν τη βραχυτέρα προθεσμία, ..., τη φύση και το λόγο της εναντίον του κατηγορίας » [76], οι πράξεις της διοικήσεως κατά τη διάρκεια της έρευνας, όπως η αίτηση παροχής πληροφοριών, δεν συνιστούν κατηγορία. Στο πλαίσιο του κανονισμού αριθ. 17, κατηγορία είναι η ανακοίνωση των αιτιάσεων, κατά την οποία ακριβώς η Επιτροπή αποκαλύπτει τα στοιχεία βάσει των οποίων μπόρεσε να απευθύνει την ανακοίνωση αυτή.

148. Έτσι δεν καταλαβαίνω γιατί το γεγονός ότι η Επιτροπή ζήτησε πληροφορίες από μία επιχείρηση χωρίς να αποκαλύψει τα στοιχεία που ήδη κατείχε συνιστά παραβίαση μιας οποιασδήποτε αρχής της Συμβάσεως, καθώς δεν έχει ακόμα διατυπωθεί κατά της επιχειρήσεως αυτής επισήμως « κατηγορία ».

149. Ύστερα από όλη αυτή τη σειρά των παρατηρήσεων, θεωρώ ότι οι επίδικες αποφάσεις δεν παραβίασαν κανένα δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του.

76 — Άρθρο 6, παράγραφος 3, στοιχείο α), της Συμβάσεως.

VI — Επί του τεκμηρίου αθωότητας και των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου της CdF Chimie

150. Θα εξετάσω τώρα τον τέταρτο λόγο ακυρώσεως ή τον τρίτο επικουρικό λόγο της CdF Chimie. Η εταιρεία αυτή επικαλέστηκε παραβίαση της Συνθήκης και των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδίως των περιλαμβανομένων στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση, καθότι η Επιτροπή δεν σεβάστηκε ούτε το τεκμήριο αθωότητας, ούτε τα δικαιώματα του κατηγορουμένου. Παρατηρώ ότι γίνεται εκ νέου επίκληση των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 6 της Συμβάσεως, όχι όμως αναφορικά με το συγκεκριμένο δικαίωμα του εξεταζομένου να αρνηθεί να καταθέσει στοιχεία σε βάρος του εαυτού του. Νομίζω ότι, στις παρούσες προτάσεις, έχω ήδη απαντήσει κατά το μεγαλύτερο μέρος σ' αυτούς τους ισχυρισμούς και ότι μπορώ να μη μακρηγορήσω επ' αυτών.

151. Στην πραγματικότητα η CdF Chimie θίγει εκ νέου το γεγονός ότι η Επιτροπή, παράλληλα με την αίτηση παροχής πληροφοριών, της ανέφερε ότι κατείχε ενδείξεις περί της συμμετοχής της σε παράβαση, πράγμα το οποίο παραβίαζε το υπέρ αυτής τεκμήριο αθωότητας. Θεωρεί ότι, αμέσως μόλις η Επιτροπή έχει την πεποίθηση ότι μία επιχείρηση διαπράττει παράβαση, αυτή η επιχείρηση πρέπει να έχει τα δικαιώματα του κατηγορουμένου, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι μπορεί να αρνηθεί να συμμετάσχει στη διαδικασία διατύπωσης κατηγορίας κατά του εαυτού της. Θα αναφέρω απλώς ότι από τη μεγάλη σημασία των πληροφοριών που ζητήθηκαν με την επίδικη απόφαση προκύπτει ότι η Επιτροπή είχε ορισμένες υπόνοιες βάσει ενδείξεων και δεν είχε καταλήξει ακόμη σε οριστικά συμπεράσματα αναφορικά με την ενοχή της CdF Chimie ή τον ακριβή καθορισμό των πράξεων που μπορούσαν να της προσαφθούν. Αυτό εξάλλου με οδηγήσε στο να θεωρήσω ότι οι ζητηθείσες πληροφορίες ήταν απαραίτητες. Επομένως δεν νομίζω ότι εθίγη το τεκμήριο αθωότητας της CdF Chimie στην προκειμένη περίπτωση.

152. Όσον αφορά τα δικαιώματα του κατηγορουμένου, εάν βεβαίως οι επιχειρήσεις, κατά το κοινοτικό δίκαιο του ανταγωνισμού, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6, παράγραφος 3, της Συμβάσεως, μια επιχείρηση δεν μπορεί να θεωρηθεί ως « κατηγορουμένη » παρά μόνο αφού η Επιτροπή της απευθύνει ανακοίνωση των αιτιάσεων. Οι αποφάσεις με τις οποίες ζητείται η παροχή πληροφοριών, που προηγούνται από μια ενδεχόμενη ανακοίνωση αιτιάσεων, δεν απευθύνονται σε « κατηγορούμενες » επιχειρήσεις.

153. Συνεπώς θεωρώ ότι ο λόγος αυτός στερείται ερείσματος.

VII — Επί ενδεχόμενης αντιστροφής του βάρους της αποδείξεως

154. Στο παρόν στάδιο της εξετάσεως των προσφυγών, νομίζω ότι οι απαντήσεις που έδωσα σε ορισμένους ισχυρισμούς ή λόγους ακυρώσεως έχουν ως συνέπεια την πλήρη ανατροπή ενός τελευταίου ισχυρισμού. Αναφέρομαι στο επιχείρημα περί αντιστροφής του βάρους της αποδείξεως το οποίο προβάλλεται ως τρίτο σκέλος του δευτέρου λόγου ή του πρώτου επικουρικού λόγου της Solvay και ως δεύτερο επιχείρημα του τρίτου λόγου ή του δεύτερου επικουρικού λόγου της CdF Chimie. Αφού η Επιτροπή ζήτησε πράγματι από τις δύο εταιρείες πληροφορίες οι οποίες ήταν απαραίτητες προς απόδειξη παραβάσεων που διέπραξαν και αφού μπορούσε να το κάνει χωρίς να παραβιάσει το φερόμενο ως δικαίωμά τους να αρνηθούν να καταθέσουν στοιχεία σε βάρος του εαυτού τους, νομίζω ότι ο ισχυρισμός ότι η Επιτροπή αντέστρεψε, με τις αποφάσεις της, το βάρος της απαντήσεως στερείται κατ' ανάγκη κάθε ερείσματος. Πιο συγκεκριμένα

επ' αυτού, σχετικά με την προσφυγή της CdF Chimie, οι αιτιάσεις της οποίας αφορούν, αφενός, την κατάχρηση εξουσίας και, αφετέρου, την κατάχρηση διαδικασίας, πρέπει να λεχθεί ότι η Επιτροπή έκανε χρήση της εξουσίας που της παρέχει το κοινοτικό δίκαιο προς υποβολή αιτήσεως παροχής « απαραίτητων » πληροφοριών για να λάβει γνώση πληροφοριών οι οποίες πράγματι αναγνωρίζονται ως απαραίτητες και, επομένως, δεν διέπραξε κατάχρηση της εξουσίας αυτής, καθώς και να προστεθεί ότι, αφού δεν υπέβαλε συγκαλυμμένη ανακοίνωση αιτιάσεων, δεν διέπραξε παράβαση διαδικασίας αποφεύγοντας να εξασφαλίσει τις εγγυήσεις που προβλέπονται στην περίπτωση μιας τέτοιας ανακοίνωσης.

VIII — Τελικές παρατηρήσεις και προτάσεις

155. Πλησιάζοντας στο τέλος των προτάσεών μου, θα ήθελα να αναφέρω στο Δικαστήριο την εξής σκέψη. Γίνεται αμέσως δεκτό ότι το άρθρο 11 θεσπίζει μια διαδικασία η οποία καθιστά δυνατή τη συνεργασία μεταξύ των επιχειρήσεων και της Επιτροπής στο πλαίσιο των σχετικών με τον ανταγωνισμό ερευνών. Εάν πρέπει να θεωρηθούν οι δύο προσφυγές που έχουν ασκηθεί ενώπιον του Δικαστηρίου στην παρούσα υπόθεση ως αντιπροσωπευτικές του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις τις έρευνες της Επιτροπής, τίθεται το ερώτημα αν είναι λίγο αφελές το να γίνεται λόγος για συνεργασία μεταξύ των επιχειρήσεων και της Επιτροπής στις διαδικασίες του ανταγωνισμού. Είναι αλήθεια ότι, από θεωρητικής πλευράς, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι σχέσεις μεταξύ της Επιτροπής και μιας επιχειρήσεως για την οποία υπάρχουν υποψίες ότι παραβιάζει τους κοινοτικούς κανόνες του ανταγωνισμού θα έπρεπε να εξετάζονται υπό το πρίσμα της ποινικής διαδικασίας, και ειδικότερα του αγγλοσαξωνικού τύπου. Έτσι μεταπίπτουμε από μια κατάσταση συνεργασίας, τουλάχιστον μερικής, σε μια κατάσταση αντιπαραθέσεως. Εντούτοις νομίζω επίσης ότι, σ' αυτό το πλαίσιο, για να μπορεί να έχει η Επιτροπή και, συνεπώς, το κοινοτικό δίκαιο του ανταγωνισμού, ένα ελάχιστο βαθμό αποτελεσματικότητας, θα πρέπει το εν λόγω θεσμικό όργανο να ασκεί ευρέως την εξουσία του προς διενέργεια ερευνών. Τούτο σημαίνει ότι εάν για τον ένα ή τον άλλο λόγο η Επιτροπή αποστερείτο της εξουσίας να ζητεί την παροχή πληροφοριών ή να τις ζητεί λυσιτελώς, θα ήταν τότε αναγκαίο να καταφεύγει πιο συστηματικά σε πλέον περιοριστικά μέτρα. Άραγε τότε οι επιχειρήσεις θα θεωρούσαν ότι πρόκειται, υπό τις συνθήκες αυτές, για βελτίωση σε σχέση με την τωρινή κατάσταση; Θέτω απλώς το ερώτημα.

156. Σε τελική ανάλυση προτείνω:

— να απορριφθούν οι προσφυγές·

— να καταδικαστούν οι προσφεύγουσες στα έξοδα.